

Poměry, z nichž Česká konfesse vznikla.

1. Náboženské poměry ve straně pod obojí před r. 1517.¹⁾

Náboženské poměry v Čechách a na Moravě utvářely se počátkem XVI. století ne právě utěšeně. Do těch dob, asi do r. 1517, přidržovali se *u t r a k v i s t é*, k nimž se český lid u veliké většině hlásil, konservativně Basilejských kompaktát²⁾ jako odkazu otcův a dědictví M. Jana Husa, aniž v jich duchu pokračovali. Chtěliť zároveň za každou cenu udržeti svou jednotu s církví obecnou. Na jedné straně kladli sice důraz jako jich předkové na reformační zásadu autority písma, zákona božího, ale na druhé straně lpěli na katolické zásadě jednoty církevní. Ale právě vlivem této zásady musilo mezi nimi víc a více do pozadí ustupovati a také ustupovalo vše to, čím se otcové lišili od ostatní církve, a význam kompaktát a utrakvismu vůbec omezoval se víc a více na podávání kalicha i lidu, vlastní konsistoř, slavení 6. července, částečné užívání mateřského jazyka při bohoslužebných výkonech, zvláště při kázání, pomíjející podávání večeře Páně i dětem a některé zvláštnosti menšího významu. Duch otců mezi utrakvisty vymíral. Svěcení kněžstva pod obojí záviselo na milosti katolických biskupů, a proto byl kněžský dorost církve pod obojí vystaven vlivu církve katolické, jež ovšem dbala, aby jej ovládla svým duchem. Pro nedostatek řádných kněží často osobnosti mravů zvrhlých dosahovaly kněžství v církvi české a svým vlivem působily ovšem velice neblaze a odpuzovaly lidi opravdovější. Mravní kázeň byla za těch poměrů nemožná. Utrakvistická konsistoř bez vlastního arcibiskupa, stavy dosazovaná, ale bez valného vlivu, proti tomu všemu byla téměř bezmocná. Utrakvismus byl v úpadku.³⁾

¹⁾ J. Šimák, *Kronika Pražská Bartoše Písaře*. (Prameny Dějin Českých díl VI.) — *Arn. Denis*, *Konec samostatnosti české* (přel. J. Vančura 1909, II. vyd. str. 66 nsl. — *Jar. Vlček*, *Dějiny české literatury I.*, str. 314 nsl. — *J. Jakubec*, *Dějiny literatury české II. 1. nsl.*

²⁾ *Archiv čes.* III. str. 397 nsl.

³⁾ *Zik. Winter*, *Život církevní* str. 33—34.

Kdyby bylo nic v ten vývoj nezasáhlo, byla by církev česká asi pomalu a postupně splývala s církví ostatní.

Bratrská Jednota byla v této době jediným důsledným stoupencem zásad Husových. Třeba před r. 1517 i v učení i v praxi životní podržovala ještě ledaco katolického, přece zásadně si stála docela jinak než církev pod obojí. Oddělit se úplně od církve katolické a tudíž i církev pod obojí,¹⁾ zařídívši si své vlastní svěcení kněžstva a svou vlastní církevní organisaci. Tím nabyla plné volnosti, aby si učinila evangelium jediným pravidlem učení i života, a aby se tak v duchu Husově a svých otců i v duchu kompaktát vyvíjela důsledně dále. Tomuto vývoji nestálo v Jednotě nic v cestě, zvláště když velká pokroková strana pod vedením Lukáše Pražského nabyla v ní vrchu. Sbory a sborečky její rozptýlené v českém lidu pilně dbaly o čistý život a usilovaly všemožně, aby byly středisky věrných učedníků Kristových²⁾, a tím přitahovaly ze svého okolí z církve pod obojí tak mnohé; kteří hledali věrné duchovní správce a toužili po styku s živými křesťany, ale v církvi utrakvistické uspokojení nenalezli.

Za těch poměrů nemohlo býti jinak, než že mezi utrakvisty a Bratřimi byl poměr napjatý. I když měli mnoho společného, zásadně ve mnohém se různili. Jednota dbalá přísné kázně a usilující o to, aby v svém dosahu uskutečnila církev Kristovu v plné čistotě, pohlížela s hůry na církev pod obojí, znajíc mnohé mravní nedostatky v jejím středu. Utrakvistická konsistoř pak a kněží pod obojí hleděli s nevraživostí na postranní schůzky Bratří, na jich samostatnou organisaci, až docházelo i k pronásledování Bratří trpících již tak mnohé příkoří se strany katolické vrchnosti.³⁾

Kdyby byly poměry ty potrvaly, bylo by asi došlo k tomu, že, zatím co by byl utrakvismus splýval s katolicismem, utrakvisté pokrokovější a mravně opravdovější byli by našli vhodné místo mezi Bratřimi. A tyto dvě zásadně různé strany byly by musily spolu zápasiti o vítězství v českém lidu. Těžký to boj: na jedné straně malá ale v utrpení osvědčená, duchovně silná Jednota bratrská, a na druhé straně veliká církev katolická, opírající se o moc světského ramene!

¹⁾ Zásadní odpor Bratří k církvi katolické a tudíž i k církvi české vyslovuje *Kyasonický* ve spise líčícím rozmluvu jeho s biskupem Vácovským Gabrielem, sepsaném asi r. 1497 (podle opisu, za nějž jsem povinen díky panu prof. dr. V. Sokolovi) takto: „A že římská církev v tom i v jiném bloudí, protož od ní vystříhalí Česká Jednota, a ještě nepřestávají, hanějíce římskou církev rozličně . . . , nevěstkou ji nazývajíce . . . , všechny věci služebné i úředné majíce a berouce skrze jejich ruce . . . Nebo jestli ona nevěstka, jistě synové její sou pankharti, a čím více na svou máteř provodí to zlé, na sebe uvedou. A jestli papež Antikrist, kardinálové a biskupové falešní proroci, tedy oni mladí Antikristové a synové falešných proroků.“

²⁾ *Zik. Winter*, Život církevní 50. 51.

³⁾ *Zik. Winter*, Život círk. 53—57.

2. Náboženské poměry v české církvi po r. 1517.

Než náboženské hnutí v českém lidu pojednou procitlo z dosavadní strnulosti a nastal neočekávaný rozvoj.¹⁾ Jako kdysi Wiklef tak nyní Luter mocně působil od r. 1517 na náboženský život českého lidu, rozněcuje husitské jiskry v oheň.²⁾

Jednota bratrská, již sama sebou rozhodně evangelická, vlivem Luterovým tím více byla posílena, aby v učení i rádech vyprostila se z pozůstatků katolických,³⁾ jak o tom svědčí zvláště česká konfesse Bratrská z r. 1535-6⁴⁾ jakož i německé vydání Bratrského vyznání z r. 1533 a 1538 opatřené od Lutera předmluvou.⁵⁾ Bratří však při tom pilně dbali, aby svou svéráznost si co možná uchovali. Luter vážil si Bratří a rád uznal takovou jejich snahu, pověděl bratrským vyslancům na podzim r. 1536 ve Vitemberku: „Musí tak býti. Buďte vy čeští a my němečtí apoštolé, služte vy tam, jakž se vám příčiny dávají, a my také, jakž se nám zde příčiny dávati budou.“⁶⁾ Ale přese všechno úsilí o zachování svéráznosti podléhali Bratří okolním vlivům víc a víc.⁷⁾

Vedle Lutera vážili si Bratří nad jiné jeho přítele Filipa Melanchthona. Jim i Melanchthonovi vlastní mírnost a snášelivost, ochotná uznati i odchýlné náboženské přesvědčení, pokud jen je zásadní shoda na půdě evangelia, sblížovala je s ním zvláště mocně. Těšilo je nad to, že Melanchthon rád uznával, co Bratří měli obzvláštního a vzácného ve svém řádu a kázni. Proto se cítili Bratří právě Melanchthonovi i jeho žákům nad jiné blízcí.

Jen v obmezené míře jevil se v Jednotě vliv Zwingliho, a Bratří od počátku se mu bránili.⁸⁾ Za to později Kalvín a kalvi-

¹⁾ *Jar. Vlček*, Dějiny české literatury I., str. 353—428. Tamže i literatura dřívější. — *A. Denis*, Konec samostatnosti II., 66 atd. — *Kronika Pražská Bartoše Písáře*. — *A. Gindely*, Gesch. d. B. Brüder I. — *J. Jakubec*, Dějiny lit. čes. II., 10 nsl.

²⁾ Srv. iniciálky *Malostranského kancionálu* z r. 1582. Otisk listu vydal Spolek pro vystavení Husova domu.

³⁾ *Jos. Čihula*, Poměr Jednoty Bratří českých k M. Lutherovi. Věstník kr. čes. sp. nauk, tř. fil. 1897. Str. 1—70. — *Jar. Bišlo*, Jednota bratrská v Ottově Slov. nauč. XIII. str. 159—173.

⁴⁾ *Počet z víry* a učení křesťanského. Litomyšl 1536. II. vyd.

⁵⁾ *Rechenschaft des Glaubens*, der Dienst und Ceremonien der Brüder in Behemen und Mehrern, welche von etlichen Pickarten und von etlichen Waldenser genannt werden. Sampt einer nützlichen Vorrhede Dr. Martin Luther 1533.

⁶⁾ *A. Gindely*, Quellen zur Geschichte der Böhm. Brüder, Fontes rerum Austriacarum II., XIX. str. 55.

⁷⁾ *Jos. Müller*, Die deutschen Katechismen der Böhm. Brüder, Berlin 1887 (Monumenta Germaniae Paedagogica IV.) dí: „Mit Lukas ist die theol. Selbstständigkeit der Unität zu Grabe getragen worden, und nach ihm wird das Schifflin der Unität immer unwiderstehlicher von einer fremden Geistesströmung fortgerissen . . .“ (Předmluva VIII.).

⁸⁾ *Historia Fratrum* I. p. 578. (Univ. rkp. 17. F. 51.): „Téhož léta (1526) přinesen byl z Němce spis učiněný od nějakého muže učeného Voldřicha Cvinglia o svá-

nismus, s nímž B. Mat. Červenka (r. 1540) navázal styky, působil mocně a vždy mocněji v Jednotě, jmenovitě po smrti Luterově. Jednak líbila se Bratřím kázeň, jež se konala v církvích vzkvétajících pod vlivem Kalvínovým, jednak zárážely je církevní poměry, jak se vyvíjely zvláště po smrti Luterově v církvích německých vzniklých pod jeho vlivem: čím více tu byla opomíjena kázeň, a čím více proto se tu dostávaly do popředí theologické spory, tím více byli od nich Bratří odpuzováni a s tím větším zájmem se sblížovali s církvemi kalvínskými, v nichž viděli více kázně a méně věroučných sporů, a kde našli i při různých náhledech přívětivou ochotu.

V české církvi pod obojí působil vliv Luterův a Melanchthonův zvláště mocně, posilňuje příbuzné živly a tím je roztrhuje od živlů reakčních. Utrakvisté pokrokovější, kteří dosud stáli bez rady, vidouce v české církvi mravní i myšlenkovou strnulost, anebo se obraceli k Jednotě bratrské, vábeni jejím čilým a zdravým životem, — nyní nabývají z Vitemberka nové síly. A počet jich roste včihledě, ne nejméně mezi stavy. A stávají se vždy rozhodnějšími,¹⁾ snažíce se své zásady ve směru odluky od církve katolické uplatniti i na synodách a sněmích i v celé církvi. Za to utrakvisté konservativnější a reakční uzavírají se před vlivem Luterovým a přidržují se tím úsilněji církve katolické.

Tak se vždy více ustalují ve straně pod obojí dva směry: reakční, který vidí v kompaktech vrchol svých náboženských tužeb a za nimi zří jen kacírství, a směr pokrokový, který na základě kompakta a v jich duchu a směru jde důsledně dále, posílen vlivem Luterovým a Melanchthonovým. V těchto novoutrakvistech vzniká v české církvi silná, dosud neustálená, ale rozhodně evangelická a proto Bratřím vnitřně příbuzná strana, která sice s reakčními staroutrakvisty stojí pod jednou konsistoří a s nimi tvoří jeden církevní celek, českou církev, ale v pravdě od nich tak velice se liší, jako zásada autority písma od zásady jednotné církve.

Kdežto dosud mezi utrakvisty obě tyto zásady vedle sebe byly v platnosti, nyní se stávají protivnými póly, způsobují ve straně pod obojí třídění a konečně způsobí i rozluky ve dvě církve.

3. Novoutrakvisté, Bratří a Ferdinand I.

Důležité bylo, že novoutrakvisté neutvořili nové církevní organizace, asi jako Bratří, nýbrž zůstali prostě utrakvisty a setrvali v církvi české.

tosti dobré milosti, kterýžto spis, když se na mnoha místech rozšel skrze Čížka a jemu podobné, tou příčinou B. Lukáš učinil odpis na ten spis Voldřicha Cvinglia.“ Historia Fratrum líčí pak dále, jak vydán proti Čížkovi ještě obširnější spis a některá psaní.

¹⁾ Sjezd stavů pod obojích z r. 1524 a r. 1531. Srv. *Bartoše Pisaře* Kronika Pražská (J. Šimák str. 20—25). — *Kam. Křofta*, Boj o konsistoř pod obojí v letech 1562—1575 a jeho historický základ v Č. Č. H. 1911, 180 nsl.

To mělo ovšem svůj důvod v rozdílu některých zásad obou těchto stran jinak tak si blízkých. A právě tímto zásadním rozdílem vysvětluje se i různý vývoj obou těchto náboženských stran i jich vzájemný poměr.

Bratří, stanuvše plně a rozhodně na půdě písma svatého, dbají nade vše o život Bohu posvěcený a proto soustřeďují veškeru tužbu svou v péči o církev, aby to byla jednota lidí Kristu oddaných a proto oddělených od světa. To je pro ně hlavní věc. Proto jim nevyhovuje ani církev katolická ani pod obojí. Církvi katolické vytýkají, že se v učení nespravuje zákonem božím a že nedbá bázně. Církvi české vytýkají, že sice má zákon boží, ale rovněž kázně nedbá a nad to církev římskou haníc, přece k ní o kněžství hledí.¹⁾ I oddělili se od obou a sami se snažili uskutečniti pravou církev Kristovu oddělenou od ostatních, která by zahrnovala v sobě ne všechny obyvatele pod obojí určitého místa bez rozdílu, jak tomu bylo v církvi české, nýbrž jen ty, kteří se zavázali k poslušenství zákona božího, k církevní kázni. Novoutrakvisté, vyrostlí v církvi pod obojí, řídí se ovšem tímž písmem, ale pod vlivem církve utrakvistické a zvláště pod vlivem Luterovým a Melanchthonovým kladou důraz v první řadě na učení písma a teprve v druhé řadě na církev, aby byla církvi Páně. Touto pak církvi rozumějí²⁾ jednotu lidí milujících neporušené učení evangelia, která ovšem má dbáti, aby tu byl i život podle evangelia, ale která zahrnujíc v sobě všechny pod obojí bez rozdílu, sestává nejen z údů živých, ale i z mnohých slabých a neduživých a i mrtvých. Sami se cítí jejími živými a pravými údy, kteří mají právo a povinnost v ní setrvati,³⁾ a pečovatí o to, aby evangelium Kristovo tu vskutku a plně působilo. Církev česká má zůstati zevně tím, čím je, církvi pod obojí, jen má se cele podříditi zákonu božím a proto úplně odděliti od katolicismu. Novoutrakvisté cítí se k dílu tomu povinni právě jako dědici Husovi. Proto v církvi pod obojí zůstávají, cítíce se v ní doma.

Toto setrvání v církvi české má vážné důsledky. Bratří, oddělivše se od církve v zemi uznané a nemající síly domoci se státního uznání, zůstávají církvi neuznanou a proto jsou vystaveni všelikým příkořím a všeliké nepřizní katolické vlády, utrakvistické konsistoře a nepřiznivých pánů. Nemohou vystoupiti do veřejnosti a jen ve skrytu mohou působiti. Toliko na statcích bratrských pánů anebo jiných snášelivějších vrchností

¹⁾ B. Jan Blahoslav, O původu B. Jednoty. Vydání N. V. Jastrebova 1902, str. 36. Rkp. v mus. král. čes. IV. H. 8. fol. 47. „Proč nepřistoupili k Římanům? ... Poznali ... , že papež s svou rotou není než nevěstka svatojanská, antikrist bloudící životem i smyslem a Kristu se protivící. ... Proč k české straně nepřistoupili? I. Pro bludy smysla i života ... ač rozdílné v něčem od Římanů ... 2. že strana česká potupující Římany ... , však proto k nim o kněžství hleděli a je falešně vyprísahali.“ O spisu tom jako dílu Blahoslavovu viz N. V. Jastrebov v Č. Č. H. 1902 str. 52—58.

²⁾ Srv. definici *Mat. Kolína*. Viz dále str. 10. pozn. 5.

³⁾ Srv. *Zik. Winter*, Život círk. str. 73.

mohou svobodně a veřejně rozvíjeti svou činnost. Přirozeně touží po veřejném uznání, z jakého se smějí těšiti jedině katolíci a utrakvisté. Usnesení sněmovní, zřízení zemské a královská přísaha uznává jen tyto dvě církve, a jen jim náleží plná svoboda, a obě církve si ji chrání jako svou výsadu. Novoutrakvisté, zůstávající v církvi podobojí a cítíce se jejími pravými údy, vztahují svobodu tu ovšem i na sebe. A vskutku smějí se poměrně klidně šířiti v církvi české, nalézají stoupence i mezi universitními profesory a v konsistoři, a časem se zdá, že takovým způsobem ovládnou a proniknou celou církev českou a dají jí svůj ráz trvale. Tak tomu bylo zvláště r. 1541,¹⁾ kdy administrátorem zvolen rozhodný tenkrát novoutrakvista Jan Mystopol, a do konsistoře dosazen Dr. Václav Mitmánek, muž vzdělaný s širokým rozhledem, který měl plné porozumění pro potřebu řádné organizace církevní v české církvi, a při tom nebojácny, rozhodný a opravdový. Mocnou oporu měli tito novoutrakvisté ve šlechtě a zvláště v Janu z Pernštejna, předním z defensorů. Již r. 1543 v dubnu na sjezdu strany pod obojí učiněn rozhodný pokus o zorganizování církve české bez ohledu na Řím: usneseno voliti vlastního biskupa a Bratřím nabídnuto slyšení k srovnání u víře. Kdyby se to bylo podařilo, rázem by byla bývala církev česká vybědla z dosavadních nesnází a byla by stanula na pevném základě jako církev česká zcela samostatná, žijící v duchu otců, přejímající z hnutí luterského to, co české církvi potřebno bylo a zdravo. Plány ty se rozbily o odpor staroutrakvistů a zvláště o moc královskou naprosto odporou. Král zakázal jednati s Bratřimi, ježto prý jsou od církve odsouzeni. Žádost o volbu vlastního biskupa zodpověděl odkazem na kompaktáta a příkrými hrozbami. Mitmánka dal uvězniti a konečně poslal do vyhnanství, zakázav návrat pod ztrátou hrdla. Tak v zárodku udusil úsilí o osamostatnění církve české, zastránil její vůdce a přinutil je, aby novoutrakvisté i na dále se přizpůsobovali nezdravému poměru, v jakém byli trvali dotud k vládě a církvi katolické. Přes to novoutrakvisté i na dále cílem měli osamostatnění církve české a úplné její proniknutí kvasem novoutrakvismu. Ovšem než se tak stane, musí novoutrakvisté právě proto, že nemají své vlastní církevní organizace, spolu s celou církvi utrakvistickou snášeti dosud oprávněnou výtku polovičitosti a nekázně, mravní laxnosti a nepořádku, zůstávající závislí na utrakvistické konsistoři i tenkrát, když konsistoř vlivem vlády zabočuje na dráhy reakční a hnutí novoutrakvistického jako novotářskému brání. Při tom nezůstávají ušetřeni těžkých nesnází se strany vlády, jež nikterak se nemá k tomu, aby mlčky přihlížela k tomuto vývoji a do-

¹⁾ Srv. *Kamil Krofta*, Boj o konsistoř v letech 1562—1575 a jeho historický základ, v *Čes. Čas. Hist.* 1911, str. 185 nsl. — *Kamil Krofta*, Václav Mitmánek. (V *Lumíru* 1911.) Povaha V. Mitmánka, dosud dle stranických zpráv bratřských jemu nepřátelských křivě líčená, je těmito spisy postavena v pravé světlo, tak že čistota jeho úmyslů a jeho veliké a správné plány náležitě jsou tu vylíčeny a vlastními jeho projevy i svědectvím nepřítelů doloženy.

pustila, aby církev pod obojí z dosavadní strnulosti procitla k rozhodnému náboženskému životu v duchu evangelia, odcizujíc se církvi katolické.

Bylať vláda, jak zřejmo, v rukou rozhodně katolických. Ferdinand I. byl věrně katolického smýšlení. Třeba sám usiloval o reformu v církvi katolické v některých bodech, činil to v zájmu církve katolické a v zájmu jednoty církevní, a byl proti všem směrům odchylným se od církve katolické. Již zvláštnosti církve české, obsažené v kompaktátech, byly pouze ústupkem, k jehož dodržení král český přísahou se zavazoval, slibuje zachovávat zemské zákony a výsady. Ferdinand byl hotov je zachovávat tím spíše, ježto kompaktáty byla zaručena přece jen aspoň zásadně jednotu utrakvistů s církvi katolickou. Ale bylo vyloučeno, že by poskytl utrakvistům další ústupky k většímu jich oddělení od církve obecné. Naopak jsa přesvědčen, že nemůže obstáti ani býti trvalá zevní shoda v občanských poměrech politických, kde je různost v náboženském kultu, v náboženství, v obřadech, a kde víra není jednotná¹⁾, pečoval o posílení katolicismu v Čechách a sblížení církve české s církvi katolickou. Zvláště od r. 1547,²⁾ kdy mu byly k tomu ruce uvolněny, činí v tom směru významné kroky. Bratří stíhání, jednáno o dosazení arcibiskupa, který by světil na kněžství bohoslovce pod jednou i pod obojí, naléháno na srovnání stran pod jednou i pod obojí dle kompaktát u víře i v řádech (1549), zvláště činěn nátlak na utrakvisty, aby se vzdali podávání večere Páně dítkám a aby se v učení o večeri Páně sblížili s církvi katolickou, a všem novotám bráněno. Král vyhovuje sice stavům a povoluje jim i na dále³⁾ defensory, ale sám je jmenuje (1553) a to tak, aby konsistoř jimi tím spíše byla přidržována k zachování starých řádů. Na konsistoř pod obojí obrácena zvláštní jeho pozornost: ví, co by to znamenalo pro rozvoj náboženský v zemi, kdyby se konsistoř ta dostala trvale v moc novoutrakvistů, a co by to znamenalo, kdyby se octla úplně pod vlivem vládním. Syn jeho, arcikníže Ferdinand, jako místodržící v Čechách, radí r. 1555 králi, aby ze své moci sesadil administrátora obviněného, že by nadržoval bludným kněžím, a aby ustanovil nového ze 2 či 3 osob, jež by navrhla konsistoř. Král sice nechce jednati ještě proti starým zvykům, a potvrzuje

¹⁾ *Arcibiskup Antonín* z Mohelnice 28. května 1563 císaři: „Ubi diversus est cultus Dei et religio, diversae ceremoniae, fides non una, fieri non potest, ut externa harmonia politiae civilis constare possit, aut esse diuturna.“ *J. Pažout*, *Jednání a dopisy konsistoře* . . 1906, str. 21.

²⁾ *Hořejší konsistoř* 31. srpna 1547 prosí krále, ježto „S. R. M. V. felici victoria dignata est“, aby hleděl církev českou „in pristinam sacrosanctae religionis unitatem rursus reconciliare . . . constitui Archiepiscopum . . . Pragensem Universitatem restitu“ . *Kl. Borový*, *Jednání a dopisy konsistoře* . . II., str. 63.

³⁾ *K. Krofta*, Boj o konsistoř, *Č. Č. H.* 1911, 55—56. 180. Již r. 1531 je zmínka o defensorech, a r. 1539 byla jejich právomoc synodním usnesením tak vymezena, že se defensoři stali nejen vnitřními ochránci konsistoře a strany pod obojí, ale i takofka nejvyšší instancí v trestních záležitostech duchovenstva.

administrátory od stavů zvolené, novoutrakvisty M. Jana Kolínského a M. Matěje Dvorského (Curia, jinak Rozsypala¹⁾ z kolleje Karlovy, — ale myšlenka ta již je tu. Zatím král k posílení katolicismu v zemi pomýšlí na vyzdvižení katolického vysokého učení v Praze pod vedením jezuitů. Zvláště velmistr řádu křižovnického, Antonín Prus, myšlenku tuto podporuje. Jesuité²⁾ přicházejí do Prahy 18. dubna 1556 očekávání tu Canissem. Také arcibiskupství pražské po mnohém úsilí Ferdinandově povoleno a arcibiskupem potvrzen 1561 důvěrný rádce císařův, vídeňský biskup, zmíněný Antonín Prus, jenž se cítí s císařem úplně za jedno v úsilí o sjednocení utrakvistů s církví katolickou³⁾, a právě proto velice dbá, aby utrakvistická konsistoř nebyla osazována ve smyslu novoutrakvistickém.⁴⁾ A vskutku již r. 1562 na podzim, když stavové volí administrátorem novoutrakvistu Matěje Lounského, král nedbaje dosavadních zvyklostí, nepotvrzuje volbu, ale na ten čas a do své milostivé vůle ustanovuje administrátory Jana Mystopola a Martina Mělnického, osobnosti vládě povolné,⁵⁾ a protestujícím stavům odpovídá, že nechce jich práva zkrátiti, dokáží-li po jeho návratu, že jim právovoliti konsistoř patří. Stavům nezbyvá než smířiti se s rozhodnutím císařovým, — a císař má administrátory muže ochotné sloužiti jeho plánům.⁶⁾ Stavové pak pocítují, jak je pro ně životní otázkou, aby měli organizaci církve pod obojí a zvláště osazování konsistoře ve svých rukou. Císař a arcibiskup, majíce konsistoř k sjednocení s Římem ochotnou, snaží se ochoty té využítovati a usilují, by arcibiskupu dána byla papežem dispens k ordinování kněží pod obojí a aby povolen byl

¹⁾ Matěj Dvorský z Hájku, též Dapsilis Curius, nar. 1520 v Králově Dvoře, zem. 23. břez. 1583. Byl 1555—1562 administrátorem, od r. 1559 byl 21krátě rektorem. Muž vysoce vzdělaný a ušlechtilého charakteru. Srv. *A. Truhlář*, *Ottův Slov. nauč.* VIII., 275.

²⁾ *P. Alojs Kroesz*, *S. J. Geschichte der böhm. Provinz der Gesellschaft Jesu. I.*, 1910., str. 247.

³⁾ Srv. dopis jeho císaři z koncilia Tridentského 23. února 1562 (*S. Steinherz*, *Briefe des Prager Erzb. Anton Brus von Müglitz*, str. 32): „So were es der christenheit nützlicher, wie es E. K. Mt. selbst allergenedigist mainet, das wir unirt wurden, darauf handel ich auch ad partem heimlich und beschaidenlich... wil nit aufhören noch ablassen“. Proto žádá, aby císař nepovolil v záležitosti obsazení konsistoře a žádost odložil, „damit nichts neues, so begert wirt, confirmirt werde... man wil es nur zu ainer spaltung richten“.

⁴⁾ Srv. tamže str. 132 dopis arcibiskupa císaři ze dne 26. srpna 1563.

⁵⁾ Do konsistoře povoláni: M. Jan Kolínský, vicerektor akademie, dřívější administrátor, M. Jindřich Dvorský, opat kláštera na Slovanech a j. Viz Orací mistra *Petra Codicilla* (10. února 1582) ve Sněmích Českých VI. str. 173. O M. Mělnickém dí *B. Blahoslav*: „člověk nevážný, lhář, ožralec, k...ník zjevný“. *Br. arch.* IX. sv. f. 2 a jinde. — Srv. *K. Krofta*, *Boj o konsistoř*, Č. Č. H. 1911 str. 282 nsl.

⁶⁾ Srv. uvedený dopis arcibiskupův ze dne 26. srpna 1563: „Joannem Mistopolum... qui se, cum nuper Pragae essem, ostendit non longe abesse ab oboedientia catholicae ecclesiae, modo cum usu calicis in nostrum gremium recipi potuisset.“

v Čechách a okolních zemích lidu kalich.¹⁾ Tím doufají upravit cestu k ziskání Čechů, aby se spojili s Římem. Vždyť jen tři vážnější překážky, jak se domnívá arcibiskup, jsou spojeny tomu na závalu: podávání večere Páně nemluvnatům, což může býti snadno odstraněno, zvláštní utrakvistická konsistoř, jež však může býti ve smyslu římském polepšena a opravena, a památka Jana Husa, kterou by rád arcibiskup zbožnou a svatou lští zatlačil, totiž všeobecným slavením husitského svátku proměnění Kristova 6. srpna. Dispens k svěcení kněží pod obojí nepodařilo se Ferdinandovi vymoci,²⁾ ale přijímání svátosti oltářní pod obojí způsobou povoleno 16. dubna 1564.³⁾ Leč podávání kalicha povoleno příliš pozdě, než aby mohly se dostaviti očekávané důsledky.

Poměry byly mocnější než vůle králova.⁴⁾ Proto přese všecko své opačné úsilí nemohl zabrániti tomu, aby se zvláště v posledních letech jeho vlády i novoutrakvisté i Bratři, třeba přísně stíháni, mocně nešířili. Na konci jeho vlády naplňovali již Čechy⁵⁾ i Moravu.⁶⁾ V pohraničních krajích mezi Němci všude bylo plno kazatelů luterských a mnozí mezi nimi byli stoupcí příkřejších směrů. Mezi Čechy, zvláště v Praze, převládal vliv Melancthonův⁷⁾: Vitemberk nebyl daleko a mnozí ze šlechty i z kazatelů tam studovali. Jedním z předních byl

¹⁾ Dopis a dobrozdání arcibiskupovo císaři 28. května 1563. (*J. Pažout*, *Jednání a dopisy konsistoře*. Str. 20—25.)

²⁾ Dne 29. srpna 1564 oznámeno konsistoři pod obojí, že arcibiskup nechce s utrakvisty nic míti činiti, ježto prý mu papež stran jich nic určitého nepřikázal. *Cl. Borový*, *Die Utraquisten in Böhmen* 1866. Str. 267.

³⁾ Vyhlášeno dva dni před smrtí císařovou.

⁴⁾ Jesuité nebyli v lidu oblíbeni a marně usilovali o přízeň lidu. Arcibiskup *Ant. Prus* píše 23. února 1562 z Tridentu císaři Ferdinandu I.: „Man siecht, dasz es bei den Vätern de societate nominis Jesu nit will von staten gehen, darumb dasz sie keine gratiam beim gemeinen Mann, Gott erbarmt, haben.“ *Al. Kroesz*, *Geschichte d. böhm. Provinz*, 203.

⁵⁾ *J. Schmidl*, *Historia soc. Jesu I.*, 61, 62: „Fovebat hoc malum haereticis sophismatis inquinatum codicum mercatus, qui impune ubique prostabant et legabantur. Ex iis potissimum suam pueri educationem disciplinamque domi et in scholis hauriebant... Jamque eo res evaserat, ut Ferdinando I. Bohemiae rege in provinciis eo subditis vix pars trigesima ab haeresis contagione foret immunis“. — O poměrech v Čechách *Zik. Winter*, *Život círk.* str. 118 až 135.

⁶⁾ *S. Steinherz*, *Nuntiaturrepichte I.* 1897, str. 82. Nuncius Hosius řekl r. 1560 císaři Ferdinandovi: „Sed et in Moravia non est melior fere status religionis quam in his terris (t. j. v Čechách a j.). Cum ea terra primum parere coepit Mtí V., fuerunt in illa dioecesi quingenti parochi catholici, nunc vix, ut audio, sunt quinquaginta“.

⁷⁾ Zajímavým toho dokladem je spis „*Cantiones evangelicae ad usitatas harmonias, quae in ecclesiis Boemicis per totius anni circulum canuntur, accommodatae, praecipua Christi beneficia breviter complectentes*. Autore M. *Venceslao Nicolai de Vodniano*, reipublicae Satecensis notario. Vitebergae 1554. *Filip Melancthon* napsal k tomuto latinskému zpěvníku českých písní předmluvu. *Matouš Kolín*, *M. Jakub Kamenický*, někdejší zatecký evang. farář, ale císařem vypovězený, a j. napsali básně, modlitbu a j.

M. Matouš Kolín z Chotěřiny, žák Melanchthonův, humanista, řecký a latinský lektor pražské university.¹⁾ Když M. Havel Gelastus Vodňanský,²⁾ probošt kolleje u všech svatých na hradě pražském, spojiv se s jinými kněžími k obraně starého českého náboženství, na počátku r. 1562 císaři předložil velkou supplikaci³⁾ s žalobou na 21 kněží, napsali napadení kněží⁴⁾ ke své obraně libellus supplex ze dne 19. června r. 1562 a M. Mat. Kolín napsal 24. července 1562 předmluvu. Jest to zajímavý spis obranný novoutrakvistického směru,⁵⁾ který přese vši opatrnost

¹⁾ *Jar. Vlček*, Dějiny české literatury I., 1. str. 390—394. — *J. Jakubec*, Děj. lit. čes. II. 78 nsl. — *Ferd. Menčík*, Matouš Kollin z Chotěřiny v Č. Č. M. 1884 str. 208—221. — *J. Jireček*, Rukověť I., 365—367. — Narodil se 1516. Zemřel 1566. Jeho žákem byl Tomáš Mitis. Jeho nástupcem a žákem byl Petr Codicillus z Tulechova (1562—1589), jehož žákem a nástupcem byl pak M. Martin Bacháček z Náměřic (1583—1612). *Tomek*, Gesch. d. Prager Universität 197, 199. — O přátelském poměru Kolínovu k Melanchthonovi svědčí jednak listy Melanchthonovy doporučující Kolína 20. ún. 1540 administrátorovi Mart. Klatovskému, 1. října 1540 pražské městské radě a 3. října 1540 pražské universitě, jednak pak přátelské listy Melanchthonovy adresované Kolínovi samému do Prahy z let 1541—1560. Jest jich 51. Jsou otištěny ve spisech Melanchthonových v *Corpus reformatorum* (vydal *Car. Gottl. Bretschneider*), listy doporučující ve sv. III., listy ostatní ve sv. IV.—IX. Zajímavé je, jak s obdivem a úctou vzpomíná Melanchthon českých poměrů a jak vše doporučí pěstování věd v zájmu rozkvětu náboženského. — *G. Lösche*, Luther, Mel. u. Cal. 161.

²⁾ *Zik. Winter*, Život círk. 129—134.

³⁾ *Fr. Kameniček*, Zemské sněmy a sjezdy moravské, str. 418, zmiňuje se o předložení staroutrakvistické konfesse z r. 1562 a pak zase roku 1575. Snad je tím míněna tato supplikace neb její příloha. Srv. dále.

⁴⁾ *Václ. Schulz*, Svědomí o kněžích podobojích z r. 1562, ve Věstníku kr. čes. spol. nauk 1903 č. XV. — *Jul. Pažout*, Jednání a dopisy konsistoře, str. 1—18. — Obžalování kněží mimo Prahu působili v Kut. Hoře, Hradci Králové, Pardubicích, Kolíně, Nymburku, Roudnici, Rakovníku, Čes. Brodě, Čáslavi, Jičíně, Holohlavech, Dobrušce, Hradišti, Sezemícih, Dvoře Král., tedy ponejvíce v předních městech, jako faráři a mnozí jako děkanové a arciděkanové. Z toho lze poznati, která města přidržela se novoutrakvismu. — *Dr. Václav Chaloupecký* chystá k tisku zápis o vyšetřování obžalovaných kněží před soudem komorním.

⁵⁾ Spis ten byl tištěn snad již r. 1562 česky: „*Tato víra, učení a náboženství starých věrných Čechův tělo a krev Páně pod obojí přijímajících atd.* (Srv. *J. Jireček*, Rukověť II., 22). Latinsky spis ten byl tištěn r. 1574, tedy patrně jako příprava k sněmu z r. 1575: „*Antiqua et constans confessio fidei ecclesiae Christi in regno Boemiae et Marchionatu Moraviae, quam vulgo partem sub utraque Sacramentum venerabile corporis et sanguinis Domini Jesu Christi communicantium appellant*“. — Spis tento má pro sněmovní jednání 1575 značnou důležitost a proto je nutno jeho obsah blíže vypsati. Kolín definuje ve své předmluvě církev jako „coetus visibilis in hac vita hominum amplectentium incorruptam evangelii.. doctrinam et utentium ministerio sacramentorum iuxta institutionem Christi, ut.. iustitiae vivant. Tato ecclesia catholica orthodoxa má tria signa 1. doctrina evangelii incorrupta, 2. usus sacramentorum legitimus in verbo Dei ordinatus, 3. oboedientia iuxta vocem evangelii debita ministerio.. Huius.. ecclesiae sanctae catholicae orthodoxae.. est populus in universo regno Bohemiae et marchionatu Moraviae... quam vulgo partem sub utraque specie coenam Domini communicantium appellant“. — S tím srv. stanovisko M. Petra Codicilla o církvi, (viz dále), a též XI. článek České

a obranný svůj ráz ukazuje, jakého smýšlení byli přemnozí v Čechách,

konfesse. Jest tu patrná souvislost. — Kolín vypráví pak, kterak kněží Gelastem obvinění „collegerunt veteres synodos, in quibus a maioribus nostris... communi consensu confessio fidei breviter comprehensa est, easque.. Caesari Ferdinando I. obtulerunt, ut... constaret, doctrinam ipsorum et ritus ecclesiae congruere cum verbo Dei et institutis maiorum“. I dokládá: „Haec ego collegi“. Načež podává historický přehled zvláště o jednání r. 1421 a 1524 jako úvod k následujícímu spisu samému. — Po této předmluvě ze dne 24. července 1562 následuje *libellus supplex* obviněných kněží proti výtkám 1. de praedicatione verbi Dei; 2. de ceremoniis et ritibus ecclesiasticis; 3. proti těm, kteří accusant vitam et conversationem quorundam. Zvláště ujišťují „quod uterque administrator, tam M. Joannes Colinus, quam M. Mathias Curius... gubernare et retinere nos hactenus studuerunt... inter metas verbi Dei, in usu ceremoniarum, veterumque laudabilium nostrae communitatis consuetudinum et in veritate Jesu Christi relicto nobis laudabili exemplo, neque permittunt quenquam... aut novam spargere doctrinam aut contra bonum ordinem aliquid admittere“. Dokládají: „Ut autem V. C. M. ... cognoscat, quale sit fundamentum nostrae fidei, quid doceamus et quos ritus retineamus... offerimus V. C. M. confessionem fidei nostrorum maiorum paucis comprehensam in duabus principalibus synodis... Nos enim huic maiorum nostrorum confessioni religiose et secundum normam verbi divini adhaeremus“. Podepsáni jsou: Jan Mystopol, děkan u sv. Apolináře a kazatel v kapli betlemské, Jan Řičaňský, farář v Týně, Jan Černý, farář u sv. Štěpána, Martin Mělnický, farář na Malé Straně, Václav Šmohel, farář u sv. Michala, a pak řada děkanů a kněží z měst, na prvním místě Matěj Lounský, děkan nymburský, a pak Jan Semín, děkan kutnohorský. — Na to následuje *Sancta synodus habita 1421 d. 7. Julii*, 29 to článků: I. De verbo Dei scripto in veteri et novo testamento, V. De coena Domini, VII. De libera evangelii praedicatione, atd. Otiskl je *Fr. Palacký*, Urk. Beiträge zur Gesch. des Hussitenkrieges I, str. 128—134. S textem Palackého text tento obsahově souhlasí, ale liší se i pořadem článků i jich doplňky a růzností překladu. — Následují pak dvě významné písně: 1. *Carmen rhythmicum priscorum Boemorum de numero, usu et veritate Sacramentorum Ecclesiae Christi*. Začíná slovy: „Laudem demus Deo omnipotenti, qui filium misit nostri salutem“... Má obsahem 7 svátostí, a je na 10 stránkách. Na konci je poznámka: Subscripterunt: M. Venceslaus Coranda, professor s. theologiae, M. Joannes Przbiramus, director cleri, M. Petrus Mladonovicz, rector universitatis, M. Joannes Rokyczana praedicator antiquae Praegae, ... M. Nicolaus, Taboriensis episcopus..., v celku 12 podpisů. — Další píseň je nadepsána: *De sancta Trinitate confessio*. Píseň sama zní: „Profitentes trinitatem, reveremur unitatem pari reverentia...“ Na konci této písně je poznámka: Haec conscripta et disputata sunt in collegio Caroli Magni Praegae a M. Joanne Przbiramo, cum ei licentia conferretur in sacra theologia. — Pak následuje *Synodus atque consensio omnium ordinum regni Bohemiae et marchionatu Moraviae... Praegae in collegio Caroli... 1524 Januarii die 29*. Jako články z r. 1421, tak i tyto jsou uvedeny doslovně. Jednají de praedicatione et enarratione verbi, de sacramentis (de baptismo a zvláště pro rok 1575 významný je článek de coena Domini), de magistratu ecclesiastico, de festivitatibus. Česky články ty otiskl *J. V. Šimák*, Kronika Pražská Bartoše Písaře, str. 21—25. Latinský tento text liší se od českého jen pořadem článků. — Na to pak ještě následují *Carmina*, náboženské písně prý M. Jakoubka, M. Mikuláše, biskupa táborského, M. Jana Husa, M. Martina z Rokycan, dále jsou připojeny *Articuli* pro condemnatione M. J. Hussii (35), *Aurea dicta eiusdem J. Hussii, Assertiones* M. Jeronymi Pragensis (31) a *Testimonium et sententia* M. J. Hus de articulis adversus ipsum ex libris suis et concionibus excerptis. — Professor dr. *Zdeněk Nejedlý* nepokládá písně výše zmíněné za husitské, nýbrž za humanistické plody XVI. století.

i na Moravě, a jak novoutrakvisté, odvolávajíce se na Pražské artikule a na články z roku 1421 a 1524, v jich duchu pod vlivem Augsburského vyznání vyvíjejí se dogmaticky směrem k České konfessi, již jsou velice blízcí.

Takovýmto změnám v náboženském smýšlení dosavadní právní poměry v zemi ovšem nevyhovovaly. Kompaktáta nemohla novoutrakvistické většině dostačiti, nýbrž stávala se, vykládána jsouce vládou a staroutrakvistickou konsistoří ne dle ducha, ale dle litery, mocnou hrází proti evangelickému hnutí, ježto stavěla většinu obyvatelstva, i Bratří i novoutrakvisty, mimo zemské zákony.

Za těch poměrů stávalo se víc a více životní potřebou novoutrakvistů, aby nabyli veřejného uznání a svobody pro svůj náboženský život. V prvé řadě směřovali k tomu, aby ovládli konsistoř a aby se tak v zemi uplatnili jako praví utrakvisté zemskými zákony chránění. Pokud však úsilí jich o konsistoř je bezvýsledné, a tím i ochrana zemských zákonů stává se nejistou, jsou novoutrakvisté nuceni usilovati o veřejné uznání svého směru, aby se mohli svým způsobem zorganizovati. Veřejné uznání a náboženská svoboda stává se jim životní nutností.

Ale toto veřejné uznání a náboženská svoboda jest životní nutností i Bratří. Jsou sice zorganizováni výborně, ale jich zdravý rozvoj trpí tím, že stojí mimo zákon. A tak velice touží po svobodě a veřejném uznání ode dávna. Tak i Bratří i novoutrakvisté pod tíhou nepřiznivých vládních poměrů jsou stejnými životními potřebami a zájmy donucováni usilovati, aby dosavadní zákonem chráněné poměry byly změněny, aby odstraněna byla ustanovení v cestě stojící, a novým poměrům dostalo se zákonného uznání.

Od Ferdinanda I. nebylo lze očekávati, že by potřebám těm vyhověl a zákonným způsobem skutečné poměry náboženské v zemi uznal. Tím více se obracely zraky všech evangelíků a Bratří na budoucího krále,¹⁾ jenž již r. 1549 u věku 21 let českým králem byl prohlášen a r. 1562 i korunován, a o němž všeobecně se pravilo, že je smýšlení evangelického. Již za života otcova se zastával povolení kalicha pro lid a kněžského manželství.²⁾ Od něho čekali splnění životních svých potřeb, i svobodu náboženskou i svolení k organisaci církevní.

¹⁾ Bratrská synoda v Přerově r. 1562 (*A. Gindely*, Dekrety Jed. Br. str. 214) se usnesla: „Poněvadž čaka jest, a hlasové o tom proskakují, že dá-li Pán Bůh Maximilianovi dosehnouti na stolicí království Českého a korunován býti, bude chtíti nějakou reformaci církevní míti a snad podle konfessi Augšpurské atd., napomenutí se stálo, abychom se k tomu časné strojili...“

²⁾ *Hopfen*, Kaiser Maxim. II. str. 86.

4. Maximilián II. a čeští evangelíci (před r. 1575).

Za dřívějších let byl Maximilián¹⁾ tak evangelického smýšlení, že roku 1560 byl odhodlán²⁾ přese všechn nátlak svého otce, a ač při tom šlo o císařský trůn, pro svědomí setrvati v odporu k církvi římsko-katolické, veřejně se přihlásiti k Augsburskému vyznání a ve vyznání tom „skončiti i život a pro ně snášeti i protivenství“. Ale evangelická knížata německá,³⁾ jimž úmysl svůj projevil, domnívaje se, že v nich nalezne oporu v nebezpečí i ve svých politických plánech, nedovedla mu nebezpečný krok ten usnadniti, naopak jej svou passivností zdržela. Maximilian poznal, že je nutno, aby se vpravil do poměrů, ve kterých žil, nechce-li se zřící naděje na trůn. A to ovšem nechtěl. Tím mocněji mohly pak naň působiti vlivy jeho otce, papeže a různých zástupců církve katolické, jako papežského legáta Stan. Hosia. Seznalť, že trůnu může dojíti, jen když se upraví jeho poměr k církvi katolické. Vzrůstající konfessijní a politická roztržičnost mezi protestanty jej mohla jen odpuzovati. A tak zůstal v církvi katolické.⁴⁾ To mu usnadněno zvláště dispensí papeže Pia IV. z 10. prosince 1561, by směl tajně přijímati večeři Páně pod obojí, čímž odpadl přední důvod, proč ve svém svědomí se cítil nucena odvracet se od církve katolické a přidržeti se vyznavačů Augsburské konfesse. Tím mu bylo umožněno, aby z důvodů politických i při odchýlném vnitřním přesvědčení zůstal v církvi katolické, k níž jej poutaly tak mnohé zájmy politické a rodinné, a o níž doufal, že se dá buď na všeobecném koncilu anebo mocí vládařskou za pomoci národního koncilu zreformovati v duchu evangelia. Ale tím již ustupují jeho zájmy náboženské značně do pozadí, a zájmy rodinné a politické tím více vstupují do popředí. Jimi veden

¹⁾ *O. H. Hopfen*, Kaiser Maximilian II. u. d. Kompromiszkatholizismus 1895. — *Walt. Götz*, Der „Kompromiszkatholizismus“ und d. Kaiser Maximilian II., (*Histor. Zeitschr.* München u. Leipzig 1896. str. 193 nsl.). — *S. Steinherz*, kritika spisu Hopfenova v *Mittheilungen des Institutes f. öst. Geschichtsforschung.* Innsbruck. 1899. XX. sv. str. 335. — *S. Steinherz* v úvodu svých *Nuntiaturberichte I. a III. sv. 1897 a 1903.* — *Rob. Holtzmann*, Kaiser Maximilian II. bis zu seiner Thronbesteigung (1527—1564). Ein Beitrag zur Geschichte des Überganges von der Reformation zur Gegenreformation 1903. — *G. Lösche*, Kaiser Maximilians II. religiöse Gesinnung im Lichte der letzten Forschungen. (*Evang. Kirchenzeitung für Oesterreich.* Bielitz 1904.)

²⁾ *Karl von Weber*, Des Kurfürsten August zu Sachsen Verhandlungen mit dem König, später Kaiser Maximilian II. über dessen Glaubensbekenntnis. (*Archiv f. sächs. Gesch.* III. 1865. Leipzig) otiskuje na str. 317. vzkaz Maximilianův: „sintemal Ihre K. W. die Augsburgische Confession für die rechte christliche Religion erkennen und ihrer Consciencz mit dermaßen päpstischen Greueln hinführo zu beschweren ganz schmerzlich und kümmerlich sein will“. A dále d. o Augsb. vyznání: „darin sie vermittelst göttlicher Gnade ihr Ende zu beschließen ja Kreuz und Verfolgung darüber zu leiden bedacht sind.“

³⁾ *R. Holtzmann*, str. 356—373.

⁴⁾ Již 4. listopadu 1560 dal na jevo, „daß er weder Papist, noch Evangelischer, sondern ein Christ sei“. *R. Holtzmann* 380. A ve smyslu těchto slov snaží se žiti a jednati až do konce, — aspoň před veřejností.

slibuje v únoru r. 1562 v Praze císaři,¹⁾ že v katolickém náboženství bude žít i zemře, a dává pak i papeži sliby,²⁾ že vždy zůstane poslušným synem církve katolické, bude činiti vše k udržení katolického náboženství a nic nového strany náboženství nedopustí. Tím si upravil nejen cestu ke korunovací za krále českého, 20. září 1562, při níž³⁾ asi poprvé užil dispense papežské při přijímání pod obojí v tajnosti, ale i k trůnu německého krále, 30. listopadu 1562., kdy před korunovací večeři Páně v tichosti přijal pod obojí. A od těch dob počíná si, aspoň před katolickou veřejností, jako snášenlivý sice a v násilí si nelibující,⁴⁾ než po reformách církve toužící, ale vždycky katolický kníže. K evangelíkům pak, zvláště pokud očekávají žádoucí novoty, má se zdržlivě, snaže se patrně slibům daným císaři Ferdinandovi a papeži dostátí. Ale katolického smýšlení již ne n e n a b y l.⁵⁾ Změna nastala v něm potud, že dříve činil základnou svého jednání církev evangelickou dle Augsb. vyznání, k níž se chtěl připojiti a v níž by rád byl spojil všechny evangelíky v říši, nyní pak je mu základnou církev katolická. Ale při tom rozumí církví katolickou ne snad církev římsko-katolickou ve smyslu papežském, nýbrž církev obecnou, katolickou — ve smyslu evangelickém — jako jednotu věřících v Krista, jež se mu jeví skutečněna, ač v nedokonalé podobě, i v církvi římsko-katolické, v níž zůstal, i mezi evangelíky. V tom smyslu zove se i sám katolíkem, či lépe křesťanem, který, i když stojí v církvi římsko-katolické, chce

¹⁾ *Hopfen* str. 74 a 75. — *Holtzmann* 404 atd. — *Tomek*, Dějepis města Prahy XII. 112. dí, že „neudává se, z jaké příčiny“ byl Maximilian do Prahy tenkrát na spěch povolán.

²⁾ Sr. list papeže Řehoře císaři Maximilianovi z 9. dubna 1575 u *Theinera*, *Annales ecclesiastici* II. str. 7. (Viz dále). — *S. Steinherz*, *Nuntiaturrechnungen* III. 1903. str. XL a LV. — *Holtzmann* 447.

³⁾ *Holtzmann* 414.

⁴⁾ Jeho tělesný lékař *J. Crato* z *Kraftheimu* uvádí v *Oratio funebris de Divo Maxaemiliano II. Imp. Caes. Aug. Francofurti 1577* na str. 16. tyto výroky císařovy: „Nullum peccatum gravius esse, quam conscientias velle dominari“ (slovo to císařovo k Vilému, biskupu Olomuckému, asi z r. 1566) a „Eos nimirum, qui in conscientias sibi imperium sumunt, caeli arcem invadere, non raro potestatem, quam in terris habent, amittere.“

⁵⁾ *Vyslanec španělský* píše z Prahy 29. září 1575 (Archivo general de Simancas opis v zem. archivu v Praze, Est. L. 673, fol. 94): „Yo sospecho, que esto es mas como hombre, que non piensa ni discurre en que se le ha de acabar la vida tarde ó temprano que no por ser del todo pervertido en las cosas de la fee y aunque el ser uno herege es el summo mal y ultima miseria de un hombre.“ Má jej tedy v podezření, že u věcech náboženských zůstal heretikem. A španělský vyslanec jej nad jiné dobře znal. — *J. Crato* v *Oratio funebris* na str. 17 dí: „Extat libellus, quem, cum aliquid a catenatis laboribus vacui temporis fuit, saepe legit, in quo et haec insunt et pii Principis idea proponitur atque primae purae Catholicae Ecclesiae sententia ex piorum Doctorum, quos Patres nominamus, scriptis de praecipuis capitibus Christianae doctrinae exponitur. Hunc libellum si quis forte aspiceret, quid senserit, quid probaverit, verius quam ex suis suspicionibus et commentis et quorundam iniustissimis sermonibus perspiceret.“

státi nestranně nad stranami v církvi, znaje nedostatky na obou stranách a touže po jejich r e f o r m ě. Navštěvuje pravidelně kázání svých katolických dvorních kazatelů a vyhýbá se kázáním kazatelů evangelických,¹⁾ ale chce slyšeti z kázání svých kazatelů evangelium o Kristu, jeho milosti a zásluhách,²⁾ a rozhodně si zakazuje kázání o vzývání a přímlově svatých a andělů, o mších za mrtvé, o ústním podání, o modlitbách za mrtvé anebo o očistci. Nechce, aby v kázáních byli potupováni Luteráni, aneb odsuzování všeobecně kacíři, nýbrž jen zapovězení sektáři a blouznivci.³⁾ Při službách božích přeje si, aby hořely svíčky a aby mešní šat byl podržen.⁴⁾ Po delším váhání k přání svého otce a svých příbuzných a ze zájmů rodinných a politických dává dítky své, i syna Rudolfa, do Španěl, aby tu doplnily své vzdělání, a sám ve styku s osobnostmi katolickými projevuje časem i odpor proti různým evangelickým stranám, mluvě velice horlivě katolicky.⁵⁾ Ale při tom nejen požívá dle dispense papežské tajně večeře Páně pod obojí⁶⁾ a nejen žádá kalich i pro lid a manželství pro kněží, reformy to, o něž i otec jeho usiloval, ale nad to zavrhuje půst, odpustky, očistec, ctění svatých, přímlovy za mrtvé, processí a spoléhá ne na zásluhu lidské, ale na Krista⁷⁾ a v kruhu důvěrnějších přátel netají se svým odporem k odpustkům⁸⁾ a ke mši a evangelickým smýšlením.⁹⁾ K papeži má se uctivě

¹⁾ *S. Steinherz* v *Mittheilungen* 1899, str. 339.

²⁾ List dvorního kazatele bavorského *Eisengreina* z Vídně 26. února 1569. u *Hopfena* str. 117.

³⁾ Zprávy *Eisengreinovy* z r. 1568 a 1569 u *Hopfena* str. 114—117 a v příloze str. 279—322. Dne 26. února 1569 píše, že by „man eben zum schein gern wollt einen prediger haben, als ob er Catholicus wäre, und aber daneben nit den katholischen, sondern Augsburgischen glauben predige.“

⁴⁾ Tamže str. 117, zpráva *Eisengreinova* z 23. září 1568.

⁵⁾ *Vyslanec španělský* píše z Prahy v zmíněném listě 29. září 1575: „Per otra parte me dixo la Emperatriz, que hablando el Emperador en la materia de la religión unas vezes con los católicos, otras con los hereges deste Reyno y tambien en ausencia de los unos y de los otros le ha oydo dezir cosas con tanto hervor y tan bien dichos como las pudiera dezir el mayor católico del mundo y esto contra los confesionistas y contra toda otra suerte de sectarios.“

⁶⁾ *Karl v. Weber*, *Des Kurf. August v. Sachsen Verhandlungen*, str. 337 otiskuje zprávu z důvěrného okolí císařova z r. 1576 „dasz die kais. Maj. der Religion (t. j. evangelickému) nicht abgewogen sei und das Abendmahl des Jahres einmal oder zwei im Beisein etlicher vertrauter Personen sub utraque specie empfangen“. S tím sr. dále zprávu vyslance španělského z 29. září z Prahy o rozmluvě císařovny s císařem v červenci 1575.

⁷⁾ *Hopfen* str. 46, 60, 116, 117.

⁸⁾ *Špaň. vyslanec* 29. září 1575 vypráví, že císař při tabuli si posměch činil z těch, kteří dosáhli jubilejních odpustků.

⁹⁾ O mši vyslovil se císař r. 1566 k Augustovi, kurfiřtu saskému, (*K. v. Weber*, *ibid.* str. 335) v rozmluvě dle poznámek Augustových taktó: „dasz J. K. M. nichts lieber wollten, denn dasz gleich jetzt die Zeit wäre, da alles über einen Haufen zu stossen und man der Abgötterei einmal ein Ende machen könnte, was aber bisher und noch J. K. M. solches Werk anzufangen und fortzusetzen verhindert, wisse Niemand denn Gott und J. M., und ich möchte ganz gewisz glauben, dasz J. M. nichts

sympathisoval. Přes to zpěchoval se arcibiskup pokračovati ve svěcení, vida, že svěcení utrakvistických kněží, nemají-li přesvědčení katolického,¹⁾ není ku prospěchu církvi katolické, a obávaje se proto nespokojenosti kurie. Aby pak se uchránil nelibosti císařovy, předložil císaři obšírné ospravedlnění svého jednání v listu²⁾ ze dne 19. února 1566, poukazuje na to, že, ač mu konsistoř nedovolila zkoušeti kandidáty, přece počal, aby horšímu předešel, ordinovati některé z 35 kandidátů jemu představených. Ale že shledal, uděliv jim nižší svěcení, že z větší části jsou ke stavu kněžskému neschopni. I napomínal je, aby ušní zpověď a absoluci před přijímáním neopomíjeli a odstranili zlořád podávání večeře Páně nemluvňatům. Poněvadž pak konsistoř si takového poučení kandidátů nepřeje a s arcibiskupem jako s úřadem nadřízeným úřední styk navázati nechce, nýbrž chce jíti cestou svou, a on má jen prostě kandidáty ordinovati a neptati se na jich způsobilost: nemůže tak učiniti, nechce-li býti papežem exkommunikován anebo úřadu zbaven. Nastalo další jednání. Chtěla-li konsistoř míti ordinované kněží, nezbylo jí, než slíbiti arcibiskupovi jako řádnému biskupu poslušnost, dáti na jevo ochotu, že se chce s církví katolickou ve všem srovnati, a připověděti, že podávání večeře Páně nemluvňatům omezí a poněhlu potlačí. Tu teprve arcibiskup vyhověl přání císařovu a vysvětil 13. srpna 1566 dalších 30 utrakvistických kněží.³⁾ Ale svěcení to přece jen zase narazilo. Především u jesuitů,⁴⁾ kteří se horšili, že „tolik lišek se pouští do církve k její zkáze“. Sama kurie arcibiskupovi vytkla svěcení utrakvistických kněží, a arcibiskup musil se ospravedlňovati. Ačkoli ospravedlnění jeho bylo přijato, arcibiskup neodvážil se již ordinovati kněží utrakvistické, a marně o to usilovali i utrakvisté i sám císař. Arcibiskup mohl snadno se vymluviti poukazem, že vysvěcení kněží přece jen nezachovali slib poslušnosti daný arcibiskupovi. Vzrůst novoutrakvistů v české církvi utrakvistické rovněž ho nepovzbuzoval, aby pokračoval ve svěcení kněží pod obojí. A tak všechna přízeň císařova v tomto směru staroutrakvistům poskytnutá nemohla jim k svěcení jich kněžstva dopomoci, jakkoli byl císař k tomu ochoten. Je však viděti, že toto úsilí staroutrakvistů bylo císaři rozhodně vhod.

Zcela jinak tomu bylo s druhou žádostí stavů pod obojí z roku 1565 stran obsazování konsistoře stavů. Přání tomu vzpírali

¹⁾ Z akt uveřejněných *J. Pažoutem* v „Jednání a dopisy“ str. 247, 256, 258, 266, 268, 269 pod č. 366, 373, 376, 377, 390, 393, 395 je zřejmo, jak právě v té době kněží u sv. Mikuláše na St. Městě, na Zderaze, děkan v Kut. Hoře, arciděkan v Hradci Král. a farář týnský, tedy vesměs v královských městech, jsou smýšlení novoutrakvistického a konsistoř marně se namáhá tomu odpomoci.

²⁾ *J. Pažout*, Jednání str. 341, č. 490.

³⁾ *Jul. Pažout*, Jednání 365: List arcibiskupův císaři o svěcení tom.

⁴⁾ tamže str. 369: List jesuity Volfganga Bohema z Jindř. Hradce ze 24. září r. 1566.

se zásadně zástupci církve katolické, jimž na tom záleželo, aby konsistoř neoctla se pod vlivem novoutrakvistických stavů: chtěliť ji sami ovládati v zájmu církve katolické. Ale i císař sám s přáním stavů v této věci nesouhlasil ani se stanoviska politického ani církevního. Proto 8. srpna 1565 odpovídaje stavům stran svěcení kněžstva, rozhodnutí o konsistoři odložil¹⁾ do svého příchodu do Čech. Když²⁾ pak roku 1567 v březnu za přítomnosti císařovy stavové žádali na císaři, aby³⁾ „konsistoř obnoviti a osaditi mohli i také defensory voliti“, a aby jim právo to přiznáno bylo, císař slíbil, když od nich ukázáno bude, „jaké svobody neb nadání nebo privilegia na obnovení a usazování téže konsistoře mají, aneb tak, jakž jsou toho od starodávna v pořádné zvyklosti a v skutečném držení a užívání byli, že je při tom zůstavi“, a s tím jednání odloženo do příštího příchodu císařova do Prahy. Příznivěji vyřízena žádost stavů pod obojí na témž sněmu, aby z privilegií zemských artikulo kompaktátech vypuštěn byl,⁴⁾ poněvadž by stavům „pro stížení svědomí jich přijíti velice stížné a nemožné bylo“. Císař dal k tomu svolení, „tak⁵⁾ že (kompaktáta) z téhož privilegium i jinde se vypouštějí, však na ten jistý způsob, což sice koli strany dobrého řádu a pořádku v náboženství u víře svaté křesťanské v tomto království od starodávna buď sněmy, smlouvami a starobylými pořádky a zvyklostmi, tolikéž jich M. králův českých a obecního dobrého tohoto království i jiných všech věcí v týchž sněmech a smlouvách nařízeno a způsobeno jest, to aby beze všeho přerušeni v mocnosti své zachováno a podle slova božího držáno bylo, a mimo víru svatou křesťanskou pod jednou a pod obojí způsobou, tak jakž výše dotčeno, do těchto království žádných sekt bludných pod žádným vymyšleným způsobem uvozováno nebylo“. Novoutrakvističtí stavové zdůrazňovali slova „podle slova božího“ a spatřovali v nich oporu a ochranu evangelického učení. Ale strany konservativní a reakční mohly se odvolávati na „starobylé pořádky a zvyklosti“, jež uznávaly jen „víru pod jednou a pod obojí způsobou“. To mohlo býti novoutrakvistům tím nebezpečnější, ježto jich odpůrci ovládali kon-

¹⁾ *Srv. Br. arch.* IX. sv., f. 8b. — *B. Jan Blahoslav* tvrdí, že stavové „prve o císaři Maximiliánovi dobře smyslivše, již jej v podezření bráti počali, že on konečně zase coufá ku papežencům“. Brzy na to dne 26. ledna 1566 v sobotu po sv. Pavla na víru obrácení vyhověl císař žádosti biskupa olomouckého Viléma Prusinovského, aby všichni kněží v markrabství moravském jemu v poddanost a poslušenství, pod jednou i pod obojí, uvedeni byli, a mandátem z Augsburka oznámil, že napomenul biskupa olomouckého, „poněvadž mezi kněžstvem v markrabství moravském mnohé sekty se rozmáhají“, „aby on z ouřadu a z povinnosti s vizitováním a jinými slušnými prostředky takové neřády přerhoval... na ten způsob, aby osobám... pod obojí přijímajícím... překážky... se nestalo... nýbrž aby nad nimi jako nad těmi... pod jednou... ruku svou držel“. (Tamže, fol. 10, 12 a 134.) — *Srv. Borový*, Ant. Brus 176. — *Gindely*, *Gesch. d. B. B. II.*, 35.

²⁾ *K. Krofta*, *Boj o konsistoř pod obojí 1562—1575*.

³⁾ *Sněmy III.*, 381.

⁴⁾ *Tomek*, *Dějepis města Prahy XII.*, 178.

⁵⁾ *Sněmy III.*, str. 381.

sistoř a měli tak moc vykládati slova ta proti novoutrakvistům ve smyslu staroutrakvistickém.

Když totiž po smrti administrátora Jana Mystopola (1568) a několika jiných členů konsistoře bylo nezbytno konsistoř znova obsaditi,¹⁾ nedovolil sice císař, aby zbylý administrátor Martin Mělnický²⁾ ji doplnil kooptací několika členů, ale za to sám císař r. 1571 obnovil konsistoř k žádosti Jana z Valdštejna a několika málo staroutrakvistických stavů: v červenci po sněmě³⁾ ze své moci propustil dosavadní konsistoř a ustanovil administrátorem staroutrakvistu opata emausského Jindřicha Dvorského (Curius) z Helfenburka,⁴⁾ někdy žáka Melanchthonova, ale tehdy již starce katolicky smýšlejícího, o čemž dobře věděli jesuité,⁵⁾ kteří proto asi také o jeho jmenování administrátorem pomocí svých mocných šlechtických přátel valně se zasloužili. Členy konsistoře jmenování podobně smýšlející staroutrakvističtí kněží, a k prosbě nového administrátora⁶⁾ císař za rady do konsistoře nepřidal nikoho z mistrů profesorů akademie pražské, protože prý „odporní jsou dobrým řádům církevním a někteří z nich Kalvínové jsou.“ Tím Maximilián dovršil úsilí svého otce: obsazování konsistoře odňato stavům ve prospěch císařův, konsistoři dán ráz naprosto staroutrakvistický, konsistoř odloučena od akademie. Utrakvistická konsistoř octla se pod vlivem vlády,⁷⁾ jesuitů a arcibiskupovým. Administrátor, aby dosáhl svěcení kněží pod

¹⁾ Kam. Krofta, Boj o konsistoř pod obojí.

²⁾ Tento vyjednával s J. Augustou o unii Bratří s utrakvisty.

³⁾ Stavové žádali právě o povolení Augustány.

⁴⁾ Nar. r. 1505 ve Dvoře Králové. Zdržoval se delší čas v Míšni a Sasku. Ve Vitemberce získal si přízeň Melanchthonovu. R. 1542—1544 byl rektorem pražské university. Zemřel r. 1582. Srv. A. Truhlář v Ottově slov. nauč. VIII, str. 275. — Al. Kroesz, Die Unterwerfung Dvorskys v Helfenberg, v Zeitschrift f. kath. Theologie 1910 str. 702 etc. Viz str. 705.

⁵⁾ Prostředníkem mezi jesuity a opatem Dvorským byl již zmíněný M. Havel Gelastus. Rkp. *Diarium Collegii I.* ab A° 1560 usque ad A^m 1575, ab A° 1580 usque ad A^m 1583 (v bibl. na Strahově nová sign. D. C. III. 20, stará M. S. T. Oo. No. 21) uvádí ku dni 2. srpna 1569 tento záznam: „Visitavit nos M. Gallus . . . Promisit . . . quod vellet persuadere abbati in Schlovanis, ut reconciliaretur Ecclesiae et confiteretur Catholico sacerdoti. Ait etiam se scripsisse et confirmasse suum testamentum, in quo non pauca legaverit Societati“.

⁶⁾ Srv. Orací mistra *Petra Codicilla* (10. února 1582) v Sněmích Českých VI., str. 166.

⁷⁾ Konsistoř cítí se tak závislou na vládě, že sama žádá císaře, aby jí dal instrukce. Císař nařídil v lednu 1572 svým radám, by konsistoriány samy vyžvali, aby sepsali návrh takových instrukcí, jež by vedly k zachování dobrého řádu a jednotě všech stran; tento návrh radové mají upravit a předložit císaři, jenž pak vydá konečnou instrukci. Konsistoř sepsala návrh 21. června. Ale instrukcí se jim nedostalo. První taková známá instrukce je z r. 1590. — Tomek, Děje města Prahy XII., 211. — K. Krofta, Boj o konsistoř. Téhož Sněmy České XI., 66. — Snad při té příležitosti 21. června konsistoř předložila spis, o němž byla zmínka již r. 1562 (viz výše str. 10, pozn. 3.) a bude r. 1575 při dobrodání konsistoře o České konfessi.

o bojí od arcibiskupa, je ochoten, jak i vlastní jeho přesvědčení jej pobádá, všemožně vyjítí vstříc všem požadavkům arcibiskupovým. Konečně dospělo to tak daleko, že již¹⁾ v lednu 1572 odebral se k arcibiskupovi, provázen utrakvistickými kněžími, aby dal na jevo ochotu navázati spojení s církví katolickou, přerušené přes půl druhého sta let. Arcibiskup, obávaje se nepokoje a odporu lidu a českých pánů, žádal, aby administrátor úmysl svůj uvedl ve známost císaři, by vláda mohla takovému nepokoji mocí zabrániti. Administrátor souhlasil a jen si přál prostřednictvím²⁾ jesuitů při vyjednávání s císařem. Vskutku v únoru 1572³⁾ jednali staroutrakvisté s císařem o svém spojení s církví katolickou. Císař pak jednání to svěřil svým místodržícím v Praze. V březnu 1572⁴⁾ jednal v té věci rektor jesuitské kolleje prostřednictvím M. Havla Gelasta s administrátorem, aby na důkaz své přichylnosti k církvi katolické 1. především se snažil odstraniti slavnosti Husovy a 2. podávání večere Páně nemluvnatům, aby 3. obnovil ušní zpověď a aby 4. zakázal zpívati české písně proti mnichům a jesuitům. Dále pak radil, aby sám administrátor spojil se s církví katolickou buď veřejným, anebo bylo-li by mu to více vhod, tajným odpřisáhnutím veškerých bludů. Administrátor na radu tu vskutku se odhodlal v dubnu 1572⁵⁾ zřici se dřívějších bludů, a vyzpovídav se M. Havlovi Gelastovi ze všech hříchů a odpřisáhnuv se všech haeresí, přijal úplné rozhřešení a smířil se s církví, slibuje, že, pokud na něm bude, bude zachovávat vše, co se sluší na dobrého katolíka a pilně bude dbáti, aby ony čtyři požadavky byly provedeny. Prohlásil, že se cítí s jesuity za jedno, žádaje, by jej omluvili, jestliže veřejně s nimi nejedná: činí prý to z nejlepších důvodů, aby totiž lid na jesuity poštváný snad

¹⁾ Zmíněný již rkp. strahovský *Diarium Collegii I^m* podává tu velmi zajímavé zprávy o tomto jednání. Administrátor stál patrně velice pod vlivem M. Havla Gelasta, jenž po delší dobu vedl celé vyjednávání mezi administrátorem a jesuity. O jednání v lednu viz fol. 139. Doplněna jest zpráva tato listem jesuitského rektora P. Blyssema gen. vikáři P. H. Nadalovi v Římě psaným v Praze 15. ledna 1572. Otiskuje jej Al. Kroesz, Die Unterwerfung Dvorskys, str. 708.

²⁾ „Petiere illi, ut ex Jesuitis quispiam ad Caesarem delegaretur, qui pro tam pia causa legatione fungeretur; quibus hoc consilium datum, ut id ipsi per alium suum nostris Viennensibus Patribus significarent, qui commodius et secretius ibi rem conficerent, adhibitis, si opus esset et Jurisperitorum consiliis et Procerum aliquorum gratia et favore. Deus coepta tam bona fortunet!“ *Diarium collegii I*, f. 139.

³⁾ Tamže fol. 142 ad 20. Febr.: „Auditum hoc mense est Hussitas rem apud Caesarem egisse, ut scilicet unirentur ecclesiae catholicae, qui viceregentibus suis Pragae negotium commisit, ut videant, quod agi adveniat.“

⁴⁾ Tamže fol. 142a. Tenkráté kázal na hradě jesuitský rektor a kázání jeho byla velmi hojně navštěvována i pány, rytíři a měšťany, a jesuité zvláště rádi vidali tu Viléma z Rožmberka.

⁵⁾ Tamže fol. 148a. „Factaque exhomologesi peccatorum suorum ipsi M. Gallo et omnium heresum abiuratione, absolutionem plenariam accepit, ecclesiaeque catholicae reconciliatus, pollicens se, quantum in se erit, omnia, quae virum bene catholicum decent, servaturum . . .“

sistoř a měli tak moc vykládati slova ta proti novoutrakvistům ve smyslu staroutrakvistickém.

Když totiž po smrti administrátora Jana Mystopola (1568) a několika jiných členů konsistoře bylo nezbytno konsistoř znova obsaditi,¹⁾ nedovolil sice císař, aby zbylý administrátor Martin Mělnický²⁾ ji doplnil koptací několika členů, ale za to sám císař r. 1571 obnovil konsistoř k žádosti Jana z Valdštejna a několika málo staroutrakvistických stavů: v červenci po sněmě³⁾ ze své moci propustil dosavadní konsistoř a ustanovil administrátorem staroutrakvistu opata emausského Jindřicha Dvorského (Curius) z Helfenburka,⁴⁾ někdy žáka Melanchthonova, ale tehdy již starce katolicky smýšlejícího, o čemž dobře věděli jesuité,⁵⁾ kteří proto asi také o jeho jmenování administrátorem pomocí svých mocných šlechtických přátel valně se zasloužili. Členy konsistoře jmenování podobně smýšlející staroutrakvističtí kněží, a k prosbě nového administrátora⁶⁾ císař za rady do konsistoře nepřidal nikoho z mistrů profesorů akademie pražské, protože prý „odporni jsou dobrým řádům církevním a někteří z nich Kalvínové jsou.“ Tím Maximilián dovršil úsilí svého otce: obsazování konsistoře odňato stavům ve prospěch císařův, konsistoři dán ráz naprosto staroutrakvistický, konsistoř odloučena od akademie. Utrakvistická konsistoř octla se pod vlivem vlády,⁷⁾ jesuitů a arcibiskupovým. Administrátor, aby dosáhl svěcení kněží pod

¹⁾ Kam. Krofta, Boj o konsistoř pod obojí.

²⁾ Tento vyjednával s J. Augustou o unii Bratří s utrakvisty.

³⁾ Stavové žádali právě o povolení Augustány.

⁴⁾ Nar. r. 1505 ve Dvoře Králové. Zdržoval se delší čas v Míšni a Sasku. Ve Vitemberce získal si přízeň Melanchthonovu. R. 1542—1544 byl rektorem pražské university. Zemřel r. 1582. Srv. A. Truhlář v Ottově slov. nauč. VIII. str. 275. — Al. Kroesz, Die Unterwerfung Dvorskys v. Helfenberg, v Zeitschrift f. kath. Theologie 1910 str. 702 etc. Viz str. 705.

⁵⁾ Prostředníkem mezi jesuity a opatem Dvorským byl již zmíněný M. Havel Gelastus. Rkp. *Diarium Collegii I.* ab A° 1560 usque ad A^m 1575, ab A° 1580 usque ad A^m 1583 (v bibl. na Strahově nová sign. D. C. III. 20, stará M. S. T. Oo. No. 21) uvádí ku dni 2. srpna 1569 tento záznam: „Visitavit nos M. Gallus... Promisit... quod vellet persuadere abbati in Schlovanis, ut reconciliaretur Ecclesiae et confiteretur Catholico sacerdoti. Ait etiam se scripsisse et confirmasse suum testamentum, in quo non pauca legaverit Societati“.

⁶⁾ Srv. Orací mistra *Petra Codicilla* (10. února 1582) v Sněmích Českých VI., str. 166.

⁷⁾ Konsistoř cítí se tak závislou na vládě, že sama žádá císaře, aby jí dal instrukce. Císař nařídil v lednu 1572 svým radám, by konsistoriány samy vyžvali, aby sepsali návrh takových instrukcí, jež by vedly k zachování dobrého řádu a jednotě všech stran; tento návrh radové mají upravit a předložiti císaři, jenž pak vydá konečnou instrukci. Konsistoř sepsala návrh 21. června. Ale instrukcí se jim nedostalo. První taková známá instrukce je z r. 1590. — Tomek, Děje města Prahy XII., 211. — K. Krofta, Boj o konsistoř. Téhož Sněmy České XI., 66. — Snad při té příležitosti 21. června konsistoř předložila spis, o němž byla zmínka již r. 1562 (viz výše str. 10, pozn. 3.) a bude r. 1575 při dobrozdání konsistoře o České konfessi.

o bojí od arcibiskupa, je ochoten, jak i vlastní jeho přesvědčení jej pobádá, všemožně vyjítí vstříc všem požadavkům arcibiskupovým. Konečně dospělo to tak daleko, že již¹⁾ v lednu 1572 odebral se k arcibiskupovi, provázen utrakvistickými kněžími, aby dal na jevo ochotu navázati spojení s církví katolickou, přerušené přes půl druhého sta let. Arcibiskup, obávaje se nepokoje a odporu lidu a českých pánů, žádal, aby administrátor úmysl svůj uvedl ve známost císaři, by vláda mohla takovému nepokoji mocí zabrániti. Administrátor souhlasil a jen si přál prostřednictvím²⁾ jesuitů při vyjednávání s císařem. Vskutku v únoru 1572³⁾ jednali staroutrakvisté s císařem o svém spojení s církví katolickou. Císař pak jednání to svěřil svým místodržícím v Praze. V březnu 1572⁴⁾ jednal v té věci rektor jesuitské kolleje prostřednictvím M. Havla Gelasta s administrátorem, aby na důkaz své přichylnosti k církvi katolické 1. především se snažil odstraniti slavnosti Husovy a 2. podávání večere Páně nemluvnatům, aby 3. obnovil ušní zpověď a aby 4. zakázal zpívati české písně proti mnichům a jesuitům. Dále pak radil, aby sám administrátor spojil se s církví katolickou buď veřejným, anebo bylo-li by mu to více vhod, tajným odprísáhnutím veškerých bludů. Administrátor na radu tu vskutku se odhodlal v dubnu 1572⁵⁾ zřici se dřívějších bludů, a vyzpovídav se M. Havlovi Gelastovi ze všech hříchů a odprísáhnuv se všech haeresí, přijal úplné rozhřešení a smířil se s církví, slibuje, že, pokud na něm bude, bude zachovávat vše, co se sluší na dobrého katolíka a pilně bude dbáti, aby ony čtyři požadavky byly provedeny. Prohlásil, že se cítí s jesuity za jedno, žádaje, by jej omluvili, jestliže veřejně s nimi nejedná: činí prý to z nejlepších důvodů, aby totiž lid na jesuity poštváný snad

¹⁾ Zmíněný již rkp. strahovský *Diarium Collegii I^m* podává tu velmi zajímavé zprávy o tomto jednání. Administrátor stál patrně velice pod vlivem M. Havla Gelasta, jenž po delší dobu vedl celé vyjednávání mezi administrátorem a jesuity. O jednání v lednu viz fol. 139. Doplněna jest zpráva tato listem jesuitského rektora P. Blyssema gen. vikáři P. H. Nadalovi v Římě psaným v Praze 15. ledna 1572. Otiskuje jej Al. Kroesz, Die Unterwerfung Dvorskys, str. 708.

²⁾ „Petiere illi, ut ex Jesuitis quispiam ad Caesarem delegaretur, qui pro tam pia causa legatione fungeretur; quibus hoc consilium datum, ut id ipsi per alium suum nostris Viennensibus Patribus significarent, qui commodius et secretius ibi rem conficerent, adhibitis, si opus esset et Jurisperitorum consiliis et Procerum aliquorum gratia et favore. Deus coepta tam bona fortunet!“ *Diarium collegii I*, f. 139.

³⁾ Tamže fol. 142 ad 20. Febr.: „Auditum hoc mense est Hussitas rem apud Caesarem egisse, ut scilicet unirentur ecclesiae catholicae, qui viceregentibus suis Pragae negotium commisit, ut videant, quod agi adveniat.“

⁴⁾ Tamže fol. 142a. Tenkráté kázal na hradě jesuitský rektor a kázání jeho byla velmi hojně navštěvována i pány, rytíři a měšťany, a jesuité zvláště rádi vidali tu Viléma z Rožmberka.

⁵⁾ Tamže fol. 148a. „Factaque exhomologesi peccatorum suorum ipsi M. Gallo et omnium heresum abiuratione, absolutionem plenariam accepit, ecclesiaeque catholicae reconciliatus, pollicens se, quantum in se erit, omnia, quae virum bene catholicum decent, servaturum...“

nestíhal je tím větším záštitou, a také aby on sám pro takový styk nebyl mezi svými podezírán ze svého přestupu.¹⁾ Přál si, aby jeho přestup zůstal utajen, až by si poměry upravil tak, by mohl veřejně ukázati, kým je vskutku. Zatím zaváděl litanie se vzýváním svatých, odstraňoval evangelicky smýšlející ženaté kněží, přikázal konati ušní zpověď jako podmínku, bez níž se nesmí podávati večeře Páně, pečuje spolu, aby bylo odstraněno podávání večeře Páně nemluvňatům, a pomýšleje na odklizení slavností Husových, pokud by bylo možno bez vzbouření lidu. Taková nařízení přirozeně budila mezi utrakvisty veliké jitření. Tím více se radovali jesuité, vidouce, že administrátor je ochoten pro katolickou víru, kdyby k tomu došlo, i smrt podstoupiti, a že i členové konsistoře pod jeho vlivem nejsou neochotni rovněž k přestupu.²⁾ jakmile by se jim naskytla vhodnější příležitost. Administrátor chtěl prý³⁾ docela složiti úřad svůj a státi se veřejně katolíkem, — ale arcibiskup jej přemluvil, aby úřad podržel „poněvadž by mohl více prospěti katolickému náboženství, když by skryt zůstal.“ Než proto přece ještě nedosáhl svolení, aby arcibiskup směl světiti utrakvistické kněží. Sám císař vyjednával zatím v té věci s papežem.⁴⁾ Ale legát papežský⁵⁾ činil podmínkou, aby kandidáti dle usnesení koncilu Tridentského přísežně potvrdili svůj souhlas s učením katolickým s jedinou výjimkou kalichu pro lid. Ale věc ta byla by již příliš veřejná a nebývalá a nové závazky a přísahy byly s to, aby mezi stavy vzbudily příliš mocný odpor, než aby konsistoř již tenkrát se odvážila na tuto cestu. A proto k splnění té podmínky nedošlo, a arcibiskup musil 4. prosince 1572 svěcení žádané odepřít. Marně usilují pak utrakvisté i na dále o papežské svolení, by arcibiskup směl světiti jim kněží. Nadarmo přimlouvá se i sám císař⁶⁾ o to znova a důtklivě u papeže. Papežská stolice trvá na tom, aby dříve

¹⁾ Tamže fol. 148a: „neve ipse quoque ex ea consuetudine apud suos in suspicionem huiusce conversionis veniret, quam tum celatam ad tempus cupiebat, donec tandem fixis melius radicibus et amotis quibusdam discolis parochis reque ecclesiastica melius composita posset se eum aperte, qui esset, ostendere.“

²⁾ Až na jednoho vskutku pak s administrátorem arcibiskupovi vyznali, že jsou katolíky, žádající, by jim světil kněží, sice prý by jinak vitemberští kněží se zmocnili far jejich. Tamže fol. 162.

³⁾ V. V. Tomek, Čas. Čes. mus. 1848 str. 458.

⁴⁾ Dopis císařův papeži v té věci z 15. ledna 1572 a odpověď papežova z 22. března 1572 jsou otištěny ve spisu: W. E. Schwarz, Der Briefwechsel des Kaisers Maximilian II. mit Papst Pius V. Paderborn 1899, str. 194—196.

⁵⁾ V. V. Tomek, Čas. Čes. mus. 1848 str. 456 etc., Clem. Borový, Die Utraquisten in Böhmen 272, V. V. Tomek, Děj. m. Prahy XII., 216.

⁶⁾ Dopis císařův z 10. dubna 1573 otištěn je u Theinera v Annales eccl. I. 125. — W. E. Schwarz, Zehn Gutachten etc. str. 76, otiškl protokol něm. kongregace v Římě z 20. června 1573, v jehož smyslu papež 20. června 1573 píše císaři, že napřed musí se poraditi s arcibiskupem, kterému pak též píše o dobrozdání. Listy ty u Theinera, Annales eccl. I. 126. Dne 19. března 1574 jednáno v kongregaci znova o žádosti císařově a kališníkú, „Decretum fuit, nullo modo concedendum esse publice ordinationem presbyterorum calixtinorum, nisi relictis erroribus cum sede apostolica concordent.“ W. E. Schwarz, Zehn Gutachten, str. 86.

se utrakvisté a jich kandidáti spojili s církví katolickou, jak to učinil tajně sám jich administrátor⁷⁾

Zatím navazuje rektor jesuitský v Praze přímé styky s administrátorem, který v srpnu 1573¹⁾ pozval rektora k svému stolu, aby tak s ním pojednal důvěrně. Administrátor dává rektorovi nahlédnouti do svého nitra, blahopřeje české zemi, že se v ní usadili jesuité, opětně prohlašuje, že se v ničem již neliší od katolické církve a že chce býti počítán mezi katolíky, a vyznává, že papeže uznává za hlavu církve a že jen, aby nevzniklo proto vzbouření lidu, netroufá si jeho nařízení zcela následovati.

Taková konsistoř musila ovšem ocitnouti se v úplném rozporu se stranou novoutrakvistickou, která od konsistoře již proto se odvracela, že konsistoř osazena byla proti dosavadním zvyklostem bez ohledu na stavy. Tím méně na ni dbali, když zásadně tak velice se od nich lišila. Autorita konsistoře byla tudíž proti pánům novoutrakvistickým bezvýznamná. Za to kazatelé novoutrakvističtí se pod ochranou stejně smýšlejících pánů tím více šířili.²⁾ A jestliže dřívější konsistoř³⁾ císaři si stěžovala na bludy šířené mezi lidem v Čechách, že „osoby světský sobě samy děkany, faráře a kněží volí a na fary jednájí“, „k konfessi luteriánské v Augšpurce podané se znají“, a „z jiných zemí knihy některý bludný do tohoto království se svobodně vezou“, tím více měla důvodů k takovým stížnostem konsistoř nová.⁴⁾ Jen tam, kam sáhala její moc, tedy hlavně v městech královských, mohla konsistoř udržovati kněžstvo v poslušnosti a mezi tím kněžstvem a skrze ně uplatňovati svůj reakční směr i mezi lidem. V těchto kruzích nabyl utrakvismus rázu téměř katolického.⁵⁾ Lišil se od katolicismu téměř jen podá-

¹⁾ *Diarium Collegii* I., fol. 183: „illi, quis et qualis velit haberi, se aperuit. Primo quidem gratulatus regno Bohemiae de nostrorum in illo consistentia. Secundo professus se in nullo a nobis dissidere. Tertio se velle inter Catholicos numerari. Quarto se agnoscere Romanum pontificem pro capite Ecclesiae, verum propter populi turbas sibi haud licitum eius sequi consilia vel uti constitutionibus in omnibus“.

²⁾ *Nejvyšší úředníci královští* ve svém návrhu císaři z r. 1578 (v arch. Vatik. v Římě, Misc. Arm. II. tom. 103 ff. 445—447), o němž více dále, píše: „Proinde statim ab eo tempore (když totiž caesar Maximilianus anno 1571 per se praesentibus summis officialibus regni modernum consistorium renovavit) . . . coepit apud eorum multos viliscere. Nam multi tum saeculares tum etiam ecclesiastici illud pro legitimo habere noluerunt nec ab ipso regi“. — *Zik. Winter*, Život círk. str. 160—171.

³⁾ *Jul. Pažout*, Jednání a dopisy konsistoře 435. Stížnost z 13. ledna 1570.

⁴⁾ Rektor Blysem píše 15. ledna 1572, že vždy více i katolických far odpadá k luterství. Ježto páni patroni jsou luterští, vypuzují i proti zemskému zřízení katolické faráře a povolávají na jich místa služebníky slova. *Kroesz* Geschichte I., 215. Počet církví katolickou, jmenovitě jesuity, získaných jinověrců byl poměrně malý. *Kroesz* ib. 217. A mezi nimi málo bylo Čechů. Ponejvíce byli to Němci. Ib. 563.

⁵⁾ O tom podává *Křištof Manlius* ve svém spise „Krátké a jisté paměti některé o jednání strany náboženství . . . na sněmě v Praze l. 1575.“ (Rkp., o němž více viz dále, ve *Zhořelci*, fol. 5) tuto zprávu: „Třetí pak národu českého strana . . . podobojí slove, neb sic večeře Páně mezi nimi všichni, i dítek a nemluvňátek nevyjímajíc, celé, totiž pod

váním večere Páně pod obojí a to nejen dospělým ale i nemluvňatům, ač toto již omezováno, slavením památky Husovy, všeobecnou zповědí místo zповědi ušní, užíváním jazyka českého při bohoslužbách vedle latiny vždy více se vzímající, a vlastní konsistoři, jež však byla povolným nástrojem jesuitů.

Konsistoř tato stála v cestě životní potřebě novoutrakvistů, totiž jich organizaci a vůbec jich svobodě. Ale právě tím přispěla k tomu, že si stavové pod obojí tím jasněji uvědomili, že je třeba vše nasaditi, aby jinakým způsobem bez ohledu na konsistoř svému směru získali veřejné uznání a tím i svobodu pro novoutrakvistický náboženský život. A tak je přirozeno, že čím dále tím mocněji se ozývá volání nejen po reformaci konsistoře, ale po svobodě náboženské vůbec, a že pak proniká na sněmu i v zemi úsilí to víc a více.

5. Novoutrakvisté a Bratři. Jich učení a život. (Před r. 1575.)

Právě zmíněné společné zájmy o svobodu náboženskou a společné překážky chystané novoutrakvistům i Bratřím jich společnými odpůrci přispěly k sblížení těchto obou vnitř příbuzných směrů.

Pr^o Především v učení. Bratři i čeští evangelíci stáli stejně rozhodně na témž základě evangelia, oba směry stejně vděčně vzpomínaly M. Jana Husa jako stejně oprávnění duchovní dědicové, nelpíce sice jako staroutrakvisté na písmenách, ale tím rozhodněji usilující pokračovati v duchu otcův. Oba směry, i novoutrakvisté i Bratři,¹⁾ s úctou hleděly na Lutera a Melanchthona, podřizující se vděčně mnohým jich mocným vlivům.

Když tak oba směry na témž základě stály a z týchž pramenů pily, nemohlo býti jinak, než že si oba byly vzájemně i u víře a v smýšlení blízké. R. 1558 dal tomu B. Jan Blahoslav zřejmý výraz ve svém spise: *Se-psání B. Jana Blahoslava o rozdíle Jednoty Bratrské od Luteriánské*.²⁾ Dř, že byl „vždycky velmi žádostiv,

obojí, užívají a při svých obětech, kteréž papežským tím jménem mši jmenují, mnoho jazykem domácím říkají, zpívají. Také kázání slova božího dosti častá mívají, ale však větší počet z nich Basilejských jakýchs snešení, kteráž oni . . . compactata nazývají, v ceremoniích a posvátných obyčejích následující, velmi však maličko od papeženců se dělí, anobř mnozí, a zvlášt, kteří se nynější pražskou konsistoři zpravují, v pokloně modlářské posvěceného (jak oni říkají) chleba, kterýž každého dne lidu obecnému v monstranci . . . vystavují a ve dnech vejročních po ulicích s tím se nosí, k tomu i v jiných nálezcích mrzutých a ustanoveních . . . bezbožných . . . nad římské papežence . . . mnohem horší a bláznivější učení sou. Nebo pochlebující arcibiskupovi a Jesuitům, . . . převelmi . . . od pravdy odešli, tak aby samým toliko tím jménem pod obojí přioděni jsouce, zase do zajetí toho hrozného babylonského . . . vešli . . ., však i mezi těmi mnozí drobet rozumnější učení Husova díl veliký držeti se hlásají, pročez také panování a moci papežové poddaní býti nechťi . . .“

¹⁾ *Jar. Bidlo*, *Jednota Bratrská v prvním vyhnanství I.*, str. 3.

²⁾ Rkp. v kr. čes. museu IV. H. 8.

aby ten lid obůj byl jedno, a ničímž se nedělil, by možno bylo.“ I uvažuje: „Jsou-li Bratři rozdílní od Luteriánův neb Evangelistů, poněvadž někteří lidé praví, že by nic rozdílní od sebe nebyli, ale že jsou jedno“. Ukazuje, že v těchto věcech „jsou jedno: 1. že se obojí od církve římské oddělili, 2. obojí svatá písmena a starou apoštolskou církev za nejpřednější pravidlo drží, 3. též obojí svědomí lidská ne na skutcích a zásluhách lidských zakládají, ale na samé milosti boží, 4. obojí k životu pobožnému a ctnostnému napomínají lidu a svátostmi slouží bez svatokupectví“. Rozdíl pak vidí „nejprv strany služebníkův, to jest kněží a kazatelův neb zpravcův lidu“, poukazuje na „rozdílné dosazení úřadů a k tomu se připravování“, (při čemž připouští, „že Luteriáni mnohem více učenější kněží mají než-li Bratři, když je z kollejí berou“) na „kázeň mezi kněžími u Bratřím“, bezplatnost jich funkcí, jakož i na to, že „Bratrští kněží lid s velikou bedlivostí v svou péči přijímají“, kdežto Luteriánští kněží „postaveni jsouce ode vsí obce všechněm slouží bez zvláštního jich přijímání toliko kázáním a svátostmi“. Dále „z strany učení“, dí, „nemnozí jsou rozdílové. Nejspíše by v tom spatřin byl rozdíl, že kněží Luteriánští nejednomyslně káží a učí.“ Ale dokládá: „A toto vše proto, že není řádu a jím svázání.“ Dále „při svátostech též není mnoho rozdílu, neb o křtu, o klíčích Kristových, o večeri Páně téměř jednotejná víra od obojích se pokládá v psaních jejich i vyznává ústně, kromě smysl jinak a jinak rozdílně drobet od sebe bývá upravován, ale o to vše snešení jest mezi Luterem a Bratřimi se stalo léta 1536.“ Konečně „z strany lidí“ rozdíl vidí v tom, že „Luteriánské jednoty lid jest mnohem rozpustilejší a světšější etc. než-li lid Jednoty Bratrské, nebo Bratřím kázeň skutečně vedou“. Z toho je zřejmo, že Blahoslav mezi stranou evangelickou a Jednotou Bratrskou nevidí vlastně téměř žádného rozdílu v učení, nýbrž skoro jedině v řádech a kázni, ne tedy v theorii, nýbrž v praxi.¹⁾

Podobně se častěji vyslovily i bratrské synody. Tak zvláště synoda z r. 1565.²⁾ a 1571.³⁾ Zvláště oficiálním způsobem vyjádřili Bratři

¹⁾ Srv. s tím slova téhož J. Blahoslava psaná Dr. Cratonovi r. 1571 (viz dále hlava 5.), jakož i jeho Zpravu upřímnou z r. 1566 (viz dále hlava 6.).

²⁾ *A. Gindely*, *Dekrety Jednoty Bratrské*, str. 217 a 218: „Rozjímáno o confessi Augšpurské a naší, byl-li by jaký rozdíl mezi nimi, a měla-li by od nás přijata býti, kdyby o to na nás dotíráno býti mělo? Co se učení dotýče, že ačby rozdíl nějaký v učení našem a jejich nalezen býti mohl, ten že nejvíce se vidí při artikuli o ospravedlnění při svátostech, o nichž oni vysoce mluví, o kázni neplně, a zlého životem kněžstva i lidu vymlouvání a rozpasování, a smíšení se s mocí světa, i jí místa od nich dávání v zprávě církve a v jmění zboží proti artikuli starých Čechů, že kněží nemají světsky panovati. A protož, co se confessi Augustanské dotýče, bude-li nám podána, soudili sme, poněvadž artikule mnohé křestanské čistého evangelium v sobě má, a otcové naši s Luterem se posnesli v Vitemberce a v Prusích po druhé, a nyní páni v supplikaci jí svědectví vysoké dali atd., abychom my také ji nezamítali ani pobíhali, ani ovšem naříkali a tupili . . . Ale při tom abychom vždy se volali k naší.“

³⁾ *Gindely*, *Dekrety* 234 a 235. Skoro doslovně shodná slova se slovy Blahoslavovými v jeho odpovědi Dr. Cratonovi. Viz dále hlava 5.

před veřejností svůj poměr k Augustaně a k luterskému protestantismu, zejména v Sasku, v předmluvě k latinskému vydání své konfesse z r. 1573¹⁾ a pak opět z r. 1609 resp. 1612, jakož i v souhlasné předmluvě k českému vydání z r. 1574, kdež píše:²⁾ „Ukazujef pak to skutek, že jeden a týž základ učení pravého máme spolu s saskými církvemi, těmi, kteréž se k Augšpurské konfessi přihlašují, i se všecnými pravé učení majícími zbory, kteříž po našich předcích v svých také zemích v pravdě křesťanské se obnovili . . . Jakož pak i Augšpurskou konfessi a obnovení jí od saských církví proti concilium Tridentickému vydané naši zborové přijímají, a k tomu se známe, že též smyslíme a věříme jedenkaždý i všickni vespolek; a což by tomu odporného bylo, ode všech kacírů, i všelijakých zlých učení a smyslův, vzdalujeme se. Čehož i knížka tato naše potvrzuje.“ A dodávají: „Aniž toho můžeme neb máme tajiti, . . . že na samém toliko učení pravého vyznávání přestávati nesluší, ale že i . . . druhá částka, totiž rád a kázeň býti má: a té kdož zanedbávají a hříchům smrtelným bez trestání církevního neb i světského průchod dávají, že s nimi se spojití nemůžeme. Neboť bychom pak slovy jedno a též učení s nimi uznávali, však skutek mezi nimi a námi rozdíl činí. . . Kdež pak žádné kázně a řádu církevního není, může-li tu jaká církev býti, neví-li kdo, nechať se ptá.“³⁾

¹⁾ *Br. Izaiáš Cepolla*, jemuž se podařilo získati vitemberského profesora Esroma Rüdigeru, by upravil nové latinské vydání Bratrského vyznání z r. 1573, psal 31. ledna 1573, (když vitemberští váhali, z obavy před přísně konfessijními Luterány a Flaciány tisk povolití, poněvadž to znamenalo i souhlas), poukazuje na to, rozeznává-li se toto vydání od onoho, jež Luter měl před sebou, že jest to jen proto, že nyní jasně jest pověděno, kde dříve jakési temno bylo, a šířeji jest rozvedeno, kde dříve byla nenáležitá stručnost. Srv. *Gindely*, *Gesch. d. Böhm. Br.* II. 96, 97. Dekrety Jednoty Br. 239, 240. *J. Bidlo* poukazuje na to (O konfessi bratrské z r. 1573 v Gollově sborníku str. 246—278), že Bratří v letech 1538—1573 své dogmatické stanovisko v konfessích podstatně nezměnili. Roku 1573 mluví jen otevřeněji a zřejměji než 1538. Ale jich poměr k jiným církvím evangelickým zůstává v konfessi oficiálně téměř nezměněn. — Bratří vydali r. 1573 tuto konfessi ve Vitemberce i v českém textu, jenž vyšel r. 1574 v 2. a 3. a roku 1576 v 4. vydání. (*Č. Zibrť*, *Bibliografie č. hist.* III., 2., str. 204). R. 1575 vyšlo nové latinské vydání onoho z r. 1573 v Basileji (*Gindely*, *Fontes* XX., 455). O vydání basilejském viz *J. Ch. Koecher*, *Die drey letzte und vornehmste Glaubensbekenntnisse der Böhm. Brüder* 1740, str. 58, 59. — Od roku 1575 po 30 let nedošlo k dalšímu vydání Bratrské konfesse se strany Bratří v Čechách. Teprve r. 1607 a 1608 vydána byla česky a 1612 podle revize z r. 1609 latinsky, aby pak zase na dlouhá léta nebyla tištěna.

²⁾ Táž slova jsou v lat. vydání z r. 1573 a 1612 a v českém 1574 a 1607 z úvodu, na jehož stilisaci pracoval Esrom Rüdiger (*Müller*, *Komenského Ohlášení* str. 69). Srv. však slova Blahoslavova z r. 1571 a usnesení synody z roku 1571, jež s těmito slovy úplně souhlasí.

³⁾ V obšírné této předmluvě mluví Bratří o svém poměru k Husovým stoupencům. Mezi jiným dí o sobě, že jsou „praví a vlastní potomci učedníků Husových“, vytýkajíce „i s strany podobojí nebratrské k nám se chování“. *M. Petr Codicillus* profesor university pražské, rád a ochotně uznává, že v ní jest „verus atque perpetuus consensus ecclesiae sanctae catholicae orthodoxae“, dal na jevo nelibost nad

Z toho všeho jasně vysvítá dogmaticky blízký poměr Bratří k novoutrakvistům a k luterskému protestantismu v sousedních zemích.

Ale tento tak blízký poměr nevztahoval se na všechny směry, jež se tenkrát v luterské církvi uplatňovaly, nýbrž jen — a to je třeba důrazně vytknouti — na mírný snášelivý směr, který po smrti Luterově měl hlavu svou ve Filipu Melanchthonovi, přidržuje se vedle písma svatého především Augsburské konfesse a jiných Melanchthonových spisů a zaujímaje i ke kalvinismu stanovisko smířlivé.¹⁾ Ne tak přátelský poměr pěstovali Bratří k výlučnému luterskému směru, který se uplatňoval ve flaciánismu jakož i ve skupině theologů kupících se kol Jakuba Andreae a snažících se o sestavení výlučně luterského corpus doctrinae. Směr ten se vyznačoval jednak vynášením vlastní pravověrnosti a souhlasu se slovy Luterovými, jednak pronásledováním všeliké odchylky dogmatické, maje svým šiboletem Augustanu invariati a učení o ubikvitě, při tom však se valně nestaraje o vskutku křesťanský život.²⁾ S tímto výlučným nesnášelivým směrem nemohli

některými výrazy v předmluvě „quod autor eius neque maioribus nostris parcat, neque nobis, quos eandem profiteri doctrinam aiunt, cum nos . . . omnes et ecclesias nostras idolomaniae pontificae subesse . . . faciunt“. I psal v tom smyslu Václavu Posthumovi, studujícímu ve Vitemberku, dokládaje: „Mihi illorum parum provida oratio magnum dolorem facit“ a vyslovuje obavu, „ne ea praefatio sit occasio renovandarum controversiarum veterum.“ Svě stanovisko církevní projevuje, když prohlašuje „nos . . . esse vera membra ecclesiae Dei catholicae orthodoxae Christianae propter incorruptum Dei verbum et legitimum sacramentorum usum, et qualemcunque, etiamsi sit multipliciter hypocrisi et lapsibus deformata, disciplinam externam,“ prose Boha, „ut nos sanet et . . . faciat, ut nos et fratres vestri . . . simus puri in ipso“. Dopis tento ze 4. dubna 1573 dostal se do rukou Bratřím, kteří se cítili slovy těmi velmi dotčeni, bojíce se, aby Codicillus nevzbudil proti Bratřím i jiné a nepodnítil spory. Professor vitemberský Esrom Rüdiger napsal jich jménem Codicillovi přepis, v němž dí: „Si probas, ut profiteris, confessionem nostram aut Augustanam, jam es noster in Domino, neque de vestris ecclesiis ita loqui possimus, nisi prius damnemus nostras“. I vysvětluje, že ony výtky v předmluvě se týkají staroutrakvistů a nikoli novoutrakvistů a dokládá: „Post calixtinos tamen premit nostras ecclesias illud Pseudo-Lutheranorum genus, quod probat doctrinam nostram et propter disciplinae studium se a nobis disiungit et ecclesiis nostris hac una de causa obtrectat et has etiam persequitur.“ Listy ty jsou otištěny: *A. Gindely*, *Fontes* XIX., str. 365 atd., a osvětlují poměry konfessijní mezi kališníky, mírnými novoutrakvisty směru luteromelanchthonského, výlučným směrem mezi Luterány, a Bratřimi.

¹⁾ Proto „poměr mezi Jednotou a Vitemberkem (i Lipskem) byl zvláště po roce 1568 velmi příznivý. V Peucerovi, Rüdigerovi a Camerariovi měla Jednota své upřímné přátele a zastance“. *Jar. Bidlo*, O konfessi bratrské z r. 1573 ve Sborníku prací hist. 1906. Příčinu toho správně vystihuje J. Bidlo, když dí: „Sympathie Jednoty byly úplně na straně Filipistů, na straně Melanchthonově. Především proto, že strana tato, zejména Melanchthon sám, byla konciliantnější.“

²⁾ O poměru Bratří k Luterským a Kalvinistům dí *J. Müller* v Ohlášení str. XXX.: „Když protiva (mezi Luterány a Kalvinisty) zvláště v učení luteránském o všudypřítomnosti r. 1573 pronikavěji vystoupila,

Bratři jíti společně. Proto, čím více tento směr nabýval v církvi luterské vrchu, zatlačuje mírný směr melanchthonský, tím zdrželivěji si vedli Bratři.¹⁾ Proti takovým směrům uvědomovali si Bratři tím více, co dobrého zvláště sami měli, a cítili se puzeni tím mocněji k těm, kdo jako oni v učení zaujímalí stanovisko prostě biblické, kladouce důraz na věci zásadní a v otázkách vedlejších šetříce volnosti a svobody, a tím více dbajíce o život v pravdě křesťanský.²⁾ Proto byli v přátelském poměru s Filipisty a mírnými Luterány ve Vitemberku; spolu s nimi se přátelsky sbližovali, jako v Polsku v Kožminku, i se stoupenci Kalvínovými,³⁾ zvláště od r. 1574⁴⁾ s Bézou v Ženevě, Zanchiem v Heidelbergu, jakož i Olevianem a Ursinem a jinými reformovanými,⁵⁾ aniž se s nimi snad stotožňovali. I proti nim Bratři trvali na své svéráznosti.

Ale také čeští evangelíci nešli — až na některé výjimky — s výlučným směrem, nýbrž s mírnější stranou, která se kupila na základě Augustany kol Melanchthona a vitemberské akademie.⁶⁾

Bratři obrátili se čím dále tím rozhodněji k reformovaným... O tomto poměru nerozhodovalo vlastně učení... Neboť prvotní Bratrské učení o večeri Páně blížilo se více učení reformovaných než Luterovu, ale zase naopak učení reformovaných o předurčení Bratři nikdy nepřijali.“ — Komenský pak praví v Ohlášení (Müller 91): „Nad to věděli předkové naši, že se vždy lépeji řád, kázeň, tichost a pobožnost křesťanská v církvích Švejcarských a Francských vzdělává nežli v Německých, jako i dosavad; i nemohli než libovati to a Pána Boha chváliti a jednotiti se s těmi, s nimiž je duch Boží jednotil. Zvláště když v Němcích po smrti Luterově Illyricus Flaccus a jiní nepokojní duchové bouřky tropiti a pobožnou tu duši Filippa Melanchthona a jiné mírnější trápiti, hyzdití, kaceřovati začali a skrze to různice, nenávisť, sekty vyzdvihovali.“

¹⁾ Také v Německu dalo se totéž, že totiž „ty církve, které v otázce vyznání jinak se byly vyvíjely a si osvojily zvláště pozdější učení Melanchthonovo, aby mohly udržovati spolení s církví kalvínsky reformovanou, odmítly Bergské vyznání — solida declaratio ve Formuli svornosti — a tím byly ještě více zatlačovány k reformované konfessi.“ R. Seeberg, Konkordienformel v R. E. für prot. Th. u. K. III. Aufl. X. str. 745.

²⁾ Srv. slova Komenského nahoře str. 30. Pozn. 2. ze str. 29.

³⁾ A. Gindely, Dekrety J. B., str. 207. Shromáždění starších v Přerově prohlašuje, že Bratři srovnání svého s Luterem a Bucerem nehání ani pobíhají, „však že jsou nás ještě bližší evangelíkové ti, kteříž Calvina následují, s nimiž naše v Kožminku snešení l. 1555 stalo se.“ Ale přes to „zůstávají míníme v své obzvláštnosti Jednoty.“ — Byl to asi též vliv sen. M. Červenky, který r. 1540 osobně navázal styky s Kalvinem, že Bratři tímto v ten čas tak ojedinělým způsobem dávají přednost Kalvínovi.

⁴⁾ O tom srv. A. Gindely, Fontes XIX. Tak píše (str. 385) Hub. Languetus seniorovi Ond. Štefanovi 10. led. 1574: „Laudo tuum consilium de adolescentibus mittendis Heidelbergam studiorum causa, nam minus est ibi licentiae quam Wittenbergae.“ L. byl nad jiné milý zák Melanchthonův, státník ve službě kurfiřta saského při dvoře císařském.

⁵⁾ O poměru reformovaných (Bezy) k Bratrské konfessi z r. 1574 viz dále hl. 56.

⁶⁾ R. 1572 byl Čech Mich. Slavata z Chlumu rektorem vitemberské akademie, G. Lösche, Luther, Melanthon u. Calvin 1909. Str. 59.

V Augustaně spatřovali na mnoze výraz svého vlastního náboženského přesvědčení.¹⁾ Byla proto častěji v českém jazyku vydávána.²⁾ Také Luterova Malého katechismu³⁾ rádi užívali při vyučování náboženství. Záhy byly postilly⁴⁾ a jiné spisy tohoto směru, zvláště jednotlivé spisy Luterovy a Melanchthonovy⁵⁾ šířeny v českém jazyku. Tím nápadnější jest, že v této době spisy směru Kalvínova a Zwingliho⁶⁾ a rovněž i výlučných Luteránů⁷⁾ jen velmi zřídka byly česky tištěny, ač se děje častěji zmínka o latinských spisech⁸⁾ kalvínských a zwingliánských a též o kalvínských

¹⁾ Srv. Stížný list konsistoři pod obojí z 13. ledna 1570 (Jul. Pažout Jednání a dopisy konsistoře pod obojí, str. 435), kde se v 10 člancích uvádějí bludové rozšíření již v českém lidu mezi těmi, kteří „k konfessi luteránské v Augšpurce podané se znají.“

²⁾ O jednotlivých vydáních Augustany v českém jazyku před r. 1575 viz F. Hrejsa, Vyznání aug. a helv. v čes. jazyku, v Evang. Církevníku 1910 str. 4.

³⁾ České vydání Luterova malého katechismu, před rokem 1575 není mi známé a také se nikde, pokud mi známo, neuvádí. Ale jeho vliv je i v České konfessi zřejmý. O něco později mluví se o českém jeho textu jako z dávná užívaném. Viz dále.

⁴⁾ R. 1539 vydán byl český překlad Korvinovy postilly: „Vejkłady na čtení nedělní Antonína Korvina.“ Překladatel Zik. Ant. z Helfenburku zmiňuje se o jiném překladu dřívějším. Jiné spisy Korvinovy vyšly v českém překladu 1541 a 1542. Postilly Jana Spangenbergova vydány byly česky Janem Stráněnským r. 1546, 1553, 1557, 1566, kterýž opatřil i české vydání katolické postilly Jana Hoffmeistera z r. 1551 (Hyn. Hrubý, České postilly 1901. str. 156—159. J. Jungmann, Historie lit. čes. IV., 1548, 1486, 1490 nsl.). — Jest nápadno, že ještě v době předtoleranční v procesu s tajnými evangelíky v Kruceburku a okolí v seznamu tajně chovaných knih se poznamenává, že postilla Spangenbergova nalezena byla ve 4 rodinách. (Výr. zpráva c. k. stát. gymnasia v Čáslavi 1905-6, str. 7. V. Chabr).

⁵⁾ Srv. J. Jungmann, Historie čes. lit., též Č. Zbrl. Bibliografie; přehledně sestaveno v G. Lösche, Luther, Mel. u. Calv. 1909. str. 345—348 a 354.

⁶⁾ G. Lösche, ibidem. Str. 356, 357.

⁷⁾ J. Jungmann, Historie č. l. neuvádí žádných.

⁸⁾ Dne 26. ledna 1581 dovolil císař arcibiskupovi, aby dal zvláštní komisi prohledati sklad knih M. Tom. Mitisa (srv. str. 10, pozn. 1.) v Karolíně, poněvadž prý má mnoho kalvínských a zwingliánských knih na prodej. Také mělo býti podobně pátráno u jiných knihkupců. Komise zkonfiskovala u Mitisa a dvou jiných knihkupců několik takových knih, zvláště latinské spisy Bullingerovy, W. Muscula, E. Vesthemera, Petra Martyra, Luc. Bachmaiera (Fr. Palachý, akta l. 1571 v Praze v příčině zapověz. knih... Č. Č. M. 1833. Str. 375). — M. Pavel Pressius jako probošt Karol. kolleje den na to podal stížný spis císaři proti vniknutí komise do kolleje bez předložení cis. dekretu. Císař odpovídá, že se to stalo za vědomí císařova a nemá akademii býti ke škodě, nýbrž stalo se jen, aby vypátrány byly kalvínské a zwingl. spisy (Rkp. v univ. archivu A. 47. str. 39). — Dne 7. února 1571 zapověděl císař knihkupcům, aby v Praze neprodávali ani nedovázeli zwingl. a kalvínské spisy, zvláště P. Martyra, Bullingera, Muscula a podobných theologů. 8. února byl dekret ten v staroměstské radnici veřejně čten. Rkp. v Lobkovičské knihovně v Praze: Acta in Academia Pragensi sub Praepositura et Directura diversorum collegiorum item Decanatu quintuplici M. Marci Moravi Bydžovini ab. A. 1567 ad an. 1584 f. 45. Též Rkp. v univ. archivu A. 17 Tom. I. Str. 807—818. Také v Monumenta hist. univ. Carlo-Ferd. Praha I. Liber decanorum, str. 405.

kazatelích. Novoutrakvisté si počínali k oběma směrům zdržlivě, k čemuž přispělo i příkře odmítavé stanovisko vlády ke Kalvinismu a Zwinglianismu.

Ale Bratřím šlo nejen o učení, ale vlastně ještě více o život křesťanský, řád a kázeň. V tom viděli Bratři na rozdíl od jiných evangelických církví to, co jim bylo zvláštní a nad jiné cenné a vzácné. B. Jan Blahoslav, jak již pověděno,¹⁾ r. 1558 důrazně ukazoval rozdíl mezi Bratřimi a evangelíky právě v řádu a kázni.²⁾ Když pak roku 1571 Dr. Crato Bratřím radil, aby se vzdali svého odlučného stanoviska a přijali konfessi evangelíkům společnou, Augustanu, by tak mohli dojítí veřejného uznání, Jan Blahoslav odpověděl:³⁾ „Však Augšpurské confessi, tak jakž interpretatio její i v confessi Saxonicarum ecclesiarum⁴⁾ Tridenteskému concilium psané i teď v novém katechismu⁵⁾ od theologů vitemberských tohoto léta 1571 vydaném ji vysvětluje, Bratři místa dávají, poněvadž se vidí zřetelně, že jedna a táž pravda jest i od Bratří i od Vitemberských vyznána. Disciplinam (autem et ordinem)⁶⁾ Fratres retinere volunt, a od ní žádnou měrou nijakž pustiti nemíní, ale ji zachovávají tak jako prve hned od počátku Jednoty své.“ Doslova stejně vyslovuje se také bratrská synoda r. 1571.⁷⁾ a zcela souhlasně dle smyslu i zmíněná již Bratrská konfesse z r. 1573.⁸⁾ Je zřejmo: Bratři nejvíce cení kázeň a řád, spatřující v nich to, čím nad jiné vynikají.⁹⁾ Posuzují proto jiné církve nejen dle učení, ale především dle života, jaký se v církvích těch jeví. J. Blahoslav proto shrnuje soud svůj o církvích saských a jich stoupencích v Čechách: „Takt jest, že učení a toho učení vyznání sepsané totiž Confessi nás nedělí, . . . ale dělí nás řád dobrý a disciplina, kterouž i Luter i jiní chválí.“¹⁰⁾

Ale také mezi novoutrakvisty bylo vážné úsilí o kázeň a řád, i když ovšem bylo vše teprve v počátcích. Mravní poměry mezi nimi, ač i tu bylo mnoho nedostatků, byly přece značně jiné než mezi staroutrakvisty, kteří často byli bez kněží anebo se musili spokojiti osobnostmi mravně chatrnými, lepších nemající. Mezi evangelíky byli mnozí

¹⁾ Viz výše str. 27.

²⁾ Srv. také *Blahoslavovo* spis: Zpráva upřímná z r. 1566.

³⁾ *XII. sv. Bratr. archivu* rkp., opis v Čes. mus. II. B. 3. fol. 73. Datováno 23. června 1571. Ex horto J. B. — *A. Gindely*, *Fontes* XIX., 377 a 378. kde je latin. text a jako pisatel uveden je O. Štefan.

⁴⁾ *Confessio Saxonica* — Univ. knih. v Praze XXI. L. 75. — Viz dále.

⁵⁾ *Katechismus tento* (Catechesis continens explicationem . . .) jest výtah z *Corpus doctrinae* Fil. Melanchthona. — Srv. *J. F. A. Gillet*, *Crato von Crafftheim* str. 416.

⁶⁾ Slova v závorce jsou v Dekretech J. B. str. 235.

⁷⁾ *A. Gindely*, *Dekrety* J. B. str. 235.

⁸⁾ Viz výše str. 28.

⁹⁾ *J. Müller* v úvodu k *J. A. Komenského Ohlášení* 1898. Str. XXIX.

¹⁰⁾ *XII. sv. Bratr. arch.* fol. 80b. 23. června 1571. J. B.

kazatelé vzdělaní,¹⁾ kteří dosáhli ordinace ve Vitemberku, Lipsku, Břehu neb ve Frankfurtě n./O. Proto byl novoutrakvismus již mocí v lidu a našel všude mnoho stoupenců.²⁾ Velikou závadou bylo, že novoutrakvisté vinou dějinného vývoje a zvláště následkem nepřízně vládní, podněcované katolickými hodnostáři církevními, nemohli dospěti k společné vlastní organizaci a zůstávali podřízeni staroutrakvistické konsistoři. To bylo hlavní příčinou nepořádku, pokud se jevil mezi nimi a i mezi jejich kazateli.³⁾

Novoutrakvisté znali dobře nedostatky, jež se jevily mezi nimi, jakož i příčinu toho. Proto se snažili zmocniti se znovu konsistoře, aby pak mohli v české církvi ustaviti pevnější řád podle slova božího. A když pro odpor vlády stranou katolickou podněcovaný nemohli toho dosáhnouti, usilovali o to, jak by se jinak přece zorganizovali a mezi sebou zavedli opravdovou kázeň. Organizace jednotná v celém rozsahu novoutrakvistické strany, jak o ni usiloval zvláště Dr. Václav Mitmánek spolu s administrátorem Janem Mystopolem roku 1543, nebyla možná právě pro rozhodný odpor vládní.⁴⁾ Proto se daly pokusy o takovou organizaci na statech jednotlivých pánů, a jevila se snaha rozšířiti organizaci takovou na okresy a kraje. Taková organizace byla zaváděna r. 1558 v Prostějově⁵⁾

¹⁾ Viz nahoře str. 27.

²⁾ *Fr. Kameníček*, *Zemské sněmy a sjezdy moravské* str. 454, dle o moravských poměrech za doby cis. Maximiliána II., ač nijak evangelíkům nestraní, na str. 454: „Rozdíl mezi nimi (praedikanty protestantskými) a nevzdělanými kněžími pod obojí byl příliš patrný. Právě proto mnoho podobojích přistupovalo k lutheránství, jemuž k dovršení vítězství chyběla jediné řádná organizace, poněvadž neměl v zemi nejvyšší autority.“

³⁾ *Jan Blahoslav* píše o novoutrakvistech — staroutrakvisty patrně mezi ně zahrnuje — ještě r. 1566 v *IX. sv. Bratr. arch.* f. 140 (opis v Čes. mus. II. B. 3.): „Tak ubozí se vrtí, jsouce nespojení neb nesjednocení, jedni to, jiní jiné smýšlejíce, a někteří jako krávy ničemuž nerozumějící, nebo nejsou než sebraná věc i se strany docházení ouřadů, jedni od biskupův papežských, jiní od Luteriánův a jiní odjinud. A tak i podnes někteří hospodářkové, řemeslníci, odlučíce se a zapletouce v živnosti, i běží, kam rozumí, pro kněžství, jako Sýkora, soukeník přerovský, vypadlec od Bratří, kterýž běžev do Krakova, přinesl kněžství. Hned potom brzy pocvičiv se v ožralství v Přerově, přijat od Lipenských za faráře, ale nedlouho mu P. B. trpěl jeho bezbožnosti, brzy ho z toho světa vzal . . . Jiní pak, chtěje se více k Bratřím připodobniti, do Vitemberka běhají, mnozí ani slova latině též i německy neumějící a jsouce pouzí voslové, když jen svědectví od některého Pána aneb kněze faráře přinesou, vždy sobě to objednávají, že je Eberus světi, leda se jen evangelium rozmnožovalo . . .“ Příkré výrazy nasvědčují, že Blahoslav tu asi přece jen stranicky píše a generalisuje případy pohoršlivé, i když nutno potvrditi, že takové pohoršlivé případy byly dosti četné. Než kazatelé pod obojí sami je nejen přiznávali, ale i velmi si na ně stěžovali a snažili se jim odpomoci. Viz dále v hlavě 59. o předmluvě *České agendy* z r. 1581.

⁴⁾ *K. Krofta*, *Václav Mitmánek*. Viz výše str. 6.

⁵⁾ *Bratr. archiv*, sv. IX. list 190—196, a sv. X. list 2 nsl. — *Zik. Winter*, *Církevní život* str. 356. — *Jan V. Novák*, *Spor Bratří*, v Č. Č. M. 1901, str. 44. — Bratři tu říčí, jak „Pán chtěl Jednotu svou zvláštní rozmnožovati a nějaký řád na svém panství

Srovnáním pobožným všeho kněžstva na panství pana Vojtěcha z Pernštejna. Zmíněná již Antiqua et constans confessio z r. 1562.¹⁾ pražských mistrů a kněží jest rovněž takovým rozběhem ke konfessijní organizaci směru novoutrakvistického. Mnohem více to platí o pokusu z roku 1566, kdy evangeličtí kazatelé na Moravě²⁾ snažili se mezi sebou ustavit pevný řád v učení i životě. aby zabráněno bylo dosavadní libovůli a nepořádku. Byli to kněží pod obojí okolo Prostějova, Hranic, Brodu Uh. a v tom okolí, kteří se tak snažili o vnitřní reformu své církve. Oporu měli v panu Albrechtu Černohorském z Boskovic, nejvyšším sudím markrabství moravského. Chtěli podati supplikaci pánům do soudu a podepsalo se jich drahně.

vzdělati . . . 1558. na panství Vojtěcha z Pernštejna tu v okolí Prostějova . . . slépal artykule jakés a potom je dali Kašparu impressoru vytisknouti tajně . . . Kašpar jako dobrý člověk choval se v tom, jak náleželo na věrného, že sme my vždy dosáhli exempláru jednoho, kteréhož tento přepis jest: „Léta od narození syna Božího 1558. stalo se srovnání pobožné, jednomyslné a právě křesťanské všeho kněžstva příslušejícího k děkanství Prostějovskému. Nejprve: Samé čisté slovo Boží a evangelium Krystovo aby kázali beze všech přídavkův a nálezkův lidských. Druhé: O svátostech Pánem Krystem vydaných tak aby mluvili a učili, jakž on o tom sám mluvit a učiti ráčil . . . Čtvrté . . .: Večeří Páně aby posluhováno nebylo, leč by (kdo) prve . . . počet z víry své učinil . . . Šesté . . . Nemluvnátkům . . . aby posluhováno . . . nebylo . . . , dokudž by katechismu vyučení nebyli . . . Jedenácté: Žádný kněz na faru aby nebyl podán, leč prve ukáže jistotu, že jest pořádně úřadu svého došel . . . Třinácté: V obcování svém (mají kněží) . . . tak se chovati, jakž se na služebníky Krystovy náleží. Čtrnácté: Knězi děkanu Prostějovskému jakožto předloženému svému poslušnost a povolnost náležitou zachovati . . . připovídáme. Patnácté (poslední) . . . Vytištěno v Prostějově u Kašpara Aorga 1558.“³⁾ Autor IX. svazku Br. arch. str. 191 k tomu dodává: „Když pak již ta milá snůška byla jako nějaký dychánek skovaná, tu teprve pan Vojtěch počal sobě důstojně počínati, mněje, že již hned bude nějakým slavným arcibiskupem v své té sektě z koiikasi ozralých a bezbožných popů slépané, Jednotu pak Bratrskou že tudíž zkazí.“ Chtěl totiž svou manželku, jež byla z Jednoty, získati, aby „ne do sboru ale do kostela chodila, ne Bratřimi, ale těmi jeho kněžími se spravovala.“ I psali Bratři manželce jeho list, svolající sice, že zatím pro odpor svého manžela nemusí chodit do sboru, ale i varující: „K tomu raditi nemůžeme a nesmíme pro Boha a svědomí naše, abyste komukoli k vůli měli k náboženství — odpornému pravé víře křesťanské i pravdám jejím — choditi a jemu obcovati. A to proto nesmíme, že by to bylo a jest proti přikázání Božímu řkoucímu: Nečistého — to jest náboženství jejich — nechtějte se dotýkati!“ Je s podivením, že v listu tom Bratři 24. ledna 1558 tak příkře mluví o víře a učení evangelickém, když přece téhož roku 1558 Jan Blahoslav mezi Bratřimi a stranou evangelickou rozdílu neviděl (srv. str. 27) v učení, nýbrž jen v řádu a kázni. O panu Vojtěchovi IX. sv. Br. arch. str. 195—196 ještě dokládá, že „slépal s těmi svými neobřezanými popy jakous knížku proti Bratřím . . . nestydatých lží plnou a ji panu Jetřichovi z Kunovic, pánu Brodskému, sobě rovnému mudráku a ruhači Božímu připsal. Ale dána mu od Bratři odpověď slušná a spravedlivá, kterouž shrýzti musil. . . bídný život veda, naposlady hrozně zdechl. Umřel pak l. 1561. ve čtvrtek po rozeslání svatých apoštolů.“

¹⁾ Srv. nahoře str. 10. pozn. 5.

²⁾ Srv. IX. sv. Bratr. arch., str. 13 a dále 107—109.

Ale pan sudí a ostatní páni neradili k tomu. I čekáno na čas další. Potom sepsali r. 1566 vlastní konfessi.¹⁾ Značný podíl v díle tom měl humanista a tenkrát správce školy prostějovské bak. Pavel Aquilin.²⁾ I jiní byli snad ještě ku pomoci. Hlavní práci asi vykonal Benedikt Ostrožský,³⁾ jakož i tehdejší farář v Uherském Brodě

¹⁾ IX. svazek Bratr. arch. fol. 139—146. Bratrský referent — J. Blahoslav — ji kritizuje takto (fol. 139b): „Netoliko ten jakýs bez poroka řád (jehož kdo ostříhá?) mezi sebou vyzdvihlo to kněžstvo sbírečné, ale také jakous Confessií novou slépalí . . .“ S tím srv. slova, jimiž Bratři později kritizují Českou konfessi. Bratři nijak se neradovali z toho, když novoutrakvisté činili pokusy o řád mezi sebou, aby vzbředli z nepořádku, jež Bratři tak ostře kárali. Na konec (fol. 146a) dokládá J. Blahoslav: „Tak ubozí se vrtí, jsouce nespojeni neb nesjednoceni.“ (Viz nahoře str. 33. pozn. 3.) O těchto kněžích pak píše B. Jan Blahoslav (tamže list 13.): „Kněží moravští pod obojí . . . okolo Prostějova, Hranic, Brodu Uh. a v tom okolí sou lidé sic zpleteni, jedni se drobet s českými kališníkly a kompaktníky poněkud v něčem srovnávají, jiní něco smyslu Luterova a jiní Cvingliova se chápající.“ A o panu Alb. Černohorském dle hned dále: „pan sudí přiznává se k těm kněžím, ač jest fere arianae sententiae, ne nepřítel Bratrský.“ Manželka Alb. Černohorského byla za sestru přijata (tamže list 107 nasl.), oč se pán velmi hněval, neb ho prý kněžstvo kališné nadchlo páně Vojtěchovým duchem, „Mnoho pak toho opálal, proč my se tak od nich a jejich kněží dělíme, poněvadž oni též mají čisté učení, pilně k tomu doháněje, aby také zprávcové Bratřím těm, kteréž zpravují, nebránili někdy k dobru mu knězi jíti a od něho přijímati.“ B. Blahoslav vysvětluje, proč hledí s takým odporem na úsilí o reformu církve pod obojí: „Tomu sem pak velmi byl nerad, že pán . . . na šlépěje nebožtíka pana Jana z Pernštejna a syna jeho pana Vojtěcha nastoupil, t. aby léčil Babylon, kterýž nebude uzdraven, ale na zahynutí i s svými podporami a lékaři přijíti musí.“ B. Blahoslav tu v důvěrném zápisu dává tedy na jevo, že pokládá církev českou pod obojí za naprosto nevyhovitelnou, kterou jen zkáza očekává. Tímto stanoviskem jeho a jeho stoupenců se vysvětluje mnoho v církevní politice bratrské v poměru k církvi pod obojí v letech 1558—1575 incl., ale z dějin je zřejmo, že stanovisko to bylo naprosto nesprávné, a proto i ona církevní politika byla, jak bude zřejmo, ve mnohém pochybená. Pěkně — třeba s nesouhlasem — vysvětluje B. Blahoslav, kterak kněží pod obojí u vědomí svých nedostatků se snažili po příkladu samé Jednoty o reformu své církve (list 108): „Spatřiv pak (pan sudí), čím Jednota naše stojí, jací v ní služebníci, jak řádem svázáni, dostatek všech věcí doma mají, kněží sobě sami světlí, a žádný jich, kdo se koli o ně pokoušel, roztrhati a gruntův jejich vyvrátiti nemůže, i chtěl by také českou stranu (t. ty některé moravské kněží, kteříž se luteránských knih chopili a evangelium se chlubí, jsouce naprosto bezbožní lidé a pro tělesný zisk vše činí, tak bez řádů prostopášní zůstávajíce, samým ženěním se pravým Luteránům podobní) nějak tak spevniti a vzdělati, podobně jakž vzdělána jest a stojí Jednota, t. aby sami se ti kněží zpravovali, sami sobě kněží světlí, biskupu z moci vyhati jsouce. ano i císaři, a tak aby Jednotu Bratrskou zastínili, lid k sobě obrátili a pomalu nás utiskli, od lidu odehnali jako buřiče a zarputilé lidi, kteříž se s žádným srovnati nechceme . . . Ale nemůže mi než velmi líto býti toho dobrého pána. Nebo jeho všecka horlivost a snažnost v tom jest velmi marná, Bohu nelibá a jemu dobrému pánu příliš škodlivá. Ubohý pán horlivost má, ale bez umění.“ Místo co by se těšil z úsilí o reformu strany pod obojí, vidí v tom úsilí jen léčku kladenou Jednotě bratrské.

²⁾ Žák Arpinův, později od r. 1589 farář v Kyjově. J. Jireček, Rukověť II., 19 nasl., Ottův Slov. nauč. XXVI., 969.

³⁾ V Ostrohu u Uh. Brodu. Benedikt Ostrožský býval děkanem v Kutné.

na panství Jetřicha z Kunovic. Sepsána byla na děkanství uhersko-brodském.¹⁾ Konfesse ta sestává z 16 článků,²⁾ omezuje se na věci podstatné a na konec snaží se vytknouti zásady pro pořádky církevní a brániti rozpustilému obcování služebníků církevních. Jest tak smířlivě sepsána,³⁾ aby jednotlivé evangelické směry mohly v ní míti společné vyznání a na jejím základě se sjednotiti. Ve shromáždění četného kněžstva v Prostějově byla schválena a přijata. V Uher. Brodě a v tamním děkanství bylo jí pak i na dále užíváno.⁴⁾ Ale pro biskupa olomouckého, jak Bratří vypravují, neodvážili se tenkrát vyznání toto dáti do tisku, nýbrž je tajně chovali. Roku 1567 podali je biskupovi Vilémovi — ovšem bez výsledku. — Podobně listina „Jednota Holešovská“⁵⁾ měla svým cílem organizaci evangelického duchovenstva na Holešovsku. V úterý po svátku sv. Trojice r. 1574 sešli se evangeličtí „kazatelové a pastýřové církví křesťanských... v markrabství Moravském“, kteříž se hlásí k „vyznání víry obecné křesťanské, kteréž se vydalo v konfessi Augšpurské“, a zavázali se podpisem zachovati věrnost vyznání tomu a vésti počestný život. Takové počátky církevní organizace evangelického

Hoře. Měl spor o svátostech, křtu, večeři Páně a odpuštění hříchů s knězem Jiřím Mladečkou r. 1562. Byl obviněn z „kacířstva cvinklianského a novokřtěnského“, zvláště že popírá, „aby při svátosti oltářní mělo býti pravé tělo a pravá krev Pána Krista a ústy od věrných i nevěrných aby se přijímati mělo, než toliko věrou a duchovní... Tělo Kristovo jest toliko v nebi, a v svátosti... že jiného nic není než památka umučení Pána Krista a jeho zásluh“. Benedikt tomu sice odpíral, vyznáváje učení lutersko-melanchthonské, ale před císařem se neospravedlnil. Byl vězněn „nemalý čas“, byl vypovězen. Jetřich z Kunovic 1562 si ho vyžádal a dal do Ostroha. (*Br. arch. X.*, 185—193. — *Borový*, Jednání a dop. kons. I., 338 nsl.)

¹⁾ *Br. arch. XIV.*, 373. Tak píše Pavel Kyrmezer r. 1579.

²⁾ Nadpisy jednotlivých článků jsou: I. O Trojici svaté. II. O první nevinnosti. III. O vůli a možnosti naší k dobrému. IV. O slovu Božím. V. O zákonu Božím. VI. O evangeliu svatém. VII. O vjiti v dobrou vůli se Pánem Bohem a k synovství Božímu nás lidí hříšných přivedení. VIII. O svátostech („viditelná znamení neviditelné milosti Božské“ — Večeře Páně... „jest pravého těla a pravé krve Kristovy svátost záležející na dvou věcech: první, kteráž se vidí, a druhá, kteráž se nevidí, ale o níž se skrze slovo Boží slyší, ustanovená a nařízená ku připomínání utrpení a smrti Kristovy podstoupené za hříchy naše k utvrzení v nás víry, k duchovnímu sycení duší našich a k vyznamenání společnosti, kterouž sme spojení s Kristem Pánem a jeho svatou církví“). IX. O dobrých skutcích. X. O pokání. XI. O dostiučinění. XII. O církvi svaté („shromáždění... v lid Boží lidí ze všeho světa... mající základ a hlavu svou samého Pána Krista, na němž se vzdělává učení prorockým i apoštolským v upřímnosti právě kázaném“). XIII. O dni posledním. XIV. O vrchnostech. XV. O pořádcích církevních. XVI. O pohoršení skrze rozpustilé obcování služebníků církevních.

³⁾ Srv. dále hlavu 58., jak se zmiňuje Dr. Pressius o této konfessi.

⁴⁾ Viz o tom zmínku Pavla Kyrmezera z r. 1579 v *Br. arch. XIV.* 373. — O dalších jejích dějinách v Uh. Brodsku a o jejím vydání r. 1580 Kyrmezerem viz zprávu dále v hlavě 58. v líčení doby Kyrmezerovy a Pressiovy.

⁵⁾ Rkp. *XII. svazek Bratr. arch.* (opis v Čes. mus.) f. 231 a 232. Bratrský referent vytýká, že se oni duchovní, když se tak sešli, přece zase hned oddali pití.

duchovenstva před r. 1575¹⁾ svědčí o tom, že novoutrakvisté cítili potřebu náležitě organisace a péče o řád a kázeň, a že o ni také vážně usilovali, ač se ovšem nemohli Bratřím v té věci ani z daleka vyrovnati.

6. Myšlenka o spojení novoutrakvistů a Bratří.

Oba směry, novoutrakvisté a Bratří, byly si tak příbuzny, že musilo dojiti k myšlence o jich spojení, zvláště když poměry oběma směrům nepříznivé je nutily stejně do obranného postavení. A vskutku myšlenka taková častěji se vyskytla. A třeba Jednota jako početně slabší od počátku se bránila vzdáti se své samostatnosti a podříditi se v konfessi i církevním řádu straně novoutrakvistické početně silnější ale nezorganizované a neukázněné, přece se otázka ta vynořovala vždy znova a i bratrské synody a seniorové musili častěji se jí zabývati.

Stanovisko rozhodně zamítavé k této otázce o spojení zaujímá spis z r. 1554 „Psání učiněné od Bratří“²⁾ v němž se uvádí 6 důvodů, „proč to býti nemůže, aby od náboženství svého, kteréž obzvláště drží, pustili a k kněžím buď pod jednou neb pod obojí přistoupiti měli.“ Kněžím pod obojí se míní tu především staroutrakvisté, ale v druhé řadě i novoutrakvisté. Synoda z r. 1557³⁾ musila se otázkou tou zabývati k vůli polským bratrským sborům a zaujala k luterským i k reformovaným stejně odmítavé stanovisko. Když totiž na řadu přišla otázka: „Mají-li Augšpurskou apologii přijíti, naši propustíte?“ odpověděla synoda: „Nijakž, ale předce se držeti naší, a to z těchto příčin: Jedno, již jsme se v tom pronesli v té apologii (přičteno by nám bylo, že sme nestáli), nebo jest i králi podána i jiným; druhé, neplná jest a nedokonala Augustanská konfessi v mnohých věcech, kteréž i jmenovány byly; naše dokonalejší k zprávě svědomí, onano nepostačovala zvláště strany řádu a kázně“ a j. Když pak došlo na další otázku: „Měli-li by povoliti, aby povolání byli Calvin a Filip (Melanchthon) do Polsky atd. k učinění narovnání mezi evangelíky a našimi atd.“, synoda opět dala odpověď: „Netřeba toho, již prvé jest srovnání nás s luteriány, v Vitemberce s Luterem a s jinými, též s Bucerem, Calvinem atd.“

Synoda z r. 1562⁴⁾ se usnesla Augustanu především pilně prostudovati. Synoda z r. 1565⁵⁾ vyslovila se o Augustaně zdvořile a přátelsky, a e usnesla se vytrvati při vlastní konfessi. Podobně synoda z r. 1571⁶⁾

¹⁾ Z těch počátků došlo k dalším pokusům o řád a kázeň. Viz dále hlavu 58.

²⁾ *G. A. Skalský*, Spor Bratří s Vojtěchem z Pernštejna r. 1557 v *Čas. Č. M.* 1909, str. 16 atd. dle rkp. v zem. archivu morav. v Brně D. IX. 23. — Spisovatelem je dle *G. A. Skalského* vzdělaný theolog, jehož jméno jest neznámo, a snad senior Červenka (od r. 1553 senior). — Spis ten v latinské úpravě předložil r. 1555 J. Blahoslav prostřednictvím kazat. Pfausera Maximiliánovi ve Vídni. Srv. nahoře str. 17 pozn. 3.

³⁾ *A. Gindely*, Dekrety jednoty Br. str. 184.

⁴⁾ *A. Gindely*, Dekrety Jed. Br. str. 214. Srv. nahoře str. 12 pozn. 1.

⁵⁾ Tamže str. 217. Srv. nahoře str. 27 pozn. 2.

⁶⁾ Tamže str. 235. Srv. nahoře str. 27 pozn. 3.

a z r. 1572¹⁾ atd. Bratří všemožně dbali, aby uchovali svou svéráznost, zvláště pokud se řádu a kázně týče.

Ovšem otázka ta vynořovala se vždy znova a i v samé Jednotě nalezala vlivné stoupence. Především byl to senior Jan Augusta,²⁾ vynikající organisátor, muž, který nejen z důvodů ctízádnosti, nýbrž především ze zájmu o vítězství evangelických a bratrských zásad pomýšlel na spojení Jednoty bratrské s novoutrakvisty. Také svými spisy připravoval spojení s Luterány, doufaje i synodu pohnouti k souhlasu. S administrátorem Martinem Mělnickým vyjednával docela o spojení Bratří s utrakvisty a sepsal i: „Instructie k reformací konsistoře“³⁾ Ale vyjednávání se rozbilo.

Augusta měl ve snaze té v Jednotě zásadního odpůrce v senioru Janu Blahoslavovi,⁴⁾ který sice spojení takovému zásadně se neprotivil — zvláště ve spisech zásadních určených pro širší veřejnost —, nýbrž také si ho přál, ale činil podmínkou požadavky, jež tenkrát ovšem splněny nebyly a také býti nemohly. S Blahoslavem pak šly vůdčí osobnosti v Jednotě. Blahoslav z dáвна uvažoval⁵⁾ o poměru mezi Bratřími a novoutrakvisty a častěji se o poměru tom vyslovil. R. 1566 měl příležitost vysloviti se o věci té zvláště významně panu Albrechtu Černo-horskému z Boskovic,⁶⁾ nejvyššímu sudimu v markrabství moravském. Učinil tak spisem: „Z práva upřímná a sprostná na tyto dvě otázky: 1. Proč se Bratří od jiných jednot buď pod jednou buď pod obojí dělí, 2. Proč lidi ku poslušenství zavazují.“ Ve spisu tom se táže: „Proč se Bratří od římské Jednoty dělí?“ A odpovídá: „Zavírali Bratří ty všechny příčiny v těchto kratičkých slovech: Zlost smysla a života. To jest hříchové a bludové.“ A o straně pod obojí dí: „Při Jednotě, jenž slove pod obojí, proč Bratří nezůstali, ale od ní se oddělili?“ „... že kněží čeští toho dobrého, kteréž schválili, následovati nechtěli...; zlého pak toho, kteréž zhaněli a potupili, netoliko se nepustili...; alebrž... naposledy se s Římany pojiti počali.“ Blahoslav poukazuje dále, že „někteří kněží pod obojí a zvláště na Moravě přídrží se učení Kalvínova, někteří Brenciova, a jiní Luterova, a jiní jiných, až snad někteří z Vlachs ty nové smysly a potom z Polsky přinesené oblibují a sumou rozličné jsou nejednomyslnosti“...

¹⁾ Tamže str. 237.

²⁾ Zemřel dne 3. ledna 1572 u věku 80 let v Ml. Boleslavi.

³⁾ Viz dále v hlavě 16. Spis ten je dosud ztracen. Již J. A. Komenský nemohl jej nalézt. Srv. A. Gindely, *Gesch. d. Böhm. Br.* II. 56.

⁴⁾ Zemřel 24. list. 1571 v Krumlově. *J. Jakubec*, *Dějiny lit. čes.* II., 67 nsl.

⁵⁾ Srv. nahoře str. 26—27.

⁶⁾ Srv. nahoře str. 34—35. Senior Blahoslav napsal toto pojednání datované Ex horto Calendis Decembris 1566 pánu z Boskovic, jenž si přál, aby jeho manželka, jež Bratřími přijata byla za sestru, s ním se účastnila bohoslužby evangelické a večere Páně. Je uvedeno v rkp. v *Čes. mus. II. H. 6. rkp. tamže IV. H. 8.* jakož i v *IX. svazku Bratr. arch.* fol. 109—131. (Opis v *Čes. museu*). — Srv. výše str. 5. pozn. 1.

Ochotně dokládá: „Že pak mezi kněžími českými Pán Bůh má své některé, totiž pobožné a šlechetné lidi, buď mezi obecním lidem buď mezi vrchnostmi až i kněžími, o tom Bratří tak a nejinak smyslili, a protož žádného nepotupují.“ A pak dí: „... kdyby taková Reformací byla v Jednotě české, t. v straně pod obojí, kteráž by se způsobem první církve, kterýž v svatých (písmích) světle jest vypsán, trefovala, snadno by bylo Bratřím s nimi se srovnati, nebylo by potřeba o to žádné nesnáze, totiž kdyby se tyto věci nalezaly při české straně: Nejprve, kněží aby v čistotě slovem Božím přísluhovali...; též svátostmi aby sloužili řádně a vedle smyslu Kristova, ne všechněm vesměs, ale hodným... Druhé: Aby dobrými skutky, totiž pravou pobožností a šlechetností života Kristova sobě svítili... Třetí, aby při kněžích byla živa opravdová péče o duše lidské... Čtvrté, také aby pilnou péčí zřízeně vedli o věrné a pobožné... Páté, a to všechno aby se dalo v smysle dobrém a upřímném beze všech fortelů a obmyslů chytrých, to jest ne pro tělesný zisk... Šesté, zůstávajíc v svaté jednomyslnosti a lásce, bez různic, roztržek, sváru, nepokoje a hádek. Sedmé: A v řádu, totiž jedni o druhé pečující a jedni druhých poslušni jsouce. Potom pak lid z strany české všech stavů obcující službám Božím aby byl k tomu způsobu pilnými službami Božími veden, aby se služebníci na něj směle odvolávatí mohli a říci s apoštolem: List náš vy jste.“¹⁾ Z toho je zřejmo, že Blahoslav spojení Bratří a utrakvistů, a zvláště novoutrakvistů, po němž tak mnozí toužili, zásadně a veřejně neodpíral, ale že kladl vážnou podmínku, totiž zavedení pevného, dobrého církevního řádu a přísné církevní kázně do církve české, aby se církev ta vzdělávala v lid boží.

Podobné stanovisko zastával Blahoslav i proti Dr. Kratonovi,²⁾ když tento r. 1571 doporučoval Bratřím, aby přijali vyznání Augsburské a tak vešli ve spojení s církví evangelickou v Německu a tím i s novoutrakvisty. S Blahoslavem šly rozhodující osobnosti v Jednotě a proto se vzpíraly plánu Augustovu, který pomýšlel na reformu utrakvistické konsistoře, tak aby v ní Jednota byla zastoupena, doufaje tím uskutečniti hlavní podmínku pro spojení Jednoty s církví českou. Kálef a jiní jednak viděli v tom touhu Augustovu po primátu a soudili, že by se rád byl dostal do konsistoře, doufaje, že by tam něco svedl,³⁾ jednak také ještě pouhé účastenství Jednoty v konsistoři jim nestačilo v zájmu Jednoty samé.

¹⁾ 2. Kor. 3, 2. Na druhou otázku: „Proč Bratří lidi ku poslušenství zavazují?“ odpovídá Blahoslav, že nesprávně někteří se domnívají, že Bratří lidi sobě nějakými velikými přísahami zavazují, nýbrž kněží bratrští činí to, co i jiní kněží, t. římské, čeští i luteriánští činí, to jest, že žádnému člověku křtem, tou služebností Páně neslouží, než až prve s ním smlouvu učiní, a ta smlouva záleží v odříkání se dábla, světa, těla a v přiríkání pobožnosti. V tom smyslu i dívky, když přišly k letům rozumným, k tomu samy ústy svými se přiznávají, a podobně i ti, kteří k Bratřím přistupují, někdy zjevně a někdy soukromě.

²⁾ Srv. nahoře str. 32. Rkp. *XII. svazek Bratr. arch.* fol. 63—87: Rada Kratonova.

³⁾ Rkp. *XIV. sv. Br. arch.* fol. 31: „B. Jan Augusta... v ten čas páchl primatum, a víš, kam mířil, povědom jsem já toho výborně, neb sem s ním i o tom

Senior totiž Jan Kálef v Mladé Boleslavi, diligens et severus disciplinae custos,¹⁾ a také v jednání jemnější Ondřej Štefan, senior v Ivančicích, žák a nástupce Blahoslavův, dictus et disertus concionator,²⁾ nebyli rovněž proto, aby Jednota vešla v bližší poměr k novoutrakvistům, pokud by Jednota se měla novoutrakvistům podříditi.³⁾ Jich stanovisku blízký je spis: „Proč Bratří Čechové k kněžím Luteriánským neb (jakž říkou) Evangelitským přistoupiti nechťi?“⁴⁾ Jest proto důležité sledovati hlavní myšlenky tohoto pojednání. Spisovatel⁵⁾ stojí pro ten čas a za tehdejších poměrů zásadně proti myšlence spojení Bratří s „Luteriány“ českými a vyslovuje se o tom takto: „Nejprvé, to jisté jest, že my Čechové obrácení jsme k pravdě víry písem svatých, to jest k evangelium, skrze mistra Jana Husa daleko prvé mnoho mluvil na ten čas...“ fol. 32.: „Chtělo se tedy Augustovi hrubě do Consistoře, a zdálo se, že by tam nětco svedl. Ale nám, nerozumíme, výborně co bychom svedli. Máme my přebystře zpravenou, díka Bohu, Consistoř atd. Protož ta Reformaci, zprostať povím, mně se nelíbí, a já jeden k ní, tak jak jest, nechťel bych přistoupiti.“ (Kálef Br. Švarcovi 1575. Viz dále hlava 16.)

¹⁾ Zemřel 12. prosince 1588 (*J. Jireček*, Rukověť I., 327).

²⁾ Zemřel 21. června 1577. Od r. 1567 převzal péči o sbírání listin týkajících se Jednoty a o korespondenci s cizinou. (*J. Jireček*, Rukověť II., 260.)

³⁾ Bratří v té době nebyli by proti spojení, kdyby novoutrakvisté přijali konfesi Bratrskou a chtěli se tak podříditi Bratřím. Viz dále hlavu 21.

⁴⁾ *Rkp. v Čes. mus. IV. H. 8.* fol. 65–93.

⁵⁾ *Dr. Čihula* (Věstník kr. č. spol. nauk 1897. IV, str. 62) v pojednání: Poměr jednoty Bratří čes. k M. Lutherovi, dí: „Dle písma pochází z konce XVI. století. Že by byl autorem Blahoslav, od něhož některé kusy zmíněného M. S. pocházejí, nepodobá se.“ — *J. Bidlo*, Jednota Bratr. v I. vyhnání. II. str. 4, uvádí spis ten jako Blahoslavův (z r. 1558), směřující jako již zmíněné (nahore str. 26) „Sepsání“ proti Laskimu, ale určený pro čtenáře z Jednoty v první řadě. Odůvodňuje to tamže I. str. 222 zmínkou B. J. Blahoslava ku konci spisu Blahoslavova „Sepsání“ se prý týká i spisu „Proč Bratří...“ Ale to je mýlka. Zmínka ta se týká jedině samého „Sepsání“. — Spis „Proč Bratří“ je celkem o sobě a byl i v tomto Sborníku původně samostatně paginován. Sborník ten (IV. H. 8.) byl uzavřen asi r. 1581, kdy poslední listina v II. Allig. byla přepsána. Spis hned za „Proč Bratří...“ umístěný má poznámku na konci „1538 : 1579“ a byl snad r. 1579 opsán. Z toho lze souditi, že „Proč Bratří...“ je sepsáno před r. 1579. Spisovatel není uveden. Spis sám připomíná sice obsahem spis Blahoslavův z r. 1566 „Zpráva upřímná“ (viz str. 38) a též jeho „Sepsání“ z r. 1558, ale i když obsahem v celku se s nimi kryje, přece je psán v duchu značně příkřejším a rozhodně odmítavém. Slova: „že sme podle toho vzdělání v jednotu víry a lásky, Luteriáni pak to při nás poznali, tomu svědectví dali a dávají, a oni že jsou k tomu ještě přivésti nemohli a nemohou, přiznávají se.“ (fol. 65) připomínají jednání sněmovní z r. 1571. (Viz dále str. 43.) aneb z r. 1575. (Viz dále hlavu 15). Slova (fol. 91): „my Bratří čeští... zde v Čechách a na Moravě i v Polsku“ nasvědčují, že spisovatel byl v Čechách. Příkrá zaujatost proti novoutrakvistům („k kněžím Luteriánským neb — jakž říkou — Evangelitským“), myšlenka „není-liž spravedlivěji, aby oni se k nám připojili, nežli my k nim“, (fol. 65) zdá se poukazovati na r. 1575 (srv. dále hlavu 21) a to na seniora J. Kálefa a na dobu velkonočních prázdnin 1575, — ač na jisto se to tvrditi nedá. Ale smýšlení Kálefovo zračí se tu všude. Také některé výrazy přiléhají líp na Kálefa než na Blahoslava. Autorství Blahoslavovo ovšem tím vším ještě také zcela vyloučeno není.

nežli Němci skrze Lutera, a my Bratří Čechové že sme podle toho vzdělání v jednotu víry a lásky, Luteriáni pak to při nás poznali, tomu svědectví dali a dávají, a oni že jsou k tomu ještě přivésti nemohli a nemohou, přiznávají se... Není-liž spravedlivěji, aby oni se k nám připojili, než my k nim? Druhé... Takového vzdělání (v jednotu Kristovu, v tělo jeho čisté) my u Luteriánův nenalzáme... nás pak Pán Bůh z milosti své k tomu přivésti ráčil, čehož my vděční sme a z toho se vyvésti dáti nechceme. ... Při nich vidíme, že zůstávají v neposlušnosti Boží... Než kdyby oni vzdělání byli v takové čisté tělo Kristovo... tu bychom rádi s milostí s nimi v jednotu vešli, a kdybychom jináč učinili, zlořečenství bychom hodni byli... Třetí vytyká, že u Luteriánův dosazování jsou duchovní správce ne od starších církevních, ale od vrchností světských a obcí městských. „Takoví služebníci jejich velmi nesvorní se býti vidí při učení... s strany pak obcování svatého mezi lidmi na větším díle spatřují... se býti velmi tělesní, zhovadilí, hodovníci, pijáni, zlobiví, mstiví, zlolejí, utrhači, hanci, lakomí, bezstudní, manželství jejich neřádne, nepočestné, rozkošemi a pýchou naplněné, děti nekázané, stojí bez kázně a bázně Boží i bez studu lidí, i kterakž tehdy my máme takové za zřízené služebníky podle evangelium Kristova... míti, k nim přistoupiti? Čtvrté... u těchto zdejších Luteriánův... slovo pravdy víry cele... se nekáže, ale káže se toliko slovo té víry některých pravd jejich z jiných vymyšlených a vyňatých, jako zvláště a předně o hříchův odpuštění, o ospravedlnění, o těle a krvi Páně v svátosti, a to nejednostejně... někteří z nich učení Luterova se ujímají, jiní Filipova, Cvingliova, jiní Kalvínova, jiní Brenciova, jiní toho a jiní jiného. U nás pak to slovo pravdy víry... přisluhuje se v celosti beze vši roztržitosti... jedno učinění jsme, i jeden duch jedné víry i jedno tělo jedné lásky. Páté... péče pastýřské Kristovy při těch kněžích, kteříž u nás slovou evangelitští neb luteriánští, nevidí se... ano každý z služebníkův i z lidu sám svůj správce i soudce jest... Když pak my takovou pastýřskou péči Kristovu mezi sebou máme, i kterakž od ní odstoupiti můžeme?“ Šesté, moc klíčův Kristových v rozvazování i svazování podle soudu zákona víry se u nich nevede a u nás vede. Sedmé, u kněží evangelických „se přisluhuje zvlášť tělem a krvi Páně všem napořád bez rozsouzení, jedné kdo chce a žádá, buď on kdo a cokoli, modlář, vožralec, hráč, ruffián, lakomec, utrhač, hance... Z příčin těchto dosti světle znáti se může, proč my Bratří čeští nemůžeme přistoupiti k těm kněžím, kteříž zde v Čechách a na Moravě i v Polsku nazývají se býti evangeliášové neb Luteriáni... A to proto, že na nás o to se domlouvají, proč k nim přistoupiti nechceme, praví o sobě, že i oni též svaté evangelium mají jako i my... Podobně jako i oni Samaritáni, kteříž chtěli spolu s Židy chrám i město Jeruzalém stavěti, pravili, říkouc: Budeme s vámi stavěti nebo hledáme rovně jako vy Boha našeho a obětujeme jemu.¹⁾

¹⁾ Ezdr. 4, 2.

Takového asi byli smýšlení bratrští senioři v letech 1571 až 1575, pokud se jednalo o poměr Bratří k novoutrakvistům: Jsouce přesvědčení, že sami mají krásný řád a pevnou kázeň v Jednotě, mají se k novoutrakvistům toužícím po spojení odmítavě potud, pokud mezi nimi nebudou stejně pěkné církevní poměry. Na novoutrakvisty hledí senioři s podobným pohrdáním jako Židé kdysi na Samaritány.

Také zvýšen byl odpor Bratří tím, že mezi novoutrakvisty počínal se více jevit směr příkřeji luterský.¹⁾ A to tím více, ježto mezi Bratřími, kteří v ten čas již navázali styky s reformovanými theology, vliv kalvinismu vždy byl patrnější, což ovšem neusnadňovalo spojení Bratří s novoutrakvisty, kteří daleko více podléhali různým směrům luterským a jen po skrovnu vlivu Kalvínovu.

Poněkud odchylné stanovisko u věci té zaujímal mezi Bratřími bratrská šlechta, jež tenkrát byla v Jednotě již silně zastoupena a měla velký význam. Ač se v otázkách náboženských šlechta bratrská ve vši účtě podřizuje autoritě seniorů, přece z největší části přeje si přátelský poměr k novoutrakvistům. Nalézají mezi novoutrakvisty mnohé opravdové muže a přátele a vidí, že cesta k vítězství evangelia vyžaduje svorný postup. Ale vlivem seniorův i bratrská šlechta rozhodně dbá o to, by si bratrská Jednota uchovala svou svéráznost a nevcházela v těsnější spojení s novoutrakvisty.²⁾

Mezi novoutrakvistickými stavy bylo nejvíce stoupců myšlenky společného postupu aneb docela spojení a sloučení s Bratřími. Viděli v Bratřích vyznavače téhož evangelia a nositele téhož ducha. Uznávali, že Bratří vynikají řádem a kázní, a rádi by byli do české církve společně převzali některé jejich zásady a řády.³⁾ Dobře si byli vědomi, že u císaře jen tenkrát budou moci čeho dosáhnouti, budou-li postupovati jednomyslně.⁴⁾ Proto se „domlouvají“ na Bratřích a naléhají na ně s otázkou po spojení.

7. Pokusy o svobodu náboženskou před r. 1575.

Za takových poměrů byla těžká otázka: Jak postupovati, aby dosaženo bylo náboženské svobody? Jak o ni žádati? Stavové v této otázce nebyli jednotni. Bratří, vedeni seniory, chtěli uchovati svou samostatnost a odloučenost od novoutrakvistů a toužili po svobodě pro Jednotu

¹⁾ Ondřej Štefan píše Zachariáši Ursinovi — asi roku 1574 —: „Pseudoevangelici, quibus nihil prius est, quam sub nomine evangelii dissolutissimam vivere vitam. Nec desunt etiam ii, qui vulgo jam ubiquitous nominant, nec non ob peccati substantiam substantialistas“. *A. Gindely, Fontes XIX.*, 402.

²⁾ Srov. jednání z roku 1575 na sněmu.

³⁾ Viz hned dále str. 43.

⁴⁾ Tak zvláště Bohuslav Felix z Lobkovic, ale i Mich. Španovský, Hend. Kurcpach a j.

na základě své konfesse. Novoutrakvističtí stavové nemohli si náboženskou svobodu jinak představit než na základě Augustany, která byla od r. 1555 v říši uznána. Při tom byl jim nejasný poměr k Bratřím. Někteří z nich měli za to,¹⁾ že by Bratří mohli vedle evangeliků, když by tito na základě Augustany dosáhli náboženské svobody, uchovati svou vlastní organizaci jako souvěrci augsburského vyznání, — někteří pak počítali, že by se Bratří připojili k společné církvi. Ale mezi novoutrakvisty samými byli mnozí, kteří s Augustanou nemohli se spřátelit: lpěli na domácích náboženských tradicích a řádech. Staroutrakvisté pak nechtěli nic jiného, než aby bylo povoleno svěcení kněží pod obojí arcibiskupem a obsazování konsistoře stavy ve smyslu starých řádů, jakož i volba defensorů, kteří by bděli nad konsistoi.

Tou dobou stavové rakouští domáhali se svobody náboženské na základě konfesse Augsburské, a to s úspěchem,²⁾ v letech 1568 až 1571. Také moravští stavové,³⁾ událostmi v Rakousích povzbuzeni, chtěli roku 1569 císaře prositi o svobodu podle vyznání Augsburského. Než biskup Vil. Prusinovský jel do Vídně a dosáhl od císaře ujištění, že svoboda ta Moravanům povolena nebude.⁴⁾ V tom všem mohli i čeští novoutrakvističtí stavové spatřovati pokyn, jak by se měli k cíli blížiti. Když pak r. 1571 císař přišel do Prahy, a stavové k sněmu se shromáždili, novoutrakvističtí stavové sepsali s u p p l i k a c i⁵⁾ jménem strany pod obojí o svobodné exercitium Augsburského vyznání, jež prý s českou vírou pod obojí ve všem souhlasí, a předložili ji 8. května císaři, mezi jiným odvolávajíce se na Horní a Dolní Rakousy.⁶⁾ Supplikaci tu předložili jednomyslně kromě tří osob, z každého stavu se k ní nepřipojila jen jediná osoba, mezi nimi purkmistr staroměstský.⁷⁾ Když měli podati supplikaci tu, pan Markvart Kryštof „optal se zjevně, když v té supplikaci odříkali se různých sekt, také-li míní za sektu Bratří Boleslavské, že on z nich jeden jest“. K tomu se ozval pan sudí Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic, že „oni nemají Boleslavských Bratří za sektu, ale za své milé bratří a že jsou té naděje, kdyby jim J. M. C. toho přiti ráčil, že od Bratří budou míti pomoc, v nějaký lepší řád uvedení se,

¹⁾ Viz dále jednání na sněmu r. 1575, 10. a 16. března.

²⁾ Viz dále hlavu 9.

³⁾ O značné svobodě náboženské na Moravě svědčí znění formule v artikuli o náboženství předkládaném panovníku, než byl přijat za krále. V instrukci z r. 1526 a 1563 zněla formule ta: „aby J. M. nás všechny i jednoho každého při víře zákona božího a náboženství křesťanského zůstaviti bez překážek všelijakých ráčil, tak aby jeden každý mohl pánu Bohu svobodně a pokojně sloužiti podle toho, což by kdo za dobré podle zákona božího a naučení Páně poznal“. *Boh. Navrátil*, Biskupství Olomoucké, str. 10, poza. 1.

⁴⁾ *Fr. Kameníček*, Zem. sněmy a sjezdy mor. str. 457.

⁵⁾ Rkp. XII. sv. Br. arch. fol. 58 etc.

⁶⁾ XII. sv. Arch. Bratr. Rkp. fol. 60.

⁷⁾ Tamže fol. 60, referent J. Kálef, zmiňuje se o této jednomyslnosti, dokládá: „Já to za zvláštní zázrak pokládám.“

a což by na odporu bylo, že se o to potom snadně s Bratřimi snesou, aby se od nich netrhalí“. Bratřští páni byli rádi, že „stavové evangeličtí jich neodstrčili od sebe, ale k sobě připojili a nad sebe schválili“. ¹⁾ Ale arcibiskup ²⁾ a konsistoř pod obojí ³⁾ obrátili se již 10. května na císaře, prosíce, aby nad dosavadními řády církví v zemi české jediné oprávněných, pod jednou a pod obojí, dle své přísahy ochrannou ruku držel, kdežto kofessí Augsburská je prý náboženství cizí, německé. Staroutrakvisté, vedeni Janem z Valdštejna, nejvyšším komorníkem zemským, postavili se rovněž proti žádosti novoutrakvistů, žádající císaře 23. května o svěcení kněžstva pod obojí arcibiskupem, vypovězení kněží nespravujících se konsistoři, obnovení konsistoře a zřízení defensorů. ⁴⁾ Tento jednomyslný odpor katolíků a staroutrakvistů podepřela mocně sama císařovna, jak její zpovědník Avellaneda generálu jezuitskému oznamuje, vyslavši k císaři španělského vyslance, by na císaře a jeho rádce působil ve prospěch katolické věci. Od 4—7 hodin večer hovořil císař s vyslancem a na konec vzkázal do Španělska, že nic nepovolí. ⁵⁾ Císař 29. května prosbu novoutrakvistů zodpověděl pokukem na korunovační přísahu, jež nedovoluje novot, vztahujíc se jen na dvě strany, které se starými řády spravují. ⁶⁾

Novoutrakvističtí stavové byli ovšem zklamáni. Ale nedali se odstrašiti. Pomýšleli na to, jak by při nejbližší příležitosti tím úsilněji se domáhali zákonného uznání, aby se mohli samostatně zorganizovati. Dosavadní zkušeností utvrdili se v přesvědčení, že cíle svého budou moci dosáhnouti jen tenkrát, když 1. budou postupovati všichni jednomyslně, počítaje v to i Bratry, a co možná i podporování jsouce od stavů katolických, a když 2. uvedou své požadavky v souhlas se zákony a řády v zemi obvyklými.

Císař však dlouho neposkytoval jim příležitosti k novému jednání o otázkách náboženských, od r. 1571 k sněmu českému po kolik let do

¹⁾ Tamže str. 57—58. Slova Kálefova.

²⁾ Za ním stáli jesuité, v tichosti organisující práci protievangelickou. Rektor P. Jind. Blysem píše 20. června 1571 generálovi jesuitů do Říma: „Za sněmu jsme pracovali, co jsme mohli.“ *Al. Kroesz*, Geschichte d. böhm. Provinz, str. 197.

³⁾ *V. V. Tomek*, Dějepis města Prahy XII., str. 205 atd.

⁴⁾ Jak vyhověl císař žádosti staroutrakvistů, viz nahoře str. 22.

⁵⁾ *Al. Kroesz* ibid. 251, 252.

⁶⁾ Dle zprávy Blysemovy z 20. června 1571 (viz výše pozn. 2.) jesuité radili statečným a horlivým mužům, by o to dbali, aby před odjezdem císařovým postaráno bylo o záchranu zbytků katolických v Čechách takto: 1. aby v Praze dostalo se měšťanského práva nejen haeretikům, ale i cizím katolíkům; 2. aby aspoň v některých katolických městech byli haeretikové z městských rad odstraněni; stran Plzně a Mostu již na císaři výnos takový vymohli; 3. aby utrakvistická konsistoř konečně se podrobila arcibiskupu; 4. aby v Praze zřízen byl seminář k výchově budoucích vhodných dělníků církevních. Neradi viděli jesuité, že, jak se vyprávělo, král hodlal jmění klášterní, pokud převyšovalo nutnou výživu mnišskou, zabratí pro fiskus.

Prahy nepřijžděje. ¹⁾ Stavové za to vzpírali se vyhověti požadavkům císařovým strany daní. Konečně smluvili se stavové s arciknížaty Rudolfem a Arnoštem, zástupci císařovými, na sněmu v červnu 1574, aby budoucí sněm byl položen k sv. Martinu (11. listopadu) toho roku a k němu aby se císař dostavil, ale učinili si výminku, aby na sněmě tom o ničem jiném nebylo prvé jednáno, než by bylo zadost učiněno žádostem jejich strany obecných potřeb země. ²⁾ Arciknížata k tomu svolila na místě císařově.

Stavové novoutrakvističtí přirozeně na to pomýšleli, aby na příštím sněmu především otázka náboženská byla projednávána jakožto přední z obecných potřeb země, a proto předem se k tomu chystali, ³⁾ aby si konečně vymohli svobodu náboženskou a to, jak mnohým bylo samozřejmé, podle vyznání Augsburského. Také Bratři ⁴⁾ konali přípravy. Senioři chystali návrhy směřující k tomu, aby Bratřím zajištěna byla svoboda a samospráva vedle novoutrakvistů. Staroutrakvisté se připravovali, jak by se mohli vzepřiti novoutrakvistům důkazy, že jen staroutrakvisté, ne však evangelíci, jsou zemskými zákony a řády v zemi chráněni. ⁵⁾ Staroutrakvistická konsistoř ⁶⁾ 17. září 1574, svolavši, jak obvykle, pražské faráře i s kaplany, důtklivě jim připomínala, „kterak sektáři a jiní nepřátelé naši všudy po krajích usilují, kterak by náboženství pravé, osoby naše a zvláště konsistoř mohli zkaziti a nové učení jako confessionem Augustanám do tohoto království českého uvésti. Protož hleďte lid napomínati k modlitbám za církev jeho a sami také milého Pána Boha prosie, žádejte, aby jim ty šiky jejich ráčil zkaziti a v nic obrátiti a církvi jeho nad nimi vítězství dáti, neb při budoucím sněmu o sv. Martině nejprv příštím při přítomnosti J. M. C. o to se má jednati.“

Obzvláště to však byli katolíci, kteří úsilně se připravovali, aby v zárodku potlačili všelikou snahu po svobodě náboženské. Arcibiskup stojí v popředí tohoto úsilí. Již 20. ledna 1574, ⁷⁾ podávaje zprávu o bezvyslednosti dosavadního jednání novoutrakvistův o svobodu

¹⁾ *V. V. Tomek*, Dějepis města Prahy XII., 223.

²⁾ *Sněmy* IV., str. 79.

³⁾ Srv. list nejvyš. kancléře Vratislava z Pernštejna nejv. purkrabí Vilému z Rožmberka 9. července 1574. (Životopis Vil. z Rožm. od *Václ. Březana* 1847, str. 209.)

⁴⁾ Srv. *XIV. sv. Bratr. arch.* f. 208—227, kde je řada listin připravených Bratřimi k sněmu 1575. Viz dále hlava 19.

⁵⁾ Srv. spis, jež staroutr. konsistoř předložila se svým dobrozdáním. Dále hlava 27.

⁶⁾ Rkp. *Akta konsistoře sub utr.* 1572—5 v Čes. zem. arch. 62. B. 2β (dříve sign. O. 5.), fol. 181.

⁷⁾ List otištěn u *Theinera*, *Annales eccl.* I., 205: „Verum in Comitibus praesente Caesare proxime celebrandis metuo, ne eadem ferventius proponantur. Ac tum temporis adversarii petitiones suas acius procul dubio urgere non desistent; quibus nos econtra dabimus operam, ut totis viribus nos opponamus, ac salubriori qua fieri poterit inita ratione resistamus.“

náboženskou, dává papeži na jevo obavu, že na příštím sněmu budou kacířtím více o ni usilovati. Slibuje však předem, že se postaví se svými stoupenici všemožně na odpor všelikému takovému úsilí. Papež v tom smyslu píše arcibiskupovi 24. března¹⁾ 1574 před červnovým sněmem, a 27. března²⁾ také císaři Maximiliánovi, vybízejí je, aby se vzepřeli žádostem českých haeretiků. Když pak otázka náboženská, jakožto přední otázka zemská, na sněmu červnovém byla odložena k sněmu příštímu, brzy na to vidíme, kterak arcibiskup a přední katoličtí páni mezi sebou vyměňují si listy, v nichž otázka ta jest živě projednávána. Dne 9. července 1574 píše nejv. kancléř Vratislav z Pernštejna — jistě v dorozumění s arcibiskupem — nejvyššímu purkrabímu Vilému z Rožmberka³⁾ jako katolickému pánu a přední osobě v království, snaže se jej získati k boji proti novoutrakvistům. I upozorňuje jej, že jest se co obávati, že při nejbližším svatomartinském zemském sněmu jako prvý článek na řadu přijde otázka náboženská, „ježto všichni konfessi Augšpurské žádostivi jsou“, a o věc tu nade všecko jiné pilně usilují a jistě mezi sebou se umlouvají, aby vše v čas bylo náležitě připraveno. Proto pokládá za nutné, aby katolíci, jichž je „nevelká hrstka“, v čas se připravili. Vilém z Rožmberka odpověděl na tento naléhavý dopis mírně a snáselivě, uznává, že otázka náboženská bude z nejdůležitějších věcí na příštím sněmu, a že tedy přípravy odpůrců jsou pochopitelné. Budou však musit odpůrci předložiti i stavům katolickým, „což by slušně místo mítí mohlo“. Neradí, aby přední osoby katolické, jak asi Pernštejn měl v úmyslu, se sešly k poradě o věci té, ježto schůze takové bez svolení krále nejsou přípustny. Nejv. kancléř Vratislav z Pernštejna, jak z odpovědi Rožmberkovy patrně, znova naléhal na sjezd „v malém počtu“. Než Vilém z Rožmberka v odpovědi své z 25. července,⁴⁾ v neděli den

¹⁾ Tamže str. 205.

²⁾ Tamže str. 206.

³⁾ Václ. Březan, Život Viléma z Rožmberka str. 209 atd.

⁴⁾ List v originále, psaný Vilémem z Rožmberka vlastnoručně, je v roudnickém archivu knížete z Lobkovic (B. 207.) a zní u výtahu: „Vratislavu z Pernštejna ... k vlastnímu doručení. Vyrozuměl sem z psaní V. Mti, co strany religii a sjezdu v malém počtu zdání V. Mti jest. I v pravdě jak prve tak ještě nevidí mi se za prospěšné, abychom jaký o to sjezd mítí měli. Neb byt pak v malém počtu shledání naše bylo, však čím zřetelnější sou osoby, tím více k důmyslům lidem Než mé by zdání bylo, abyste přátelským připsáním panu arcibiskupu našemu připomenutí učiniti ráčili, aby J. Mť. všechny staré sněmy a jednání o religii, zřízení zemské a což jiného potřebného v hromadu sebrati ráčil, i také radu a zdání své pro et contra, co by se nám od mnoha let ublížilo, též poznamenati a to nahotově i naše stížnosti, a co se nám od mnoha let ublížilo, též poznamenati a to nahotově mítí, sjedouc se nyní do Prahy k soudu, abychom mohli v to nahlédnouti, k tomu se přimluvití a tak něco s pomocí pána Boha toho ve hromadu sněsti, což by nám platného a potřebného k budoucímu jednání býti mohlo. Nebylo by tak zřetelný, jako kdybysme se naschválě někteří o to sjížděti měli; při soudu budou mnohé osoby naší religii, kterýchž, pokudž potřebu poznáme, můžem k tomu též potáhnouti

s. Jakuba ap., trvá na svém odporu proti zvláštnímu sjezdu. Ale radí, by nejv. kancléř požádal arcibiskupa, by dal sebrati staré sněmy a jednání o náboženství a připravil své dobrozdání a stížnost, v čem se církvi katolické od mnoha let ublížilo, aby o příštím zemském soudu mohli katoličtí páni v to nahlédnouti a se poraditi a tak se k sněmovnímu jednání připraviti, aniž by to bylo nápadno. Zve též Vratislava z Pernštejna, aby pod nějakou záminkou na ty dny do Prahy přijel. Není pochyby, že katoličtí páni se dle toho zařídili. Snad došlo tenkrát i k sepsání starých sněmů a jednání o náboženství.¹⁾ Aspoň arcibiskup brzy na to, dne 5. srpna 1574, z Prahy píše panu Vratislavu z Pernštejna do Litomyšle,²⁾ těší se z vynikající horlivosti Pernštejnovy o zájmy církevní, upozorňuje jej na zemské zřízení, privileje a smlouvy, a že by bylo dobře k jich ochraně před konfessionisty, aby se katoličtí páni o svém postupu domluvili. I chce dáti k poradě takové sám podnět a sezvaťi k sobě některé katolické pány, jakmile pan Jan Popel z Lobkovic, president nad appellacemi v království

aneb něco jim toho vyjevití. — Já sem v Praze víc než jednou o to mnohá a obšírná se panem arcibiskupem rozmlouvání míval, i tomu na něm vyrozuměl, že toho něco sám poznamenati chce, jakož pak k povinnosti J. Mti to předně náleží, a toho nejlíp povědom sa, může J. Mť platně o tom pracovati. Nepominu ještě o tom psaní J. Mti připomenouti. Vaše Mť. mohli byste na některý den k soudu mezi nás přijeti za příčinami soudu, kanceláře, neb jinými a pobudouc, pokudž ráčíte, zase byste domů odjeti ráčili ...“

¹⁾ Srv. dále, jak strana katolická po 4. červnu uvažovala o odpovědi na Českou konfessi a přimatovávala si usnesení sněmovní z dřívějších dob.

²⁾ Dopis ten je v orig. v roudnickém archivu knížete z Lobkovic v korespondenci Pernštejnské D. 243. N. 5666: „Urozenému panu Panu Vratislavovi z Pernštejna ... panu příteli a kmotru našemu zvláště milému ... Und ist mir worlich herczlichen leydt, das ich meynen vortrostunge nach E. L. auffen Leytomischl nicht habe besuechen sollen. Die ursach ist, das mich das laydige podagra alsbald ich aus dem Saczer krays jungst heimkhomen bin, abermals etzlich tage geplaget hat. Mit herr Jhan von Lobkowicz were ich jeczť khomen, aber diese tage kompt erczherczogk Ferdinand hieher, den ich vieler ursachen halben nicht gerne versäumt wolte. So ist meyn meynung nicht, das ich nur auff ein tagk czu E. L. khomen wole, sonder wolte gerne eczlich tag umb diselbige sein und mit gueter weyl von sachen reden. Den in diesem ubelstande unserer heyligen religion byn ich sehr getröstet, das ich bey E. L. ein grossern eyfer darczu spure und erfare den bey andern. An meyn person und andern catholischen geystlichen sol nichts verwinden. Aber weyl man uns prystrliche von gemeynen landshandlungen allwege ausschleust, so wirt an euch catholischen herrn meynes erachtens am maisten gelegen seyn, das ihr czusehet, das euch euere landsordnung, privilegia, und vorträge nicht violirt oder gar pesundirt werden, welchs sonder czweyffel geschehen müste, wan sich die Confessionisten eures rechtens, das euch allen czustehet, anmasseten. Das zu vorhüten wer freylich hoch vonnöten, man underredet sich zeytlich davon, wie man den adversariis underaugen gehen wolte, um das vaterlandt fur schaden und gefahr bewarten. Sobald herr Jhan von Lobkowicz wider her kompt, so wil ich eczlich catholische herrn zu mir laden und der raihen ein anfangk machen. Der allmechtige Got wolle unsern kayser ein guet hercz darczu vorleyhen. Sonst wird jedermann unlustigk herczu, E. L. wolle iczt mit herr Jhan auch davon reden ... Datum Pragae 5. Augusti 1574. Erczbischoff zu Prage.“

českém, do Prahy přijde. Je viděti, že mezi katolickými pány podnětem zmíněných tří předáků obranná a útočná akce byla v čas a se vši horlivostí zahájena.

Mocně ji podepřel papež, když rovněž v čas před sněmem připravil listy císaři, arcibiskupovi a českým pánům¹⁾ a poslal je nunciovi, jenž sledoval císaře do Prahy, by tu zorganizoval katolíky k boji proti konfessionistům a zmařil všeliké úsilí o náboženskou svobodu. Také vyslanec španělský²⁾ spěchá do Čech, u vědomí, že „bude třeba mnoho pracovati v Čechách, aby nechtěli prodati své služby císaři za bídnou svobodu náboženství a svědomí“. A jistě oba mohou doložit: „Již jsem předem se staral, abych tomu zabránil.“

8. Konfessijní poměry kol roku 1575.

Než přikročíme k líčení sněmovního jednání, jest nutno povšimnouti si poměrů konfessijních, v nichž Česká konfesse vznikla, a to jednak v zemi, jednak i v samém sněmu.

Počet katolíků v Čechách³⁾ byl tenkrát skrovný, „nevelká hrstka“, jak s bolestí vyznal v červenci 1574 Vratislav z Pernštejna⁴⁾ a potvrdil Vilém z Rožmberka. Nuncius shledal v Praze a v celé zemi mnohem menší počet katolíků než očekával, a odhaduje jej, asi dle zpráv jezuitských a arcibiskupových, na 304.000;⁵⁾ počet to ovšem velmi skrovný v poměru k obyvatelstvu celé země, jež lze v té době, zvláště dle tabule statistické z r. 1605, páčiti asi na 3 miliony duší a spíše o něco více.⁶⁾ —

¹⁾ Srv. dále hlavu II.

²⁾ *Vyslanec španělský* píše Filipovi II. 9. února 1575 (Archivo general de Simancas Est. Leg. 672. F. 24. Opis v zem. archivu): „Tambien sera menester hazer hartos esfuerços en Bohemia a fin que no quieran aquellos vender los servicios que piensan hazer a Su Mag^d. Cesarea por la libertad miserable de la religion y consciencias. ya yo he hecho anticipadamente diligencias para obviarlos. quiera Dios que se salga con lo que se pretende“.

³⁾ O Moravě viz *B. Navrátil*, Biskupství olomoucké. List nunciův z Olomouce z 6. července 1577, tamtéž otištěný na str. 260 líčí náboženské poměry na Moravě v té době: „la Moravia è la sentina di tutte l'heresie, essendo lecito ad ogn' uno di vivere a modo suo“ . . . „Questa città per la maggiore parte è heretica, et se non vi fussero i padri Gesuiti con un bellissimo collegio et seminario . . . né quali vi sono più di settecento scolari, haveressimo pochissimi catholici.“ — Se zprávou tou souhlasí i relace *De episcopatu Olomucensi z r. 1588*. Bibliot. Pio 438 fol. 45a 46. Opis v Zem. archivu. — Srv. dále *Fr. Kameniček*, Zemské sněmy a sjezdy moravské.

⁴⁾ Srv. jeho dopis z 9. července 1574 zmíněný výše na str. 46, 3.

⁵⁾ *Theiner Annales eccl.* II., 452. Nuncius Giov. Delphino píše 25. února 1575 z Prahy: „in Praga, dove ho trovato molto minor numero di Catholici, di quello ch'io credevo et questi pochi sono sustentati et tenuiti in officio dalle buone opere de' Patri Gesuiti et per quello che intendo in tutto non ascendono al numero di 304.000“.

⁶⁾ Počet obyvatelstva v ten čas nelze zcela určitě stanoviti. Ale je velmi

V Praze samé bylo katolíků kol 2000,¹⁾ rozptýlených mezi obyvatelstvem pražským velmi četným,²⁾ bydlicím asi v 3784 domech, nečítajíc

pravděpodobno, že bylo tenkrát v Čechách kol 3 milionů obyvatel a spíše přes 3 miliony. Aspoň *tabule statistická z r. 1605* (viz *Fr. Palacký*, Č. Č. M. 1834, Historické zprávy o lidnatosti země české str. 71) dří, že r. 1582 v puchalterii J. M. C. napočteno bylo v Čechách (bez Kladska, Loketska a Chebska) 3,361.000 „hospodárů“, což má patrně býti „osob“, jak i Palacký usuzuje ze souvislosti textové. Hájek uvádí r. 1541 (a po něm Balbin r. 1644) počet měst královských 41, panských 61, městeček 308 a 2033 far. (*J. A. Riegger*, Varianten über die Grösze und Volksmenge Böhmens, ve spisu: Materialien zur alten und neuen Statistik von Böhmen 1787. I. str. 97. etc.) Ve zmíněné tabuli z r. 1605 uvádí se panství královských v Čechách 24, panských (aneb držitelů statků) 254, rytířských 1128, měst královských 49 s 14961 domy, statků duchovních 50; svobodníků osob 333, měst panských 48, far v celých Čechách 1366, z nich královských 24, panských 517, rytířských 520, městských 101, duchovních 72, v městech panských mimo již uvedené mezi panskými 24. Lidí poddaných se počítá v téže tabuli na panstvích císařských 14.373, panských 67.125, rytířských 54.413½, měst královských 5326, duchovních 7339, svobodnických 72, měst panských 2282. V celku bylo tedy poddaných t. j. asi rodin usedlých na pozemcích zmíněných vrchnosti 150.930½. Vesnic, dvorů a samot napočteno 36.364, z nichž však dle vysvětlení *F. A. Slavika* (O popisu Čech po 30leté válce, 1910, str. 73) vesnic bylo vlastně asi 12.000, tedy jako je i teď, a ostatní byly samoty a díly osad. — S tím srv. *J. Emlerův* článek v Památkách archaeol. VIII., 177—188: Berně r. 1615 svolená a počet obyvatelů v Čechách před válkou třicetiletou. Dále: *Fr. Dvorský*, Historické zprávy o lidnatosti království českého v Památkách archaeol. X., str. 671—692.

¹⁾ *Relatio status dioecesis Pragensis a Martino Medek*, archiepiscopo Pragensi z 13. dubna 1589. (Rkp. v museu král. čes. VI. B. 12., opis v zem. archivu.) Počet ten je míněn bez dvořanů a cizinců katolických. Počet katolíků v Praze z r. 1575 se od r. 1589 asi mnoho nelišil.

²⁾ Počet obyvatel pražských v té době rovněž nelze přesně zjistiti. Dle zmíněné tabule z r. 1605 počítáno bylo v Praze: v zámku domů 63, fary dvě. Domů panských bylo na Starém městě 18, na Novém 10, na Hradčanech 23, rytířských domů na Starém městě 74, na Novém 61. Mimo to příslušelo mezi šosovní domy (t. j. pod městské právo) panských domů na Starém městě 127, na Novém 25; rytířských pak domů na Starém městě 373, na Novém 199. Městských domů bylo na Starém městě 938, na Novém 1546, na Malé straně 160, na Hradčanech 84, židovských pak domů na Star. městě 146. V celku tedy bylo mimo zámek na Starém městě (i s nynějším Josefovem) 1676 domů měšťanských a šlechtických, na Novém městě 1841, na Malé straně 160, na Hradčanech 107. Mimo to byly po Praze duchovní statky více než s 273 poddanými. Domů v městech královských a věnných bylo v 14 krajích českých (bez Kladska, Loketska a Chebska) r. 1615 přes 12.000. (*Jos. Emler* v Pam. archaeol. VIII., 182). — *Arcibiskup pražský hr. Bedřich z Valdštejna* v listu svém do Říma asi z r. 1680 píše o Praze: „Tota haec amplissima et olim florentissima Praga, quae adhuc hoc saeculo tempore Rudolphi II. imperatoris ultra ducenta millia animarum numerabat, vix hodie octoginta complectitur, ex quibus huius anni saeva contagio minimum 20.000 absumpsit“ (*Fr. Dvorský* v Pam. arch. X., 676 dle archivu arcib. v Praze). I když čísla arcibiskupem tu uvedená jsou jen přibližná a upřílišněná, přece lze srovnáním jich s daty z jiných dob usouditi, že za císaře Rudolfa II., a tudíž i v r. 1575, (kdy poměry byly asi stejné, a počet obyvatelstva v té době pro časté mory se valně nelišil) bylo obyvatelstvo pražské velmi hojné. R. 1771, kdy bylo v Čechách měst 244, městysů 303, vesnic 11.284, domů 389.135,

zámek a duchovenské statky. Kostelem farním a střediskem katolíků v Praze byl svatovítský dóm na Hradčanech.¹⁾ Mimo to byla tu ovšem i řada chrámů katolických jiných,²⁾ v celku šestnácte, počítaje v to kaple a chrámy klášterní,³⁾ počet to v poměru k počtu pražských katolíků přece jen nepoměrně velký.⁴⁾ Z chrámů klášterních tuto vpočítaných tři byly v rukou mnichů žebavých a jeden v rukou jezuitů.⁵⁾ Z královských měst ostatních zachovávala ráz katolický skoro jen Plzeň, ač i tam se tenkrát zmáhal novoutrakvismus v značné míře,⁶⁾ a odeslala tenkrát jediná na sněm katolické zástupce γ s výslovným uložením, aby v otázce náboženské trvali na starobylém způsobu. Kostelů katolických bylo po celých Čechách z celkového počtu dosud uchovávaných 1366 far sotva 300 proti někdejšímu 2180⁹⁾ z dob předhusitských. Jako

hospodářů 343.870 a duší 2.493.878, bylo v Praze ve čtyřech městech 2908 domů a 31.480 mužských osob přítomných (*Fr. Dvorský*, Památky arch. X., 691), tedy všech duší asi 65.000. V letech 1869—1900 kolisal počet domů v pěti čtvrtích mezi 3269—3696, a počet všeho obyvatelstva v těchto čtvrtích 155.818—158.344 duší. Z toho lze soudit, že r. 1575, kdy obyvatelstvo pražské bydlilo asi v 3784 domech, nečítajíc v to zámek a duchovenské statky (když toho dbáme, že tenkrát byly domy průměrně menší), v Praze bydlilo obyvatelstva přibližně asi 120.000 duší.

¹⁾ Při metropolitním tomto dómu bylo 6 kanovníků i s proboštem a děkanem, kterýž dle zprávy z roku 1589 zastával úřad kazatele v kostele u sv. Tomáše. Vedle kostela metropolitního byly v Praze v té době kollegiální kostely u sv. Štěpána na Novém městě a na Vyšehradě. Srv. *Relatio status dioecesis Pragensis 1589*. Zpráva *De episcopatu Pragensi*. 1588 (Bibl. Pio 438. p. 100, opis v zem. arch. kr. čes.) dí: „Praga, regni metropolis, nullam catholicam habet parochiam, quamvis templa habeat catholica sexdecim.“ Ale dle jiných zpráv, jako *Diarium collegii I.* (Rkp. strahovský), chrám katedrální sloužil tehdy katolickému obyvatelstvu v Praze jako příslušný chrám farní. *Alois Kroetz*, Geschichte I., 199.

²⁾ *Relatio status dioecesis Pragensis etc.*

³⁾ Klášterů bylo r. 1589 v celé zemi asi 40, ale skoro ve všech disciplína byla velice pokleslá. *Relatio* z r. 1589.

⁴⁾ To souvisí zřejmě s tím, že chrámy zůstaly v rukou katolických i tenkrát, když přifařený lid z největší části se stal husitským anebo i novoutrakvistickým. V lidu se změnilo smýšlení náboženské značně rychleji, než se mohlo změnit právo majetkové církevních budov.

⁵⁾ Viz rkp. *De episcopatu Pragensi*, 1588.

⁶⁾ Viz dále zmínku o žádosti plzeňských novoutrakvistů k stavům z r. 1575. I v samé radě v Plzni jsou v roce 1575 stoupenci „nového náboženství“. Ba v r. 1570 arciděkan plzeňský Wolfgang obviňuje primasa a mnohé konšely, že jsou haeretiky. Srv. *J. Strnad*, *M. Šimona Plachého z Třebnice* Paměti Plzeňské, str. 63; *Zikmund Winter*, *Život církevní*, str. 189—191. Mimo Plzeň také v Budějovicích, Mostě a v Krumlově neměli dle zprávy arcibiskupovy z r. 1589 (*Relatio*) kacířů žádných chrámů, ač i tu ovšem se šířili; jinde však všude po městech měli i chrámy a patrně ponejvíce i většinu v městě.

⁷⁾ *M. Šimona Plachého z Třebnice*, Paměti Plzeňské str. 65. (Vyd. *Jos. Strnad*). Zvolena jedna osoba z konšelů a druhá z obecních starších, a poručeno jim, aby přišlo-li by k jaké zmínce strany religii, všeho zouplna a docela při starobylém způsobu zanechali. Byli to Jan Kašpárek a M. Ondřej Blovský z Palatinu.

⁸⁾ Počet ten zjistil *Jos. Kalousek* (Výklad k hist. mapě Čech. II. vyd. 1894,

v Praze tak i po celé zemi počet kostelů katolických, jakkoli skrovný v poměru k dřívějšímu počtu katolických chrámů, byl přece jen nepoměrně velký v poměru k počtu katolického obyvatelstva, jež lze páčiti na jednu desetinu všeho obyvatelstva v Čechách.¹⁾

Největší oporu v zemi měla strana katolická mezi vyššími stavy, mezi nimiž měla poměrně nejčetnější stoupence, tím významnější, ježto v jich rukou byly nejvyšší zemské úřady. Pan Vilém z Rožmberka a na Krumlově,²⁾ správce a vladař domu rožmberského, nejvyšší purkrabí pražský, přední pán v zemi, jenž předsedal sněmovnímu jednání, byl katolík, rozvážný sic a mírný zprvu, ale vlivu nunciovu přístupný. Vedle něho vyniká v té době Vratislav z Pernštejna a na Tovačově, nejvyšší kancléř království českého, krále českého rada a komorník, dříve příznivec Bratří, nyní již, patrně vlivem své choti, roz. Španělky, agresivní katolický stranník.³⁾ Tito dva byli z předních a nejdůvěrnějších rad královských a měli u krále v otázkách českých nejvýznamnější slovo. Vedle nich byla řada katolických pánů v nejvyšších zemských úřadech: právě pro své katolictví měli již z dob Ferdinandových u dvora přízeň nad jiné. Mezi nimi vynikali Ladislav starší z Lobkovic, na Chlumci a Jistebnici,⁴⁾ nejvyšší hofmistr království českého, třetí z předních rad císařových, Adam ze Švamberka na Volši a Přimdě, nejvyšší sudí dvorský království českého, Jan Bořita z Martinic a na Karlštejně, purkrabí karlštejnský, Zbyněk Berk a z Dubé a z Lipého a na Zákupí, nejvyšší kamermeister království českého a Jan (Popel) starší z Lobkovic, na Točniku, Nových Hradech a Bystřici, J. M. C. rada a president nad appellacemi v království českém a j. Vedle těchto šesti pánů — Ladislav st. z Lobkovic tenkrát nejmenován — přítomno bylo ve

str. 10). — *Relatio status dioecesis Prag*. 1589 počítá v době předhusitské asi na 3000 far. — *Tabule statistická z r. 1605* (viz výše na str. 49 pozn. 6. ze str. 48) čítá 1366 far. — *P. Stránský* uvádí počet far 1340 v době předbělohorské. — R. 1869 bylo far dle katalogu duchovenstva v Čechách 1930. — Ale r. 1575 ani nečetné ty fary obsazeny nebyly. R. 1571 farářů bylo jen 664. (*Fr. Dvorský* v Pam. arch. VIII., 386).

¹⁾ Na Moravě počítá kardinal *Dietrichštejn* ve své relaci 21. prosince 1634 celkem 636 far (*Fr. Snopek*, Některé relace bisk. Stan. Pavlovského a kard. Dietrichštejna o diecesi olomoucké v Č. M. M. 1908, str. 405). Z těch bylo r. 1590 dle relace bisk. Stan. Pavlovského z 31. března 1590 katolických 70. (*J. Schmidlin* I., 165 sld.)

²⁾ Narozen 10. března 1535. Byl tedy právě 40letý. Nejvyšším purkrabím byl od r. 1570 do smrti, 31. srpna 1592. (*Václ. Březana* *Život Viléma z Rožmberka*.) Dřívější jeho dvě manželky byly pod obojí; ale tenkrát byl již delší čas vdovcem. R. 1578 sňatkem s Annou Marií badenskou navázal styky rodinné s přísně katolickým Albrechtem, vévodou bavorským.

³⁾ Narozen r. 1530. Jeho choť, Španělka Donna Maria Manriquez de Lara, společnice korunní princezny, pozdější císařovny Marie, pohnula jej, aby na svém litomyšlském panství, sídle to Bratří, dal od r. 1578 konati jezuitské missie. Zemřel r. 1582, 27. října.

⁴⁾ Srv. *Theiner*, *Annales eccl.* II., str. 12.

schůzi katolické strany¹⁾ roku 1575 při sněmu konané ještě 7 členů stavu panského, v celku tedy 13 pánů. Počet pak všech přítomných katolíků ze stavu panského i rytířského i s appellačními radami a asi i se zástupci Plzně a církevními hodnostáři se páčil dle odhadu nunciova na 50.²⁾ Vyslanec španělský čítá jich 40 bez kněží. Současné Diarium jesuitské odhaduje počet katolické šlechty na sněmu, tedy bez kněží i rad appellačních a bez poslanců měst, na 30.³⁾ Zprávy ty všem navzájem souhlasí. Počítáme-li s tím, že při sněmu zemští soudcové a jiní hodnostáři byli přítomni téměř v plném počtu, a že právě katoličtí páni byli mezi těmito hodnostáři nepoměrně čteně zastoupeni,⁴⁾ lze aspoň přibližně poznati tehdejší poměrnou sílu jednotlivých vyznání v zemi i na sněmu.

Na sněmu totiž r. 1575 bylo přítomno z pánů a rytířů celkem relátorů 225,⁵⁾ z nich 90 pánů (mezi nimi 14 zemských soudců) a 135 rytířů (z nich 8 zemských soudců). Bylo tedy na sněmu katolických členů sněmu mezi pány asi sedmý díl. Mezi rytíři⁶⁾ na sněmu bylo katolíků asi 17, tedy poměrně ještě méně, totiž asi osmina. Z městských

¹⁾ Srv. dále v hlavě 13. Bylo to 8. března 1575. *Theiner*, *Annales eccl.* II., 453. Dopis nunciův z 11. března 1575.

²⁾ Bezpochyby v počet ten pojati i přítomní kněží.

³⁾ Zpráva jesuitská, *Diarium collegii I.*, z téže doby (Strahovský rkp. D. C. III. 20, fol. 137) odhaduje počet šlechticů na 30. Díl o sněmu 1575: „Paucissimi ex parte Catholicorum stabant, ex civibus unus aut alter, ex nobilitate ad 30, qui apud R^m. Archiepiscopum tamquam caput ecclesiae convenientes de rebus suis consultabant.“ — Pisatel *letáku* výše zmíněného z pondělí svatodušního 1575 dí: „mann sagt, es sollenn nicht uber 20 vonn herrn unnd Adel bei Jme (t. j. Bischoff zu Prage) stehenn.“ Odhaduje tedy počet šlechty katolické na sněmu ještě níže. Zpráva jesuitská je asi pravdě nejbliže.

⁴⁾ Ze 14 soudců zemských ze stavu panského, uvedených mezi relátory sněmovními roku 1575 v Sněmích českých, bylo katolíků 8, t. j. všichni nahoře jmenovaní s výjimkou posledního, Jana st. z Lobkovic, ale mimo těchto šest ještě jako sedmý Jiřík z Lobkovic a osmý Zdeněk ze Šternberka.

⁵⁾ Počet ten lze zjistiti ze seznamu relátorů ze 6. září 1575 (*Sněmy IV.*, 251), doplněného dle seznamu relátorů ze dne 24. března 1575 (tamže str. 180) a 27. září (str. 309). Dne 24. března bylo přítomno 65 pánů a 82 rytířů, 6. září 80 pánů a 123 rytířů, a 27. září 37 pánů a 37 rytířů. Zemští soudcové a jiní hodnostáři bývali vždy téměř v plném počtu přítomni. Na sněmu r. 1574 bylo relátorů ze stavu panského 86 a rytířského 172, v celku 258 (tamže str. 88). Jiná léta však byl počet menší. R. 1576 bylo pánů 36 a 38 rytířů (str. 570). Ale v to nejsou počítáni ti, kteří před relací odjeli. K tomu ovšem nutno připočísti zástupce Prahy, Hory Kutné, Plzně a jiných královských měst. Právo účasti na sněmu měli všichni páni a rytíři a poslanci z měst královských. Praha vyslala několik poslanců, Plzeň a jiná větší města po 2, jiná po 1 aneb nepřicházel žádný. Poněvadž r. 1575 očekáván byl sněm dlouhý, vyžádali si stavové, aby v srpnu 1574 sešly se sjezdy krajské, aby zvolily osoby zkušené, které by na sněmu kraje zastupovaly a vytrvaly až do konce na útraty svého kraje. Viz *Sněmy IV.*, str. 79 a 80. Tam viz i místa volební.

⁶⁾ Počet rytířů katolických lze z dat uvedených jen přibližně zjistiti. Od čísla 50, jak je uvádí nuncius (nebo 40 dle zprávy vyslance španělského, ale bez kněží), nutno odečísti 13 pánů, asi 12 kněží, pak appellační rady a snad i posly plzeňské, a zbytek by byli rytíři. Bylo by tedy rytířů asi 17, což by se shodovalo

zástupců stáli k straně katolické jedině zmínění dva zástupci plzeňští. V celém pak zemi bylo dle toho mezi pány katolíků méně než sedmina, rytířů pak poměrně ještě značně méně.¹⁾ Poněvadž pak v městech bylo katolíků, až na Plzeň a několik málo měst, zřejmě velmi málo, a na venkově byli katolíci zastoupeni u větším počtu jen na panstvích katolických pánů a i tu byli prostoupeni staroutrakvisty, novoutrakvisty a Bratřími, lze páčiti celkový počet katolíků v zemi asi na jednu desetinu — dojistá ne více —, což se shoduje i s výpočtem nunciovým.²⁾ Nejméně bydlili v zemi na jihu a západě, směrem k Rakousům a Bavorsku.³⁾

Této poměrně velmi skrovné menšině dodával veliký význam katolický dvůr, a v jeho čele — ať již smýšlení jeho bylo jakkoli nejspíše⁴⁾ — přece jen katolický císař,⁵⁾ a to tím více, že za císařem stála katolická jeho rodina a katoličtí příbuzní. Jeho choť císařovna Marie, sestra španělského krále a císařova bratrance Filipa, byla kato-

s počtem středním, jak jej uvádějí i jesuité. Na sněmu význačně nevystupuje z rytířů katolických žádný, a jmenuje se jen Mikuláš Miřkovský, hejtman pražského hradu, a něm. místokancléř Jiří Mehl. Mezi osmi zemskými soudci ze stavu rytířského jsou jediní katolíci zmíněný Mikuláš Miřkovský a pak Adam Nebilovský z Drahozby a na Políně. Mimo to je tu jeden staroutrakvista a ostatních pět jsou novoutrakvisté. Patrně bylo katolických rytířů poměrně velmi málo, když při vši dvorské přízni jen dva z nich jsou mezi soudci zemskými.

¹⁾ V celé zemi bylo r. 1589 dorostlých osob mužského stavu panského na 232 a všech dorostlých osob stavu rytířského asi 2086. *Fr. Dvorský*, Jaký byl číselný poměr katolíků vůči straně pod obojí l. 1609 (Sborník historický II., 1884, str. 280 sld.). Držitelů statků panských bylo asi 254 a držitelů statků rytířských asi 1128. (Viz str. 49 pozn. 6. ze str. 48.)

²⁾ To také souhlasí s počtem obyvatelstva výše odhadnutým asi na 3 miliony dle tabule statistické z r. 1605.

³⁾ Při visitaci r. 1573 a 1574 zjistil arcibiskup na západě Čech v děkanátu Plzeňském, Rokycanském, Klatovském, Horšovském, Doudlebském, Bilinském, Kadaňském, Ústském, Tachovském, Prachyňském, Lipském, Volyňském a Žlutickém, tedy v 13 děkanátech (z 57), v nichž bylo poměrně nejvíce katolíků, z někdejších 505 far z doby předhusitské 196 far katolických vedle 60 nekatolických a 41 uprázdněných. Uprázdňené tyto fary byly po většině katolické. Počet far nekatolických není tu asi úplný. V této necelé čtvrtině Čech byly tedy přes dvě třetiny všech asi 300 katolických far v Čechách. (Srv. *Josef Kalousek*, Výklad k hist. mapě Čech 1894, str. 10, dle výpisků *Fr. A. Tingla* z rukopisu bibl. arcibiskupské Knihy Visitace konané r. 1573.) Fary tyto katolické byly tu z velké části na statcích duchovních, dále katolických pánů jako Viléma z Rožmberka, pánů z Lobkovic, jakož i na statcích novoutrakvistických pánů, jako Boh. Fel. z Lobkovic, a i pánů bratrských, jako Václava Švihovského z Ryzmberka. (Srv. podrobné zprávy o těchto farářích, farářích a kollátorech v Pam. archaeol. VII. a VIII. v článkách *Fr. A. Tingla* o děkanátech výše zmíněných.)

⁴⁾ Ještě r. 1573 dával císař kurfiřtu saskému Augustovi na jevo, že se hlásí k vyznání Augsburskému (*Walter Götz*, *Der Kompromisskatholicismus u. d. Kaiser Maxm. II. Historische Zeitschrift* 1896. München u. Leipzig, str. 200), ač v téže asi době označoval se před katolickými knížaty „katolíkem“.

⁵⁾ Srv. nahoře str. 13 nsl. atd.

lička velmi horlivá a zbožná.¹⁾ A v tom směru působila i na svého manžela, i na své syny.²⁾ Synové pak jejich, i uherský král Rudolf, o jehož korunovaci za krále českého se mělo jednati, i Arnošt, Matyáš a Maximilián, byli smýšlení vesměs rozhodně katolického, v němž byli vychováváni a všemožně i matkou i příbuznými utvrzováni.³⁾ V témž smyslu ovšem působil i vychovatel těchto arciknížat, pečlivě vybraný „velký katolík,⁴⁾“ a i jich zpovědník Lambertus Gruterus, biskup ve Víd. Novém Městě,⁵⁾ kazatel císařův, muž poměrně mírněj-

¹⁾ Srv. jesuitské *Diarium collegii Im.* (Strahovský rkp.) fol. 137, jakož i Joan. Schmidl, *Historiae soc. Jesu I.*, 308. Obě zprávy vyprávějí o zpovědi a přijímání téměř celého dvora „publicato Jubileo, quod religiosissima Imperatrix Maria pro se et aula Roma impetraverat, ipsa imperatrix memorabili exemplo Novembri, frigidissimo anni tempore, habitu ancillae induta, ne posset agnoscere, omnia Praegae Catholicorum templa obivit, orans et lacrymas profundans, ingeniosa pietate“. Srv. *Historia fundationis Collegii Pragensis*, rkp. Praž. univ. I. A. I., str. 101. Nebylo to však v listopadu, nýbrž v září, ne-li v srpnu. Vždyť císařovna odebrala se koncem září s císařem do Řezna a nebyla tudíž pak v Praze. V říjnu a listopadu povoleno účastenství jubilea arcibiskupovi a lidu.

²⁾ Srv. dopis vyslanec španělského v Praze hraběte de Montagudo (Archivo general de Simancas — opis v zem. arch. v Praze — Estado Legajo 673 fol. 94), ze dne 29. září 1575. Líčí se tu, jak císařovna naléhala na císaře, aby se zpovídal katolickému zpovědníku, bojíc se, aby si ne zvolil zpovědníkem kněze smýšlení haeretickeho. Dále tu líčí vyslanec, jak císařovna pečovala o to, aby jí a příbuzným a rodině její poskytnuto bylo účastenství na jubilejních odpustcích, a jak dbala, aby synové její šli k zpovědi a k přijímání, aby byli biřmováni a získali si podíl v jubileu tom. — S tím srv. dopis téhož vyslanec z 28. března 1575 (tamže fol. 30), kde se líčí, jak císařovna o to pečovala, aby o velkonocích její synové Matyáš a Maximilián šli k přijímání pod jednou, třeba otec si přál, aby přijímali pod obojí: „que esten con valeroso animo sus Al^{as}, para que quando de su padre reciban este encuentro el qual de sea grandemente que comulgen sub utraque specie, se racudan del como conviene“.

³⁾ Dokladem toho je list vyslanec španělského již zmíněný z 29. září 1575, v němž vyslanec vypráví o tom, jak jménem krále španělského jim vyřídil uspokojení nad jejich příkladnou horlivostí katolickou se slibem, že král, budou-li tak pokračovati, bude se k nim míti, jako by to byli jeho vlastní synové („que procediendo sus Al^{as} desta manera V. M^d. ternia sus Serenissimas personas y sus cosas en el lugar que si fuesen sus propios hijos para los acudir y favorecer como verdadero padre“). Král i jeho vyslanec to čini u vědomí, že takový příklad arciknížat jest nejmocnějším prostředkem k získání bloudivých pro církev katolickou („que pasen adelante con tales exemplos, pues según estan las cosas destas provincias, son aquellas las principales armas con que se han de conquistar y ganar los animos de los desviados de la Sta. yglesia catolica romana“).

⁴⁾ List vyslanec španělského z 28. září 1575: „tienen un ayo muy hombre de bien y gran catholico“.

⁵⁾ List vyslanec špan. z 29. září 1575. Lambertus Gruterus narodil se r. 1540 v Benradu u Deventeru v Nizozeimsku. Proto se také nazýval Venradius. Od r. 1569 byl povolán za dvor. kazatele do Vídně. R. 1572 propůjčeno mu biskupství Novoměstské. Tiskem vydal v Praze *Lamberti Gruteri, Episcopi Neapolitani in Austria S. M. C. concionatoris Funeris Oratio in luctuosam mortem . . . Maximilianii II.* — Zemiell r. 1582.

šího směru a proto císaři milý. Dovedl se císaři ve mnohém přizpůsobiti. Ale přece neváhal časem veřejně vystoupiti v kázáních svých proti evangelíkům, a raději by byl složil svůj úřad, než by byl mlčel.¹⁾ Předseda tajné rady P. S. Trautson a nejvyšší hofmistr L. z Harrachu, byli blízcí stanovisku císařovu, ale rozhodným katolíkům zdáli se proto jen „studení“ a „vražní“; kancléř Dr. Weber,²⁾ muž nad jiné bystrý, byl jim podezřelý, že snažil se býti spravedliv k evangelíkům, císařský rada a sekretář císařův Mik. Walter z Waltersperka³⁾ měl se docela přátelsky i k Bratřím. Ale mírnost a snášelivost náboženská těchto císařových dvořanů ztrácela se uprostřed jiných rozhodně katolických vlivů doléhajících na císaře. Bez valného významu zanikal i vliv tělesného lékaře císařova Dr. Jana Cratona z Crafftheimu⁴⁾ a některých jiných evangelických dvořanů, jako byl Reichard Strein, tajný rada a president dvorské komory,⁵⁾ třeba Crato, horlivý evangelík, Melanchthonův stoupenec a „frater carissimus et συμφοροσος“, znaje vnitřní smýšlení císařovo, nadál se od něho pro přátele své, České Bratry, věci velikých. Opodál stáli, ale i v otázce náboženské značně uplatniti dovedli svůj význam zástupci cizích mocností. Hubertus Languetus,⁶⁾ státník stojící ve službách saského kurfiřta, nad jiné věrný žák Fil. Melanchthona, jenž jej svým synem zval, rovněž přítel Bratří,

¹⁾ List špan. vyslanec z 28. března 1575. Viz dále v hlavě 18.

²⁾ O. H. Hopfen, Kaiser Maxim. II., 108: „der eine in der Religion „frigidus“ der andere „tepidus“ und ein Calixtiner.“ — Hub. Languetus v Epist. secretae piše 18. října 1576: str. 243: „Weberus Procancellarius . . . est acquiror Lutheranis, quam illi duo (Thrausonius et Arracus) vellent. Nemo fere dubitat eum superare celeritate et acumine ingenii, ut de eruditione nihil dicam, reliquos consiliarios . . .; apud (Maximilianum) plus valuit autoritate quam reliqui omnes“.

³⁾ Seznámil se s Bratřimi, zvláště B. Nikodemem Vacetinským, r. 1568 koncem dubna prostřednictvím Dr. Cratona, když byli s poselstvím ve Vídni. Nabízel se docela Blahoslava představiteli císaři. Vzkázal B. Blahoslavovi: „Povězte Pánu, že se mne netřeba nic oštejchati . . . A v čem bych kdy jen mohl všechněm Bratřím posloužiti a hoditi se, ať mne nelituji; z toho srdce rád udělám.“ *Bratr. archiv, suazek X.*, fol. 356—360. Srv. J. Jireček, *Rukověť I.*, 80. B. Czerwenka, *Gesch. d. ev. Kirche in Böhmen II.*, 407. Na sněmu r. 1575 je mezi relátory Mikuláš Valtr z Valtršperka a na Lochovicích, J. M. C. rada a sekretář království českého.

⁴⁾ J. F. A. Gillet, Crato von Crafftheim u. s. Freunde. Frankfurt 1860 a 1861. Srv. M. A. Becker, *Die letzten Tage u. der Tod Maximilians II.* 1877, str. 17—19. — Crato narodil se 20. list. 1519. Od r. 1560 byl dvorním lékařem císařovým.

⁵⁾ Victor Bibl, *Die Organisation des ev. Kirchenwesens im E. Österreich* u. d. Ens. Str. 143. — Důležitý je Streinův spis: *Herrn Reicharten Streins Relation, was zwischen . . . K. Maximilian II. . . u. d. zwei Ständen . . . 68 bis in das 76 Jahr, durch H. Strein . . . gehandelt worden.* Srv. *Bibl. ib.* 155.

⁶⁾ J. F. A. Gillet, Crato von Crafftheim I., str. 218 atd., 487 atd. II., str. 30 atd. Byl rodem Francouz. Německy neznal. O jeho smýšlení svědčí zmínka v dopisu jeho ze dne 22. ledna 1576 z Vídně zaslaném Nicol. Rhedingerovi do Heidelberka: „Nulla re . . . me magis delecto quam recordatione illius temporis, quo cum sanctissimo illo viro Dno Philippo Melantheone vixi“. V radním archivu ve Vratislavi Bibliotheca Rehdigeriana, *Epistolarum Volumen IX.* fol. 47. Ep. 38.

stál tu ovšem více v pozadí, než aby mohl působiti ve prospěch evangeliků. Také benátský vyslanec¹⁾ v otázkách náboženských byl tu více jen bystrým pozorovatelem, máje daleko větší zájem o otázky politické. Za to nesmírně mocný zájem o otázky náboženské osvědčuje i teď, jako roku 1571.²⁾ vyslanec španělský při císařském dvoře Don Francisco Hurtado de Mendoza,³⁾ hrabě de Montagudo, jenž z uložení svého krále a v jeho jméně dbá nade všechno o zájmy katolické a celým svým vlivem se zasazuje o vítězství katolicismu, opíraje se o vliv svého krále, na jehož přízni i Maximiliánovi i celé rodině jeho tolik záleží. Vyslanec španělský je v té věci úplně za jedno s papežským nunciem, jímž je Giovanni Delphino, biskup torcellský,⁴⁾ muž zcela zaujatý o věc katolickou a o potlačení haeretiků. Ještě před příchodem císařovým pospíšil si do Prahy, aby tu chytře a obezřetně a při tom neúnavně a bezohledně pracoval proti úsilí novoutrakvistů a aby síly katolické soustředil a zorganizoval k nastávajícímu zápasu. Veliká moc a vážnost stolice papežské, na níž císaři již z politických důvodů velice záleželo, a před níž celá jeho rodina z důvodů náboženských uctivě se kořila, zvyšovala velice význam jeho kroků, jež konal v tichosti, aniž veřejnost mnoho z toho pozorovala. Jeho pokynům ochotně se podřizoval arcibiskup Antonín Prus z Mohelnice⁵⁾ se vším kněžstvem. Na sněmu neměl arcibiskup právo zasedati, ale v otázkách náboženských ochotně se mu podřizuje všechna katolická šlechta. Všechno úsilí jeho směřuje k posílení katolicismu a zatlacení novoutrakvistů a Bratří, ale ve svém jednání s novoutrakvistickými stavby počíná si vždy přátelsky a uhlazeně, aby ve skutečnosti tím úsilněji působil k jejich potlačení. Se staroutrakvisty jedná tím přátelštěji, ale ovšem cílem mu je: působiti na ně tak, aby co nejtěšněji splynuli s církví katolickou a vzdali se svých zvláštností. I nuncius i arcibiskup žijí ve velmi důvěrných stycích s jesuity,⁶⁾ v jejich popředí stojí rektor pražské kolleje

¹⁾ Vincenzo Tron. Srv. *Gustav Turba*, Venetianische Depeschen vom Kaiserhofe. III. sv.

²⁾ Viz výše str. 77.

³⁾ Jest to pozdější markýz de Almazán. Srv. *J. Borovička*, Archiv v Simancasu 1910. Str. 22, 36 atd. Jeho dopisy sebral v opisech *J. Borovička* a vydá je.

⁴⁾ *Theiner*, Annales ecclesiastici I. a II. — Viz o nunciu Boh. *Navrátil*, Biskupství olomoucké, str. 30.

⁵⁾ *Kl. Borový*, A. Brus z Mohelnice, arcibiskup pražský 1873. — *J. Steiner*, Briefe des Prager Erzbischofs Anton Brus von Müglitz 1562—1563. Prag 1907.

⁶⁾ Rkp. v praž. univ. I. A. 1. *Historia fundationis Collegii Pragensis*, str. 183—4: „Nuncius apostolicus Reverendissimus Joannes Delphinus Episcopus Brinensis superavit omnes, is non modo scriptis literis a Gregorio XIII. amantissimo Pontifice 100 aureos in Collegii fabricam Roma impetravit, sed et ipse se operis architectum constituit, ipse omnia manu sua descripta operariis dabat; adstabat quotidie operarum laboribus ad serum usque diei; cumque ante procul a collegio sitam domum incolet, ea deserta ad vicinissimam domum nobis migravit, januamque sibi parvulam ad collegium aperuit, ut commodius ad eam, et quod ageretur in fabrica, posset inspicere, denique in Collegio pene habitabat, ad mensam inopinato

Jan Campanus,¹⁾ a tenkrát i provinciál rakouské jezuitské provincie Lorenzo Magglio,²⁾ který v únoru 1575 do Prahy přišel a tu po 4 měsíce se zdržel. Visitoval pražskou kolleji; častěji kázal i před císařovnou a celým dvorem císařským. Jezuitský chrám po všechn čas pobytu císařského dvoru byl hojně navštěvován. Nuncius denně býval v chrámu přítomen, buď sám slouže mši, aneb jsa jí přítomen. Jesuité pak všichni v tichosti s největší horlivostí pracovali o rozšíření, posílení a rozohnění katolicismu a missiemi svými zvláště mezi staroutrakvisty získávali mnohé úspěchy. R. 1575 v únoru zakládají v Praze sdružení mariánské, v červnu pak rozšiřují své kollegium v Praze, podporováni jsouce bohatě svými příznivci, zvláště totiž španělského vyslance, císařovnou, dvořany a šlechtou katolickou³⁾ a zvláště nunciem. Užívají přítomnosti katolického dvora císařského, aby Ieskem dotud v Praze neobvyklým konali procesí ve svátek Božího těla,⁴⁾ by tak působili na smysly domácího obyvatelstva. Proto také zavádějí slavnostní průvody kněží jdoucích po ulicích s večerí Páně k nemocným dle italského způsobu s pochodněmi a zvonky, jakož i slavnostní studentské divadelní představení. A již i pomýšlejí na zřízení biskupského semináře v Praze nákladem papežovým dle vzoru osvědčeného semináře ve Vídni.⁵⁾ Vše to má získati jesuitům přízeň lidu a upevniti jich vliv v zemi.

Tak se jeví nepatrná menšina katolická přece jen velikou mocí v zemi vládnoucí nesmírným vlivem.

Katolické straně nejbliže stáli staroutrakvisté, rovněž protivníci všelikých novot. Aby dosáhli svěcení svého kněžstva od arcibiskupa, pomalu krok za krokem vzdávali se svých husitských zvláštností, své husitské svéráznosti, a tak vlastně svého husitství, že se od církve katolické lišili již jen nepatrně, totiž vlastní konsistoří a podáváním kařicha, víc a více mizícím podáváním večere Páně nemluvnatům, svátkem

nobiscum accedebat, sortes et nomina Sanctorum mensis initio capiebant...“ Srv. *Al. Kroesz*, Geschichte der böhm. Provinz d. Gesell. Jesu I., str. 67.

¹⁾ P. Joh. P. Campanus, rodem Ital.

²⁾ Srv. *Diarium collegii I.* (Rkp. na Strahově) fol. 133—134. Z diaria tohoto zvláště lze poznati neúnavně horlivou činnost jesuitů ve službě církve katolické.

³⁾ *Hist. fund.* str. 183: „Ab Hispana matrona Legati Hispanici coniuge datum initium: haec prima symbolam suam in fabricam contulit, atque ut beneficium suum auget magis, matrona tantae auctoritatis, in Aula, nostris nihil scientibus, in Collegii aedificationem apud caeteras Aulae matronas mendicare auxilia non erubuit: collecta non parva pecunia est. Augustissima imperatrix, Rudolfus, Ungariae Rex, in partem quoque operis venerunt. Baro amicus detractum sibi e collo aureum torquem 100 florenorum, quem eorum temporis more gerebat, Rectori Campano iniecit, seque e conspectu eripuit. Alia matrona e Boemiae Baronibus 50 alia 400 florenos Rectori dedit in manus.“ — Podrobnější zprávu o stavbě samé a další podrobnosti o sbírce viz tamže str. 23 a zvláště v původní současné zprávě, ruk. strahovském *Diarium collegii I.* fol. 135.

⁴⁾ *Hist. fund.* str. 190.

⁵⁾ Viz dále v roce 1575 o jeho stavbě.

Husovým, rovněž již nevalně slaveným, a menšími některými zvláštnostmi. Administrátor, opat na Slovanech, Jindřich Dvorský z Helfenburka,¹⁾ jsa smýšlení téměř úplně katolického a proto i s konsistoří arcibiskupovi velmi oddán, stál ovšem zásadně proti snahám novoutrakvistů. Jemu podřízené duchovenstvo byli dle svědectví nunciova lidé ponejvíce „ignorantissimi“²⁾ v učení nejednotní, z valné části oddaní učení luterskému aneb i podléhali vlivům bratrským. Mnozí z nich byli mravně lidé nepřikladní,³⁾ ku pohoršení svých farností. A i tak byl nedostatek kněží mezi nimi, ježto kněží ti musili míti biskupské svěcení, kterého jen stěží dosahovali jinde, když arcibiskup odpíral je světití, dokud by nebylo úplně vyhověno podmínkám jeho, rovnajícím se téměř úplnému splnutí s církví katolickou. V lidu však samém žily husitské tradice přese všechno katolisující úsilí konsistoře a živeny byly vlivem více a více se zmáhajícího novoutrakvismu a bratrství, zvláště když vliv konsistoře valem všude pomíjel. Přes všechn odpor konsistoře učení luterské a bratrské vnikalo valem do farností dotud staroutrakvistických, a v brzku docházelo většiny, a třeba konsistoř tomu bránila, povolávání byli na místa staroutrakvistů kazatelé bez biskupského svěcení, ordinovaní ve Vitemberku, Frankfurtu, Lipsku neb v Břehu.⁴⁾

Právomoc konsistoře omezovala se tak na kruh stále užší. Na Moravě⁵⁾ stěží a jen ojedinele již dříve dala se zmínka o případech pravomoci konsistoře pod obojí, jež tak byla nepatrná, že ji nebylo lze téměř ani zjistiti, ač Morava pod její správu náležela. Rozkazem císařovým z r. 1566 i tento nepatrný vliv pominul. Ale tamní pod obojí byli již

¹⁾ Viz nahoře str. 31 atd.

²⁾ *Theiner*, *Annales* II., 452. Nuncius píše 25. února 1575: „Il resto del popolo, che è grandissimo, per la maggior parte è Hussito, ovvero come essi si chiamano Subutraque, et perchè i loro sacerdoti sono ignorantissimi, et ogni uno nella sua parrocchia instruisse il popolo a modo suo, fra loro vi sono diversissime et contrarissime opinioni, concedendo alcuni la confessione auricolare, il purgatorio, la benedizione del crisma, et cose simili, che da altri sono in tutto negate.“

³⁾ *Srv. Psání učiněné od Bratří . . . 1545* (viz nahoře str. 37), kde ve druhém artikuli obšírně se jedná o tomto nedostatku. (*G. Skalský*, Č. Č. M. 1909, str. 21.)

⁴⁾ *Srv. Clem. Borový*, *Ant. Brus z Mohelnice*. — *Julius Pažout*, *Jednání a dopisy konsistoře pod obojí*. — *Rkp. na Strahově: Diarium collegii I.*

⁵⁾ *Fr. Kameníček* (*Zem. sněmy* str. 406—411) sice dí, že nelze prokázati jurisdikci utrakvistické konsistoře pražské na Moravě po celé 16. století, ale viz *Klem. Borový*, *Antonín Brus*, str. 176, jakož i *Jul. Pažout*, *Jednání a dopisy konsistoře pod obojí*, str. 32, kde je uvedeno nařízení Ferdinanda I. z r. 1563 konsistoří pod obojí, aby nepořádné kněží z markrabství moravského jí oznámené trestala a pořádné kněží dodávala na jich místo na fary, kde konsistoři náleží právo obsazovací. Opis výnosu toho je v rukopise univ. knih. XVII. A 16 ve *Sborníku Račenského* s datem 27. srpna 1563. Ale 26. ledna 1566 císař Maximilián k žádosti biskupově rozkazem svým z Augsburgu přikázal — v důsledku povolení kalicha a aby zabráněno bylo šíření sekt, — aby kněží pod obojí nadále byli pod dozorem biskupovým. (Viz výše str. 21 pozn. 1.) Tím právomoc dolejší konsistoře na Moravě vlastně byla přenesena na olomouckého biskupa.

z valné části¹⁾ novoutrakvisty luterského smýšlení, a ani biskupové v této době netroufají si ještě, aspoň na cizích panstvích, je stíhati, ježto jsou chráněni svými vrchnostmi rovněž evangelickými. V Čechách je pravomoc konsistoře omezena téměř²⁾ jen na panství staroutrakvistických a katolických pánů, na královská města a zvláště Prahu, ježto je tu chráněna mocí vládní, která nutí přijímati kněží konsistorianské, — ale i tu jsou přece již jednotliví kněží smýšlení více či méně novoutrakvistického, a někteří i ženatí, a konsistoř často je stíhá jako „nepořádné“, ale bez výsledku. Na jednom místě dosadí kněze staroutrakvistu, a jinde zase o jiných se ukáže, že jsou novoutrakvisty. Konsistoř počítá farnosti ty ovšem za staroutrakvistické, ve skutečnosti však místy i kněží jsou novoutrakvističtí, místy více či méně aspoň přifařený lid. Jen konservativnější kruhy, zvláště ženy, zůstávají věrný starým formám bohoslužebným, a proto přidržují se staroutrakvistických kněží, ač — právě pro své konservativní lpění na starých náboženských zvycích — nejsou vždy povolny katolisujícímu směru staroutrakvistické konsistoře. A i pod starými bohoslužebnými husitskými formami jeví se místy smýšlení novoutrakvistické, jež mnozí přijímají jako důsledek zásad husitských.³⁾ A tak i v královských městech a v Praze je staroutrakvismus poměrně velmi slabý, ač tu jeho právomoc je vládou všemožně chráněna a výlučně uznávána, a ač opíratí se může místy o úřady místní, jež vláda ráda obsazuje co možná konservativními osobnostmi.

Mezi vyššími stavby počet stoupenců staroutrakvismu v této době již je nepatrný. Nejvyšší komorník Jan z Valdštejna,⁴⁾ jeden z nejdůvěrnějších rad císařových, je tu předním jeho zastancem. Jest to starý, vážený pán, od dávna působící ve veřejnosti ve směru konservativním jako ochránce starých náboženských řádů, ale právě proto poměry zatlačovaný vždy více na stranu konservativní a reakční směrem ke katolicismu. Jako bývalý defensor⁵⁾ vidí spásu staroutrakvismu jednak v tom,

¹⁾ Staroutrakvismus se udržoval ještě ve Vel. Meziříčí a okolí, také v Telči bylo ještě koncem 16. stol. mnoho staroutrakvistů. Novoutrakvisté luterského smýšlení šířili se hlavně v městech a na statcích šlechty novoutrakvistické. *Fr. Kameníček*, *Zem. sněmy* 416 a 456.

²⁾ *Srv. seznam staroutrakvistických kněží z pozdější doby 1592 v Sněmích VIII. 333 a Sněmích XI. 68 pozn. 288.*

³⁾ Staroutrakvismus splývá přirozeně s novoutrakvismem, v nějž napořád přechází.

⁴⁾ Jan z Valdštejna zemřel 15. června 1576. *Srv. J. Jireček*, *Rukověť* II., 305. Synové jeho Adam mladší, nejv. purkrabí, a Karel vychováni byli po katolicku. *Krištof Manlius* dí o něm, fol. 10: „Auspurské pak confessi hned samého jména hůř než psa neb hada nenáviděl, nebo latinské řeči zhola nic nerozuměl, než v své přirozené řeči dosti výmluvný pán, stanovení předků veliký držitel a obhájce bedlivý a pilný.“ Na fol. 73 pak dí patrně překladatel Manlius o nejvyš. komorníkovi: „darů však a osob veliký přijímač, než jináče nedouk a jazykú neb řečí nepovědomý.“

⁵⁾ Roku 1554 byl od krále jmenován jedním ze 4 defensorů, kteří by bděli nad konsistoří k její ochraně ale i k zachování starých řádů. R. 1555 byl jako

aby kněží pod obojí byli v dostatečném počtu svěceni arcibiskupem, aby se odpomohlo nedostatku kněží a tak položily hráze proudu kazatelů ordinovaných v Německu, jednak v tom, aby konsistoř byla obsazována a tak i uznávána stavy a chráněna defensory od stavů volenými, by mohla pak náležitě zorganizovati celou církev českou. Rád by získal pro tyto snahy i zástupce Prahy a měst i ostatní stavy, a je hotov s nimi v tom jíti společně. Ale je rozhodným a vášnivým odpůrcem myšlenek evangelických a tudíž i konfesse Augsburské. Při tom přeceňuje sílu staroutrakvismu. Domnívá se, že je staroutrakvistů množství. A zatím mezi stavy jest jich patrně již poskrovnu. Mezi relátory sněmu z r. 1575 vystupuje jako staroutrakvista, a to velmi příkře, Zdeněk z Vartemberka a na Buštěhradě, J. M. C. rada a hejtman Nového města Pražského. Zdá se, že též pan z Kolovrat, snad Joachim Novohradský z Kolovrat a na Košátkách, JMC. rada a president komory české, sympathisoval s panem komorníkem,¹⁾ ač nikdy nevystupuje do veřejnosti. Z rytířů stáli při panu komorníkovi staroutrakvisté Zdeněk Malovec z Malovic a na Kamenici, jeden ze soudců zemských, a z ostatních vládek Jan Rašín a Jan Hysřle z Chodů a na Cholopicích. Snad i někteří jiní smýšleli staroutrakvisticky, ale nikdo jiný ze stavů se roku 1575 činně neúčastnil akce staroutrakvistické než jmenovaní dva páni a 3 rytíři. Ze zástupců královských měst nikdo nedal na jevo smýšlení staroutrakvistické, ač pan komorník tu počítal na valný počet stoupenců, vyjímaje staroměstského primasa Jana Krejčího z Dražice,²⁾ na vládě závislého a od arcibiskupa podporovaného, a některé občany jako od Kaprů a Václava Vodičku, kteří šli s primasem.

defensor z těch, kdo naléhali, aby Mystopol, podezříváný, že by nadržoval novotářům, vzdal se administrátorství. R. 1561 naléhal na císaře, by počet defensorů byl doplněn a aby rovněž v konsistoři uprázdněná místa byla obsazena (*Kl. Borový*, Jednání a dopisy konsistoře I., str. 383). R. 1562 sice konsistoř znova obsazena, ale o doplnění defensorů nebylo již řeči, nýbrž císař odkázal konsistoř v tom, „čemu sami zadost učiniti neb čemu odolati nemohli“ na sebe a na své zástupce. Tím úřad defensorů odsunut stranou. Stavové pak žádali nadarmo, aby vedle obsazování konsistoře bylo jim svěřeno i právo voliti defensory, r. 1567, 1571. (*Srv. Tomek*, Dějepis m. Pr., zvláště str. 133.)

¹⁾ *Sněmy české* IV., 435.

²⁾ *Křištof Manlius* podává o něm tuto bližší, sice jednostrannou ale zajímavou zprávu (fol. 12): „Primas pak ten staroměstský . . . v řemeslo krejčovské po mnohá léta, jakž sem od Čechů slyšel, dělával. Ale když se mu potom steskló a za ně se styděl, k řechnictví mysl svou obrátil, v kterémž s velikým často těch, jichž přesvedl, nebezpečenstvím, něčemu se povycvičil, a že byl člověk jakož žravý tak i kunštovný, takž jakou příčinou arcibiskupovi . . . pomalíčku v známost přišel, kterýž viděv člověka čistému náboženství všelijak odporného . . . dovedl tak mnoho přímluvami svými, že člověk ten prostý, kterýž prve ani nejmenšího v obci ouřadu nikdy . . . neměl, proti všemu obyčeji . . . prvního místa mezi pány radními a konšely dosáhl, kterýž ouřad po mnohá léta tak vedl, že mnohými světlými důvody sebe právě zhoubcím vlastí, privilejí a svobod stavu městského rušitelem a vyvrátitelem býti dokázal, jakož přede mnou, ač cizozemcem, mnozí dobří a učenl znamenití muži

Staroutrakvismus ztrácel půdu v lidu. Jen slabá menšina v městech a v Praze zůstávala staroutrakvistickou, i když tu nebylo snadno rozeznati staroutrakvisty od novoutrakvistů, a zvláště nepatrný počet jich byl mezi stavy. Ale tato menšina měla svou konsistoř, jež chráněna vládou a opírajíc se o zákony zemské, přece jen byla značného významu. A i když nemohla ovládnouti celou církev českou, mohla přece býti výborným nástrojem v rukou katolických a vládních proti novoutrakvistům.

Novoutrakvisté byli v ten čas stranou v Čechách i sněmu početně daleko nejsilnější.¹⁾ Páni i rytíři z největší části byli smýšlení novoutrakvistického, a tak i na sněmu měli novoutrakvisté velikou většinu. Odečteme-li od celkového, již výše uvedeného počtu relátorů sněmovních z r. 1575, totiž 90 pánů a 135 rytířů, zjištěných 13 pánů katolických a přiměřený počet rytířů katolických — asi 17²⁾ — dále 2 pány a 3 rytíře staroutrakvistické, a konečně, jak dále bude zjištěno, 6 pánů a 16 rytířů bratrských, zbývá na novoutrakvisty 69 pánů a as 100 rytířů, tedy v celku 169, z relátorů na sněmě přítomných, tedy veliká většina.³⁾ Jako vůdce této strany stojí v popředí Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic na Ličkově a Chomútově,⁴⁾ nejvyšší sudí království českého, starší a vážený pán smýšlení rozhodně evangelického, pro Augsburské vyznání cele zaujatý. Vedle něho z pánů vyniká Jaroslav Smiřický ze Smiřic na Klučově a Kostelci n./Čer. Lesy, JMC. řím. dvoru maršálek v království českém, Jan nejst. z Říčana, na Kosově Hoře nad Humpolcem, Jiřík Zajíc z Hazmburku a na Mšeném, Jindřich z Valdštejna a na Dobrovici a Kužberce, JMC. rada,⁵⁾ Vilém z Talmberka a na Jankově, JMC. rada, Hendrych Kurcpach z Trachmburku a z Milče, na Ronově, Stolinkách a Lemberce, JMC. rada,⁶⁾ Jaroslav z Kolovrat, JMC. rada a landvojt

několikrátě nařikali . . . Bopomoci tobě, pane Antonine, ctihodný arcibiskupe, že tak čistě Čechům pražským primátory a konšely ustavuješ.“ Jan z Dražice zemřel r. 1584 a byl pochován v kostele sv. Martina ve zlech. (*Marek Bydžovský*, *Diarium Rudolphi*, rkp. f. 119, 123.)

¹⁾ Podobně tomu bylo na Moravě, kde však Bratři byli poměrně početnější než v Čechách. I na Moravě pokládali se evangelci pod jmenem utrakvistů za vyznání v zemi oprávněné. Byli vládnoucí stranou mezi pány a rytíři a i v městech, zvláště v Brně, Jihlavě, Znojmu, kde katolické pohřby dály se bez obřadů a slavnost Božlho těla přestala; jen v Olomouci a v Brně čas od času biskup se snažil slavnost tu konati. V městských domech šlechtických konaly se evangelické i bratrské služby boží bez překážky. *Fr. Kameníček*. Str. 348.

²⁾ Viz str. 52 pozn. 6.

³⁾ To se shoduje s počtem 150 pánů a rytířů evang. a bratrských, kteří 14. března 1575 šli k císaři. Tenkrátě totiž nebyli ovšem všichni přítomni, kteří v celkovém počtu relátorů jsou uvedeni (90 a 135), nýbrž velmi mnozí ještě scházeli, a tak asi ze 191 ev. a bratrských stavů přítomno bylo jich 150.

⁴⁾ Narodil se 13. ledn. 1517. Bylo mu tedy 58 let. Zemřel r. 1583.

⁵⁾ Narodil se 1517. Zemřel 9. pros. 1579.

⁶⁾ Zemřel 1590.

markrab. Dol. Lužic, Karel z Bibrštejna na Děvíně, Ladislav ml. z Lobkovic, na Zbiroze, Trenčíně a Lindavě¹⁾ a j. Ze stavu pak rytířského v ,opředi stojí v akci náboženské Michal Španovský z Lisova a na Pacově, Její M. císařové podkomoří měst v království českém,²⁾ a vedle něho Burián Trčka z Lípy a na Světlé nad Sázavou,³⁾ podkomoří království českého, Albrecht Kapoun z Svojkova a na Hlušicích, purkrabí kraje Hradeckého, Jan z Leskovce, na Cerekvici a Lešné, a Bernart Hodějovský z Hodějova na Lčovicích, Chotěticích a Tloskově, všech 5 soudcové zemští, dále Florian Gryzpek z Gryzpachu a na Kaceřově, JMC. rada, Václav Vřesovec⁴⁾ z Vřesovic a na Byšicích, Šebestian Vřesovec⁵⁾ z Vřesovic a na Tauchovicích, a Jan starší Vratislav z Mitrovic a na Skřípli. Třeba v nejvyšších úřadech⁶⁾ až na nejvyššího sudí a dvorního maršálka nebyli zastoupeni a měli v rukou jen podřízenější, ač přec významné, úřady zemské — jako úřad podkomořího — ovládali velkým svým počtem sněm, a záleželo na tom, jak svou většinu, případně zvýšenou o stavy bratrské a o stav městský, dovedou využiti. Obdobně jako na sněmu byli novoutrakvisté i v zemi na panstvích šlechtických velkou většinou.

Ne zcela jasné bylo stanovisko zástupců městských na sněmu. Až na zástupce plzeňské byli všichni utrakvisty. Ale jak již zmíněno, byla města královská nábožensky nedosti jednotná. Vládou a konsistoří udržován tu byl v duchovenstvu a v městských úřadech živel staroutrakvistický. Ale novoutrakvismus vždy více vnikal do měst těch, a to i do městských úřadů a do řad duchovenských. Zvláště byl zastoupen v Žatci,⁷⁾ Kadani, v Kutné Hoře,⁸⁾ Nymburce, Chrudimi, Litoměřicích, Berouně a j.⁹⁾ V Praze bylo kněžstvo staroutrakvistické. Ale universita byla novoutrakvistická.¹⁰⁾ Mezi měšťany, jak jednání roku 1575

¹⁾ Zemřel 1609.

²⁾ Zemřel kol 1597. Od r. 1577—1595 nejv. pisar kr. Českého. R. 1584 získal polovici Pacova.

³⁾ Od r. 1562 podkomoří. Zemřel 1591.

⁴⁾ Václav, nar. 1532, zem. 1583. Byl 1557 na sněmu augsburském. Knihovnu a j. odkázal obci malostranské.

⁵⁾ Šebestian, zem. 1593.

⁶⁾ Mezi 14 soudci zemskými ze stavu panského byli novoutrakvisté jen 4; totiž Boh. Felix z Lobkovic, Jar. Smiřický, Jan nejst. z Řičan a Jiřík Zajíc. Mezi 8 soudci zemskými z rytířů jsou novoutrakvisty Burián Trčka, Alb. Kapoun, Jan Leskovec, Michal Španovský a Bernart Hodějovský.

⁷⁾ Poslanci za Žatec a Kadaň účastnili se 1575 horlivě i sepisování České konfesse a círk. řádů. Byli to M. Václav Arpin z Žatce a M. Petr Štěrba z Kadaně.

⁸⁾ Srv. *Jos. Šimek*, Kutná Hora v XV. a XVI. stol.

⁹⁾ Berounští poslanci byli: primátor Martin Švamberk, bakalář Celestin Šplechna Lounský a Pavel Hovorka, řezník. Tamní děkan byl novoutrakvista. *Jos. Vávra*. Paměti kr. m. Berouna str. 92.

¹⁰⁾ Její zástupci, rektor Mat. Curius (Rozsypal), Dr. Pressius, M. Zelotin,

ukazuje,¹⁾ měl směr pokrokový rozhodnou a velikou většinu, ale většina ta, ač Augsburgské konfessi smýšlením velmi blízká, přece se s ní neztotožňovala tak, aby hotova byla o ni se zasazovati a zanechati svých husitských tradic. Než husitské tradice právě mezi nimi byly tak živé, že na nich lpěli a přáli si je uchovat i na dále. Při tom však se staroutrakvisty, třeba v tomto lpění na husitských tradicích, rádech a zvycích byli s nimi příbuzní, byli svým pokrokovým evangelickým smýšlením stejně v rozporu jako ti ze stavu panského a rytířského, kteří se ztotožňovali s Augsburgským vyznáním. Záleželo na tom, jak se utváří poměr mezi zástupci Prahy a ostatních měst, a mezi novoutrakvistickými vyššími stavy. Ačkoli v zásadách byli si tak blízcí, přece tato neúplná jednotnost mohla býti velmi na závadu náboženské akci na sněmu.

Vůbec bylo slabou stránkou novoutrakvistů, že nebyli tak jednotni jako katolíci aneb jako Bratři. Souviselo to s tím, že neměli společné církevní organizace — pro odpor vlády. Proto nemohlo býti mezi nimi jednotného církevního vývoje, ani řádu ani pevné kázně. Byli mezi nimi jednotlivci ujasnění, řádní, vzdělaní i mezi stavy i mezi universitními profesory i mezi zástupci měst, a bylo dobrým znamením, že získali si mezi ostatními vůdčí postavení. Mezi duchovenstvem bylo mnoho těch, kteří nabyli vzdělání na akademiích v Německu a byli dobrým příkladem svému lidu.²⁾ Ale předem byli vyloučeni z duchovního vedení, — poněvadž v Praze na farách ani v konsistoří nebylo pro ně místa a i v městech královských, došli-li tu úřadu, byli vystaveni nepřízni konsistoře. Proto působili po venkově, bez valné církevní organizace, jsouce podřízeni svým kollátorům a jen na některých

M. Petrus Codicillus, Dr. Thad. z Hájku a j. stojí mezi rozhodnými novoutrakvisty a připadá jim úkol nad jiné důležitý. Fakulty filosofické děkanem byl v roce 1575 známý historik M. Marcus Moravus Bydžovinus. Zajímavou zprávu o náboženském stanovisku university v té době přináší *Křištof Manlius*, když dí (fol. 10 a 11), že staroutrakvista Jan z Valdštejna, hledaje spojení proti novoutrakvistům roku 1575, „svolav sobě tajně přední academie, jakého úmyslu při tom jednání strany náboženství byl, jim oznámil, a aby oni k němu se připojili a nápomocni byli a nikoli se od konsistoře oddělití nedopouštěli, s pilností jich napomínal. . . . Nebo pravil, jestliže to učiní a starého českého náboženství držitelé světle se pronesou a vyznají, že on také u císaře to chce zjednat, aby academia což nejdříve obnovena byla. Jestliže pak jinak učiní, tehdy že císař i on vždycky proti nim bude, a stavové že toho na věky nedovedou, aby v konsistoři aneb i v academiích jaké se obnovení státi mělo. Academia pak uradivše se spolu s nimi k němu se připojiti . . . nechtěla“. Manlius pak dokládá: „A tak academia předsevzetí stavů nechtěla ani zjevně přikázati (snad překázeti?), ani zjevně a vlastenecky napomáhati, ale očekávala na to, kdo vyhrá, aby s tím drželi.“ Zdá se, že se to týká jen některých nerozhodných profesorů, snad i děkana Marka Bydžovského, ale dozajista ne rektora a těch profesorů, kteří zřejmě stáli na straně novoutrakvistů.

¹⁾ Viz dále v hlavě 15. o jednání měst 17. března 1575.

²⁾ Srv. *Joh. Hedericus*, *Examinatio*, vyd. *J. Laetus* (Čes. mus. 46. E. 8): „unser Prediger, die das Wort Gottes lauter u. rein predigen . . . , auch gute Exempel gottseliges lebens beweisen . . .“

panstvích zorganizování. Organizační vadou bylo, že v zemi nebylo střediska theologického: proto se jeví mezi novoutrakvisty různost směrů. Většina evangelických stavů je smýšlení mírně luterského, asi ve smyslu Augustany, vždy ochotna jíti společně s Bratřími. To platí zvláště o panu Hendrychu Kurcpachovi a Mich. Španovském. Nejvyšší sudí počíná si vůči Bratřím rezervovaněji, klada důraz na nutnost jednotného postupu a konfessijní jednoty na základě Augustany. Bratří Vřesovcové stojí na stanovisku výlučně luterském, — ale jsou skoro osamoceni.

Důležité je, že mezi novoutrakvisty právě stavové, jimž někteří universitní profesori a duchovní stojí k pomoci, mají první slovo i v otázkách náboženských. Vynikajícím tímto účastenstvím laiků lze vysvětliti i rozhodnost v postupu proti vládě, — oč mají největší zásluhu rytíři, kteří cílem mají náboženskou svobodu a nechtějí se dáti od ní odvrátiti —, i poměrnou jednotnost postupu v otázkách náboženských: stojíce jednotně v zásadních otázkách na stanovisku evangelickém, jsou snášeliví v otázkách vedlejších, zvláště k Bratřím, jimž ochotně vycházejí vstříc, ochotněji, než by bylo možno u theologů, u nichž sporné otázky podružně často vedou k příkrým bojům. A přece, jak stavové dobře vědí, je potřebí co největší jednoty i s Bratřími, mají-li čeho dosáhnouti přes odpor tak mocné strany katolické a vlády.

Vedle novoutrakvistů stáli Bratří, kteří v ten čas zaujímali v českém lidu již významné místo i svou vnitřní silou i počtem. Již i mezi stavové byli čteně zastoupeni. Když se jednalo o zvláštní bratrskou supplikaci k císaři¹⁾ shromáždilo se v Praze 16 bratrských pánů²⁾ a 144 rytířů a dalo své podpisy. Z tohoto počtu je zaznamenáno mezi relátory sněmovními z r. 1575 mezi 90 pány 6, a mezi 135 rytíři 16. Podle toho lze dosti přesně stanovit poměrné zastoupení Bratří v české šlechtě, zvláště srovnáme-li i seznamy relátorů z r. 1574.³⁾ Mezi pány jsou Bratří asi 15., mezi rytíři asi 12. dílem. Poněvadž pak jsou Bratří mezi zemskými úředníky a tudíž i mezi relátory poměrně slabě zastoupeni, je bratrských pánů patrně více než 15. díl a rytířů více než 12. díl téhož stavu.⁴⁾ Je zřejmo, že tu hlas jejich již velmi padá na váhu. Jsou v české šlechtě o něco méně zastoupeni než šlechta katolická. Mezi soudci zemskými nemají sice dosud nikoho, kdo by se k nim veřejně znal, jen v tichosti se Bratří přidružuje starší

¹⁾ Srv. dále hlavu 23. — Seznam viz v rkp. *Bratr. arch. sv. XIV.* fol. 65—68. Otiskl *A. Gindely*, *Gesch. d. B. Brüder II.*, 154 nsl.

²⁾ Mimo to *Jan star. z Žerotína* z Moravy jako 17.

³⁾ Roku 1574 je mezi 258 relátory sněmovními (86 pány a 172 rytíři) z týchž 16 a 144 jmen uvedeno 6 bratrských pánů a 12 rytířů, a to až na Div. Slavatu, Václava Švihovského z Ryzmberka a Ctibora Sluzského vesměs jiná jména než r. 1575.

⁴⁾ *A. Denis*, *Konec samostatnosti české*, vyd. Jind. Vančura, II. vyd. str. 261, odhaduje počet Bratří na sotva $\frac{1}{15}$ mezi pány, $\frac{1}{10}$ mezi rytíři, poměrně pak ještě méně v městech, tak že sotva tvoří $\frac{1}{10}$ všeho obyvatelstva.

již pán Diviš Slavata z Chlumu a z Košmberka a na Košmberce,¹⁾ ale chystá se připojiti za sněmu 1575 veřejně k Bratřím. Ale již veřejně mezi Bratří se počítá z ostatních pánů relátorů Václav Švihovský z Ryzmberka a z Švihova a na Horažďovicích,²⁾ Karel Krajíř z Krajku a na Mladé Boleslavi,³⁾ přední ochránce Bratří v Čechách, majitel panství, v němž Bratří mají v Čechách své hlavní středisko, dále Jaroslav Ouštecký z Sezimova Oustí a na Hostomicích, Jan z Újezdce a z Kunic a na Kamenici, a Křištof Křínecký z Ronova a na Loučeni.⁴⁾ Také ze soudců zemských stavu rytířského nikdo se nehlásí mezi Bratry, ale horlivými Bratřimi jsou rytíři relátory Albrecht Kamejcký ze Lstiboře a na Vobříví, Ctibor Sluzský z Chlumu a na Tuchoměřicích, Jindřich Vliňský ze Vlněvsí a na Liblicích, dále Melchisedech Dohalský z Dohalic a na Střežeticích, Šťastný Pravětický a z Pravetic, Křištof Markvart z Hrádku a na Bělé a j. Páni a rytíři z Bratří dosud na sněmech, když se jednalo o otázky náboženské, neoddělovali se od novoutrakvistů, nýbrž šli s nimi, naděje se, že výhody, jež by novoutrakvistům připadly, i jim budou k dobrému,⁵⁾ a novoutrakvisté rádi je viděli ve svých řadách. Je otázka, jak se Bratří zachovají na sněmu 1575, když se bude jednat o úpravu poměrů náboženských v zemi vůbec a zásadně.

Mezi zástupci měst královských neměli Bratří v ten čas asi zástupců žádných, ale jistě čtené příznivce, kteří jim blízko stáli. V mnohých městech již byli usazení, třeba jen jako menšina. I v samé Praze⁶⁾ konali svá shromáždění, ovšem v tichosti a ústraní.

Co se týče počtu Bratří v zemi, třeba počítati s tím, že Bratří netvořili nikde v Čechách⁷⁾ kompaktní farnosti jako katolíci

¹⁾ Zemřel 20. srpna 1575. R. 1547 krutě trestán.

²⁾ Zemřel 1587.

³⁾ Zemřel 1577.

⁴⁾ Na sněmu 1574 byli ještě z bratrských pánů: Jindřich Slavata, Karel z Vartemberka, Jan Křínecký, Dobromysl a Albrecht Gotfrid bratří Křínečtí; z rytířů pak zvláště Vilém Malovec Kosof z Malovic, místopisár království českého (byl i na sněmu 1575, ač není uveden mezi relátory; *Sněmy IV.*, 433), Václav Valkoun hofrychtář království českého a j.

⁵⁾ Viz nahoře str. 43.

⁶⁾ V Praze na Šmerhově a na jiných dvou místech, než to jen asi v čas sněmu (*Sněmy čes. IV.* 430). V okolí Prahy konána shromáždění v Tuchoměřicích na panství Ctibora Sluzského, kde byl duch. správcem Václav Prejsa (*Sněmy IV.*, 439), v Čičovicích (*Sněmy IV.*, 434), v Nížburku a Duběi (*Sněmy IV.*, 445), která místa obstarával dle všeho též Prejsa, asi jako přidělené mu kazatelské stanice. Dojížděl asi i do Prahy.

⁷⁾ Na Moravě byli Bratří jistě čteněji zastoupeni, a to nejen ve šlechtě, ale i ve velikém počtu sborů po celé zemi. Větší sbory byly v Přerově, Ivančicích, Slezanech, Val. Meziříčí, Náměstí, Uh. Brodě, Prostějově, Fulneku, Napajedlích a j. Srv. *J. Kameniček*, *Zemské sněmy*, str. 429—430.

a utrakvisté, nýbrž všude shromažďovali ve svých sborech a sborečcích jen jednotlivé osobnosti, které se k nim připojily. Proto byly jejich sbory a sborečky, zvláště v Čechách, až na některé výjimky — jako Ml. Boleslav, Litomyšl — v celku malé a nepatrné, byly to jakési missijní sbory,¹⁾ sestávající z nemnohých a ponejvíce chudých údů.²⁾ Proto počet Bratří v Čechách nelze příliš vysoko odhadovati. Br. Niger (Švarc) v listu svém senioru Kálefovi³⁾ počítá mezi lži, když se praví, že „jest jich již v Čechách šedesát tisíc“. Snad tu má na mysli dospělé členy sborů. Ale kdyby se počítaly i dítky, sotva dosahoval počet Bratří v Čechách čísla toho. Ale nesluší zapomínati, že vedle skutečných členů, kteří do Jednoty byli formálně přijati, byl značný počet těch, kteří s Jednotou sympathisovali, do jich shromáždění chodili, ale dosud váhali se připojiti. Bylo však jen otázkou času a poměrů, aby se i formálně připojili. Tak měla Jednota bratrská, třeba počtem údů v Čechách nečetná, přece jen veliký význam v zemi, a to tím více, ježto za ní stály i silnější a četnější sbory moravské a tamní četná, bratrská šlechta s Janem st. z Zerotína v čele. Síla Bratří spočívala mimo to v řádné organizaci a v tom, že sbory jich sestávaly napořád z živých údů, kteří byli dobrou a pevnou kázní vedeni v dobrém řádu, spravováni jsouce duchovními správci horlivými a příkladnými, kteří byli církevní práci oddáni s celou horlivostí, žijíce pospolu v řádu a bratrské lásce. Proto jich vliv na opravdovější povahy jmenovitě mezi staroutrakvisty, kteří nenalezli uspokojení ve své církvi, byl veliký. Slabou stránkou Jednoty bratrské bylo, že byla proti vládě bez všelíké právní ochrany, zvláště v městech královských a na statcích katolických pánů.⁴⁾ Na Moravě těšily se jednotlivé náboženské směry a tak i Bratří z většího klidu a jakési bezpečnosti, chráněni jsouce mocnou šlechtou, bdící nad svobodou svědomí.⁵⁾

¹⁾ Byly ponejvíce na panstvích bratrských pánů, ale i jinde, kdekoli Bratří našli několik stoupců, jmenovitě na panstvích katolických pánů, kde dovedli v tichosti a tajně pracovati, i když veřejná činnost evangelických kazatelů byla tam nemožná. Na panstvích evangelické šlechty působili evangeličtí kazatelé volně a tudíž téměř souběžná práce bratrská v tichosti a v ústraní konaná neměla tu tolik půdy.

²⁾ Sen. Ondř. Štefan píše z Ivančic Th. Bezovi 3. pros. 1575: „Tam parvae vero et inopes sunt pleraeque ecclesiolae nostrae, ut alere ex iis familias paucissimi (t. j. kněží, kdyby se ženili) possint. Vivimus enim ex contributionibus auditorum, e quibus praeter victum et cultum nihil ad nos redit“. A. Gindely, Fontes XIX, 427.

³⁾ XIV. sv. Bratr. archivou f. 153.

⁴⁾ Senior Ondř. Štefan ve svém listu Zach. Ursinovi — asi z r. 1574 — píše (Srv. Gindely, Fontes XIX., 402): „Hostium Christi plena sunt omnia, ita ut non tantum nos circumstant, sed etiam nobis admodum molesti sint, atque, quod majus, quorum in medio nobis seu oviculis inter lupos versari et Deo servire conceditur. Ii sunt ab alia parte pontificii, quibus plerique baronum adhaerent, in quorum conditionibus nos nostra peragimus sacra, Deo sic nobis obumbrante vimque aestus prohibente; ab alia parte Pseudoevangelici ...“

⁵⁾ Fr. Kameníček, Zem. sněmy 425.

Důležité bylo, že mezi Bratřími v otázkách náboženských, a i mimo ně, měli plnou autoritu senioři bratrští, jimž se i bratrští páni ochotně podřizovali. Proto jak u katolíků tak i u Bratří bylo řízení náboženských otázek a i jiných s tím souvisících v rukou duchovenstva. Tím se vysvětluje, že u Bratří v celém postupu jich na sněmu r. 1575 nerozhoduje ani tak společný evangelický zájem, jako vždy zájem jich vlastní Jednoty. Zájmy vlastní církve jsou vůdčím kruhům Jednoty v té době nad společné zájmy evangelia.

9. Zevní poměry (v roce 1575).

Máme-li porozuměti jednání o náboženství roku 1575 v Čechách, je potřebí povšimnouti si předem současných zevních poměrů, pokud r. 1575 měly v Čechách jaký vliv.

Zvláště poměry církevně právní v císařových dědičných zemích rakouských budily plnou pozornost Čechů, a také zasluhovaly, aby si jich Čechové dobře všímali. Co v Rakousích se dalo, bylo předzvěstí toho, čeho se lze od císaře nadíti i v Čechách. Vždyť zásady vládní, jež císař uplatňoval v Rakousích, kde měl ponejvíce své sídlo, projevovaly se důsledně, třeba později, i v zemích okolních a především v Čechách. A také úsilí katolické podobně jako v Rakousích, později ve stejných poměrech i v Praze snažilo se proniknouti. Proto mezi náboženskými událostmi v Rakousích v letech kol r. 1568 a v Čechách kol r. 1575 jeví se ve značné míře až nápadná podobnost a to až do té míry, že lze z analogie známých zevních poměrů a jich změn v Rakousích a v Čechách souditi i na analogické skryté popudy a činitele v pozadí těchto zjevů. Proto je nutno předem sledovati události náboženské v Rakousích.

Stavové dolnorakouští¹⁾ očekávali, že nový vladař splní jich náboženské tužby a poskytne svobodu vyznání Augsburskému. Než záhy poznali, že, ač nastaly za jeho vlády poměry daleko volnější, přece jen nebude tak snadno dojíti veřejného zákonného uznání náboženské svobody. Císař sice svoluje r. 1565, aby při bohoslužbách užíváno bylo řeči mateřské (německé), ale nedopouští odstraniti biskupské zřízení, ordinaci a jurisdikci. Nedovoluje, aby ve Vídni byl dosazen evangelický kazatel, ale slibuje, že se postará o odstranění zlořádů církevních, jakož i aby slovo boží čistě bylo zvěstováno a náležitě bylo posluhováno svátostmi. Městům královským — jako své královské komoře — roku 1566 zakazuje však

¹⁾ von Otto, Geschichte der Reformation im Erzherz. Österreich unter Kaiser Maxim. II. (1564—1576). (Jahrbuch f. d. Gesch. d. Prot. in Öst., roč. X., str. 1. etc.) — Viktor Bibl, Die Organisation des ev. Kirchenwesens im Erz. Öst. unt. d. E. von der Ertheilung der Religionsconcession bis zu K. Maximil. II. Tode (1568—1576) 1890. — V. Bibl, Die Einführung der kath. Gegenreformation in Niederöst. durch Kaiser Rudolf II. (1576—1580), 1900. — O. Hopfen, Kaiser Maxm. II., str. 139 etc.

všeliký společný postup se stavy vyššími.¹⁾ Chce tedy co možná udržeti církev katolickou, ale rád by ji zreformoval ve smyslu evangelia v učení i rádech, a to zvláště ve svých městech, jež podléhají jeho svrchované moci. Vyšší dva stavy, chráněny privilegii a ovládající sněm, nedají se císařem v náboženských věcech ovládnouti, naopak naléhají vždy znova na císaře, by jim poskytl svobodu vyznání Augsburského v iříši uznaného, a zpěčují se jednati o jeho požadavcích finančních, dokud by jim nevyhověl. Císař převzav placení dluhů po otci a jsa stále v peněžní tísní, nad to vida zem ohroženou Turky, vskutku pojednou se odhodlává hned při zahájení sněmu r. 1568 stavům vyhověti,²⁾ věda, že pak snadno dosáhne povolení ohromných obnosů daňových na sněmu požadovaných. N á b o ž e n s k o u k o n c e s s í³⁾ z e d n e 18. s r p n a 1568 povoluje oběma vyšším stavům svobodné exercitium Augsburského vyznání s vyloučením všelikých sekt a směrů jiných, ale výhradně jen pro oba vyšší stavy „v jich zámcích, městech a vsích a ve všech kostelích, v nichž mají své právo patronátní.“ Stav městský je výslovně z koncesse té vyloučen. Nad to činí císař podmínkou, aby napřed sestavena byla společná agenda církevní a to na základě nejstarších agend luterských, v nichž odchylky liturgické od církve katolické omezeny jsou ještě na nejnutnější. Další podmínkou činí, že bude zachován pokoj a mír s katolíky, a že to vše bude míti platnost „do obecné křesťanské reformace a pobožného srovnání v náboženství v německém národě.“ — Nebylo tím splněno všecko očekávání dolnorakouských stavů, ale stavové byli si vědomi, že koncesse jim daná znamenala přece jen velice mnoho. Proto přijali ji s velikou radostí, a pak ochotně povolili 22. září žádané ohromné obnosy 2,500.000 zl., ale opatrně, ne najednou, nýbrž dle své možnosti na neurčitou řadu let v budoucnosti. Tím si ponechali zbraň, by si mohli zajistiti i assekuraci svobody císařem prohlášené.

Bylo toho třeba. Koncesse císařova vzbudila ohromný r o z r u c h. S a s k ý k u r f i ř t, důvěrný přítel císařův, radoval se z ní, vida v ní projev luterského smýšlení císařova. P a p e ž i oznámil císař sám⁴⁾ zvláštním vyslancem obsah své koncesse, aby předešel nepříznivým zprávám jiným, líče ji jako státní nutnost, již má býti zabráněno šíření sekt a povstání v zemi; poslouží prý tak církvi katolické, jež nyní bude moci v zemi pokojně se rozvíjeti, a to tím spíše, ježto biskupská pravomoc nebude zrušena. Papež 15. září 1568 odpověděl,⁵⁾ že zpráva ta jej ohromila, že žalem a hrůzou div neklesl. A ihned všemožně usiloval pohnouti císaře,

¹⁾ v. Otto, Geschichte str. 18.

²⁾ Svému bratru Ferdinandovi píše, že tak činí „wider unseren willen, aber doch aus äusserer unembgenglichen notturft“. (Dopis z 6. září 1568, Hopfen, str. 274.)

³⁾ Koncept této koncesse viz *Bibl. Organisation*. Str. 126 etc.

⁴⁾ Dopis z 3. září 1568 otiskl *W. E. Schwarz*, *Der Briefwechsel des Kaisers Max. II. mit Papst Pius V.*, 1889, str. 116.

⁵⁾ *W. E. Schwarz*, *Der Briefwechsel* str. 119. List otištěn sub LXXXVIII.

aby zrušil danou přípověď anebo aspoň nepokračoval v tom směru. I poslal do Vídně legáta kardinála Commendone, a prostřednictvím švakra Maximiliána vévody bavorského Albrechta V. snažil se působiti na císaře v tom smyslu. Ba legát docela prý císaři hrozil klatbou. Než císař legáta papežského upokojil, že „stran Augsburského vyznání nic nového nepovolí“. A papež¹⁾ listem z 1. prosince 1568 radostně potvrdil zprávu tu císaři. Císař zatím 7. prosince 1568 povolil příslušnou resolucí obdobně svobodu náboženskou vyšším stavům v Horních Rakousích. Dne 20. ledna 1569 oznámil papeži,²⁾ že jednání o agendu je zastaveno. Veřejně je zastavil, ale zatím v tichosti o to dbal, aby agenda tajně byla sestavena, rázu ovšem co nejkonzervativnějšího. Když pak i král š p a n ě l s k ý, s nímž císař vyjednával o navázání dalších rodinných svazků v zájmu své rodiny, 26. října 1569 velice důtklivě se císaře dotazoval³⁾ na jeho katolické stanovisko, Maximilián 20. listopadu 1569 krále upokojil⁴⁾ ujištěním o svém katolickém smýšlení: „nikdy neměl jiné myšlenky, než jako katolický⁵⁾ kníže žíti a zemříti.“

Zatím v tichosti se pracuje o agendě. Císař nedopustil, aby povolání byli k jejímu sepsání dle přání stavů přidržujících se příkřejších theologických stran výlučně luterských a flaciánských theologové týchž směrů, ale doporučoval theology snášelivé, pokojné směru lutersko-melanchthonského.⁶⁾ Než Joachim Camerarius,⁷⁾ zástupce nejmír-

¹⁾ v. Otto, 28, 29: „Te, quod ad Augustanam pertinet confessionem, nihil novi concessurum esse“.

²⁾ *W. E. Schwarz*, *Der Briefwechsel* 129. List otištěn sub XCIX. — Císař ujišťuje tu papeže, že všeliké jednání jeho v této věci směřuje k tomu, aby zabránil šíření se sekt a zachoval zbytky katolického náboženství. Ovšem nemůže prý činiti a slibovati více, než slýs stačí.

³⁾ *M. Koch*, *Quellen zur Gesch. des Kais. Maxim. II. Svaz. II. 1861*. List otištěn na str. 92 etc. Filip vytýká, že císařští úředníci a i dvořané jsou sektáři. Nápadno mu je též, že císař stavům rakouským povolil Augsb. vyznání. Již prý pověst jde, že císař čeká na příležitost, aby veřejně se přihlásil za souvěrce protestantů.

⁴⁾ *Ibid.* na str. 97 etc.

⁵⁾ Slovem „katolický“ rozumí tu císař v prvé řadě asi to, co rozuměli tím slovem i evangelíci, totiž „obecně křesťanský“, tedy ovšem něco jiného, než Filip. V druhé řadě „katolický“ mu tu asi znamená „příslušníka církve katolické“.

⁶⁾ Do 12 členné komise, již měl předsedati první říšský vicekancléř dr. Jan Bap. Weber, navrhli stavové 6 členů, 2 pány, 2 rytíře, univ. kancléře dr. Jak. Andreae a faráře Křištofa Reutera; císař 28. srpna 1568 je potvrdil až na J. Andreae, navrhuje místo něho vitemberského profesora dra Pav. Ebera nebo M. Ambrosia Rota, saského superintendenta. Sám jmenoval 6 členů, mezi nimi biskupa z Vídně N. Města Christ. Naponaa Radiducia († 1571), 4 katolíky a 2 protestanty, totiž státníka Christ. von Carlowitz a prof. Joach. Cameraria, důvěrně to přátele Melanchthonovy. Ale stavové se vyslovili proti Eberovi, že prý je kalvínským bludem nakažen jako vitemberští po většině, a přáli si Jak. Andreae anebo ještě krajnějšího theologa superint. dr. J. Wiganda. Císař odmítl jich návrh, doporučil roztoké theology superint. dr. Simona Pauliho anebo prof. dr. Davida Chytráa, s nímž stavové souhlasili. *Vict. Bibl. Organisation* str. 133 etc. — *von Otto*, ib. 25.

⁷⁾ *Gillet*, *Crato von Crafftheim II.*, 34.

nějšího melanchthonského směru, spoluúčastník Melanchthonův při lipském interimu, na doporučení Cratonovo císařem povoláný z Lipska, nedospěl k práci té. Za to si vyžádal císař k účelu tomu od vévody meklenburského¹⁾ Davida Chytráa²⁾ z Roztok, theologa to smýšlení luterského, ale snášlivého, jenž vděčně vzpomínal učitele svého Melanchthona. Císař dal mu na jevo, že³⁾ „o nic tolik nedbá, jako aby spory a strany náboženské mohly býti odstraněny, by pravé učení církve katolické a orthodoxní všude vzkvétalo a se šířilo a jednota spasitelné církve zase byla obnovena.“ To-li by docílil, rád by prý s Simeonem zvolal: „Nyní propouštíš, Pane, služebníka svého v pokoji.“ Když agenda byla sepsána⁴⁾ a císaři I. března 1569 předložena, císař se snažil, aby byla přizpůsobena jeho přáním. Líbilo se mu,⁵⁾ že mají býti kandidáti zkoušeni učenými kazateli, ale nesouhlasil, aby ve Vídni pro stoupence Augustany zřízena byla zvláštní konsistoř, a aby tak evangelíci byli v zemi samostatně zorganizovanou církví. Jeho plánem bylo, aby i tito kazatelé byli svěceni biskupem a podléhali jeho jurisdikci. Rovněž si přál, aby zachovány byly staré církevní obrady, obrazy, světla, kněžské roucho, zvonění, a vše to, co Melanchthon nazval „adiafora“. Značně pozměněná⁶⁾ agenda tištěna byla roku 1571.⁷⁾ Teprve když společná agenda byla ujednána, a po mnohém úsilí stavů, kteří se vzpírali platiti povolené obnosy, dokud jim nebude dána slíbená assekurace,⁸⁾ potvrdil císař náboženskou koncessi a ssekuraci sepsanou v Praze 30. května 1570 a datovanou v Praze 14. ledna

¹⁾ Císař psal 25. září 1568 vévodům meklenburským, že „es nunmehr so weit gereicht, das es allerdings allein an vergleichung und verfassung einige gottselige Agend (nach dem Inhalt die Kirchenzucht und andere Ritus und Ceremonien zu Kirchen und Schulen ungefehrlichen nach dem Gebrauch der Eldisten Augspurgischen Confession vorwandten Kirchen angestellt werden solle) gelegen sein will“. *Gillet*, Crato II., 33, 34 dle rkp. radního archivu ve Vratislavi, Acta vel Collectanea controversias religionis concernentia, fol. 46.

²⁾ *Gust. Frank*, *Gesch. d. prot. Theologie* I., 221–222. Do Rakous přišel 6. ledna 1569. — *Jul. Glücklich*, *Václ. Budovce z Budova Korrespondence*, Úvod.

³⁾ *O. Hopfen* 149.

⁴⁾ Agenda tato dle návrhu Chytráova sestává ze tří dílů. Díl I. jedná o hlavních kusech křesťanského učení v 16 kapitolách. Díl druhý je vlastní církevní agenda v 13 kapitolách. Díl III. jedná o křesťanském zřízení úřadu kazatelského a církevním řádu a jest instrukcí pro superintendenty a konsistoř. v. *Otto*, *Geschichte* str. 41. Obsah agendy definitivní a schválené viz tamže str. 42.

⁵⁾ *O. Hopfen* 149.

⁶⁾ List císařův arcivévodovi Ferdinandovi z 6. září 1568: „so wollen wir... sölliche agendam so nahe alsz imer möglich und erhöblich auf die nahen catholischer nachrichtung zu befürdern“. (*Hopfen*, 275.)

⁷⁾ Ne ve Steinu, ale na zámku Rosenburgu. *Bibl*, *Organisation* 180. Její název je: „Christliche Kirchen-Agenda. Wie die von den zweien Ständen, der Herren und Ritterschaft, im Erzherzogtum Oesterreich unter der Enns gebraucht wird. Anno 1571.“

⁸⁾ *Bibl*, *Organisation*, 148.

1571.¹⁾ Jako později se stalo v Čechách, tak tenkrát i v Dol. Rakousích²⁾ stavové si vyžádali dobrozdání o sepsané agendě od vitemberské university, jež vyhověla 13. srpna 1571. Katolickými theology byla agenda prudce napadána. Theologové z Ingolstadt de Tores a Clenck sepsali na rozkaz vévody bavorského Albrechta V. její vyvrácení. Ale též někteří theologové luterští směru flaciánského příkře ji odsuzovali.

Po povolení koncesse přihlásilo³⁾ se 125 far k vyznání Augsburskému, ale 500 jich zůstalo v držení církve katolické, zvláště v městech, v první řadě ve Vídni, ač tu všude plno bylo stoupců vyznání Augsburského. Než měšťané evangeličtí, jakkoli byli z koncesse vyloučeni, přece se mohli za vlády Maximiliánovy bez větších potíží účastniti služeb božích evangelických na pozemcích evangelických pánů. Ale nadarmo prosili stavové císaře o povolení kostela pro evangelické bohoslužby ve Vídni a v jiných městech:⁴⁾ císař v městech všemožně udržoval jurisdikci biskupskou, i když jinak nebránil šíření se vlivů evangelických ani mezi katolickým duchovenstvem. Docela žádal,⁵⁾ aby biskup Pasovský ordinoval i kněží ženaté, ba i přidružující se vyznání Augsburského. Stavům povolil pak k jich úsilným žádostem i další ústupky. Snad ještě r. 1571 dovolil, aby mohli ve Vídni konati služby boží pro sebe a své rodiny a svoji čeleď v domě maršálkově, a roku 1574 svolil, aby k tomu cíli mohli povolati do Vídne dva kazatele stavovské. Roku pak 1575 dal svolení za svého pobytu v Praze,⁶⁾ aby služby boží evangelické pro stavy mohly býti z domu maršalkova přeneseny do sálu v sněmovně. Povoliv však stavům takto ve Vídni místo k bohoslužbám, žádal, aby ostatních domovních služeb božích evangelických ve Vídni zanechali.⁷⁾ Je samozřejmo, že i měšťané hleděli se těchto bohoslužeb účastniti a stavy byli ochotně připuštěni, ačkoli císař k tomu nesvolil. Ale třeba císař náboženskou svobodu městům neposkytl a svobodu stavů vázal na agendu schválenou a nedopouštěl stavům hornorakouským zavésti agendu volnější,⁸⁾ přece ve skutečnosti byla v Rakousích svoboda náboženská

¹⁾ Pro události r. 1575 zajímavá jsou slova císařova Reich. Streinovi, když ho žádal o potvrzení koncesse: „Strein, ich wüsste der Sachen wol recht zu thun, ... um mein Person, glaubt mir, darum wär es mir nit zu thun“. *Bibl*, *Organisation*, 154. (Dle Streinovy „Relation“.)

²⁾ *von Otto* str. 50.

³⁾ *Hopfen*, 154.

⁴⁾ *Hopfen*, 402, 412. Viz dále zde str. 218.

⁵⁾ List Eisengreinův z 30. října 1568, otištěný u *Hopfena*, str. 218.

⁶⁾ Dva dny před odjezdem 1575. V. *Bibl*, *Die Organisation* str. 173.

⁷⁾ Dne 30. května 1575 příkazuje, aby farář pana Geyerna v Hernalsu zanechal pastorače a vysluhování svátostí ve Vídni. (*Hopfen*, str. 412.)

⁸⁾ Agenda hornorakouskými stavy navržená lišila se od dolnorakouské některými dodatky a zkratky. Císař chtěje míti agendu jednotnou a to směru konservativního, odepřel jí schváliti 9. března 1576. (*von Otto*, str. 56. List otištěn u *Hopfena*, 408.)

veliká. Vždyť stavové i veliká většina obyvatelstva byla evangelická, a císař, ač svobodu plnou nepovoloval, přece násilím jí nebránil, a spíše k stálým žádostem stavů ještě další ústupky jim činil. Stavové směli již pomýšlet na samostatnou organizaci církevní a na zřízení církevního ministeria.¹⁾ Již povolali si superintendenta a sestavovali řády církevní. Ale velikou závadou byly příkré nesnášlivé směry theologické, jež se z Německa rozšířily²⁾ i mezi přední šlechtou rakouskou a mařily dílo to hned v zárodku. Bylo velkým neštěstím protestantismu v těchto zemích, že nebyl jednotný, ale že „mnozí“³⁾ Flaciáni se tu zahnížili, fanatikové s železnou obručí kol mozku i srdce“. Náboženskými hádkami ubíjeli čas poměrně tak vhodný,⁴⁾ až Maximilián zemřel.

V zemích vnitrorakouských⁵⁾ protestantismus v ten čas byl v plném rozvoji své moci. Ač Karel II. již zahájil rekatolisaci, vypověděv praedikanty z zeměpanských měst, jakožto své komory, páni i šlechtici a i města tím úsilněji domáhali se náboženské svobody. Arcikníže Karel ve své tísní hledá radu a pomoc zvláště u svého bratra císaře Maximiliána. Císař ochotně bratrovi radí a arcikníže snaží se dle rady té i jednati. Rada ta je tím pro nás významnější, ježto nám dává nahlédnouti v zásady a pohnutky, jimiž se císař před tím řídil v Rakousích, a později i v Čechách. Otevírá tu císař bratru svému své srdce. Proto je nutno věnovati jí bedlivou pozornost.

Již 5. listopadu 1569⁶⁾ radí bratrovi, by nepovoloval stavům v jich žádostech „simpliciter et absolute“, ale aby raději vše odkládal a při tom užíval ve svých resolucích slov milostivých, ale tak, aby jimi „ani nic

¹⁾ Císař asi dal svolení k tomu a to před samou smrtí. Ale žádost o povolení školy stavovské již nevyřídil, ježto jej zatím překvapila smrt. *V. Bibl.*, Die Einführung, str. 10.

²⁾ *Chytráus* naříká v listě z 18. října 1574: „In Austria libertas religionis fere nimia est. Confluunt enim illuc impune omnes quacunq̄ue de causa ex aliis Germaniae locis dimissi“. (*Viz Bibl.*, Organisation, 135.)

³⁾ *G. Lösche*, Zu Melanthon's vierter Säkularfeier, Jahrbuch f. d. Gesch. d. Prot. in Öst. XVIII., str. 14.

⁴⁾ Sám císař častokrát si stěžoval na nesnášlivé jednání a kázání stavovského flaciánského kazatele Opitzé ve Vídni. Ještě výnosem z 30. dubna 1575 z Prahy vybízeli rakouské stavy, by nesnášlivcům ve svém středu bránili. *von Otto*, Geschichte, 59.

⁵⁾ *Joh. Loserth*, Innerösterreich, Realenc. (Hauck) IX., 101 (1901). — *Joh. Loserth*, Die Reformation u. d. Gegenreformation in den innerösterreichischen Ländern im XVI. Jahrh. 1898. — *J. Loserth*, Zur Gesch. der Ref. u. Gegenref. in Inneröst. 1904 (Jahrbuch f. d. Gesch. d. Prot.). — *G. Lösche*, Geschichte des Protest. in Öst. 1902.

⁶⁾ Otištěn u *Hopfena*, 332: Budou-li pak stavové žádati povolení Augsburské konfese, není rádo jí „also simpliciter et absolute zu bewilligen, sondern vielmehr auff verner E. L. resolution zu bedacht zu ziehen, das alles mit genedigen aufheltigen wortten und also, das E. L. inen nichts abschließen, aber doch auch nichts bewillegeten.“

neodpíral, ale také nepovoloval“. Dne 13. září 1571²⁾ pak radí, aby varoval se násilí proti stavům, ale také aby se neobracel na papeže o radu, ale aby hleděl od stavů oddělití především stav kněžský a pak města,

²⁾ Otištěno u *Hopfena*, 352—355: „Erstlichen achten J. R. Kais Mt. unnot, vil von dem zu melden, das J. fl. Dt. wider diehenigen stende, so sich in der religion nit nach J. fl. Dt. gefallen halten wollen, auf tättliche weg (dieselben mit gewalt zue gehorsam zu bringen) bedacht sein sollen . . . weil J. fl. Dt. vil mer bedacht sein werden, ire . . . underthonen in aller . . . milde väterlich . . . zu regieren. Vil weniger halten J. Kais Mt. ratlich oder tunlich sein; die sachen an die Bap. Ht. zu gelangen, die weil J. Kais. Mt. nit sehen, was aus denselben für nutz und guets, aber wol allerlai weitleufigkhait und gleichsobald das zu gewarten, das ätwo J. fl. Dt. die hennd mer als jetzo gespöret werden, sonderlich auch das desselben orts änderung zuelassung oder tollerierung gar nit zu erhoffen“. Císař pokládá za vhodné, aby „J. fl. Dt. die Stende durch mitl (wie sie zu thuen wissen wirdt) also von einander sondern, das vor allem (wie dann auch billich) die bischofen, prelaten und geistlichen der stende angemaszten religion nit thailhaftig machen. Und dann das stett und märkht, als J. fl. Dt. Kammergut, zugleich wie J. Kais. Mt. in iren österreichischen landen gethan, auch davon abgezogen wurden . . . Dardurch wurde nun nit der weniger tail J. fl. Dt. underthonen und landinwohner des fürstenthumbs Steir bei dem catholicissimo gehalten . . . Die weil . . . J. fl. Dt. notturfft ist . . . einen landtag auszuschreiben, . . . so mochte . . . die proposition . . . mit bester ausfüernug . . . verfasst, aber in derselben proposition von der religion garnichts gemeldt werden.“ Nebudou-li páni a rytíři nic namítati, bude to jen vítáno . . . „Das aber . . . J. fl. Dt. den herren und ritterstand in genere schriftlich assecurieren sollten . . . ire predikanten und underthonen in iren gewissen nit zu perturbiren, sonnder frei zu lassen . . . das halten J. Kais. Mt. auch für beschwerlich aus ursach, das es ain grosz . . . geferlichkhait auf sich trüege, dann . . . so würden J. fl. Dt. die hennd dermassen gebunden sein, das, es ervunde sich ainer was religion er wolt, derselb unter solicher generalitet der assecuration wurd begriffen und damit in seinem gewissen frei sein wollen. J. Kais. Mt. vermainten aber dises ain mitl und guet sein, wo ja die stend in J. fl. Dt. der religion halben tringen wurden, das J. fl. Dt. soviel immer muglich bemuehet, die stend zu vermugen, sich mit J. fl. Dt. mundlichen erbieten settigen und benuegen lassen. In demselben mundlichen erbieten möchten sich J. fl. Dt. dahin erklären, das J. fl. Dt. irer selbst person und ires gewissens halben . . . entschlossen sei, bei der alten waren catholischen religion zu bleiben . . . es wollten sich aber doch auch . . . gegen begerenden herrn und ritterstand, (wo anderst dieselben sich im religionwesen beschaidentlich und gebürlich verhalten und khainen verpotenen sekten anhängig machen werden . . .) auch gnedig . . . erzaigen und khainen in seinem gewissen beschwären . . . doch mit der . . . condition, das . . . dieselben . . . die catholischen auch an iren personen und guetern gantz unverletzt . . . bleiben lassen . . .“ Jestliže by pak šlechta přece jen trvala na písemní assekuraci, „so ist es gleichwol ein begehren, das wo indert muglich zu umbgeen gar gut wäre . . . Pro případ nevyhnutelnosti doporučuje však „eben das, weliches J. Mt. in gleichmessigen fall selbs thätten . . . das J. fl. Dt. den . . . herren und adelstand nit in genere sonder ploszlich zu der augspurgischen confession, wie die anno 30. Khaiser Karl dem fünfften überraicht worden . . . assecurieren und versichern mechten, nit dahin als ob J. fl. Dt. dieselb augspurgerisch confession guet hiessen, wenig oder vil approbierten oder tollerierten, auch nit das si der geistlichen oberkhait hiedurch fürgreifen, sonder das si die stend allain vor tätlikhait versichern wollten . . . Dardurch . . . enntflichen J. fl. Dt. . . . das ir und iren nachkommen als der weltlichen oberkhait

jakožto své statky komorní, aby tak nemalý díl obyvatelstva uchoval při katolicismu. Na sněmu radí v proposici se o svobodě náboženské ani nezmiňovati. Varuje před písemní assekurací svobody náboženské a doporučí jen ústní přípověď s vyloučením sekt a s podmínkou pokojného chování stavů evangelických ke katolíkům. Musil-li by však arcikníže dáti stavům písemní assekuraci, pak radí císař, aby to učinil po jeho příkladu, aby totiž nepovoloval všeobecnou svobodu náboženskou, ale aby ji vázal na Augsburské vyznání z r. 1530, aniž by konfessi tu schvaloval, — a to vše až do obecného srovnání u víře v národě německém. Tak prý uchová sobě i svým potomkům volnost jednání proti těm, kteří by se chtěli přidržeti sekt. V témže smyslu císař radí arcivévodovi listem¹⁾ z 3. ledna 1572, důrazně varuje, aby nepovoloval svobody městům, poněvadž by pak města se stala pařeníštím sekt.²⁾ Arcivévoda postupoval dle těchto rad, zvláště se snažil oddělit města od vyšších stavů a městům svobodu vyznání odepřít. Vskutku musila města³⁾ pod nátlakem vládním od stavů vyšších se oddělit a spokojiti se na konventu měst prohlášením arcivévodovým, že „nikdy na to nepomyšlel někoho z nich v jeho svědomí obtěžovati a tlačiti,“ ale že „i jemu musí býti ponechána ve věcech náboženských plná volnost dispozice beze vší závady.“ Stavové však vyšší, páni a šlechta, vymohli si r. 1572 v pacifikaci štýrsko-hradecké skoro plnou svobodu svědomí a náboženství dle vyznání Augsburského pro sebe, své rodiny i poddané. A aby i města měla nějaký podíl v této svobodě, zřídili stavové vedle farního úřadu a chrámu evangelického v Št. Hradci i chrámy a kazatele v Judenburku, Lublani a Celovci. Také evangelické školy zřizovány. Konečně povolán i David Chyträus, aby uvedl řád v církev. Sepsal, jako dříve v Rakousích, církevní řád pro Štýrsko, Korutany a Krajinu,⁴⁾ obsahující i řád učení, agendu a řád zřizo-

jeder zeit die hennd gegen denen frei und offen stinnden, die sich sollichen nit gleichmessig halten, sonder anderen sekten anhengig machen wurden. Und solliches alles nit anderst oder weiter zu versteen, als bis auf ain khunfftige gemaine vergleichung der religion in teutscher nation.“

¹⁾ *Hopfen*, 359—360. „Dann solle den stetten und märkhten gleiches nachsehen in der religion geschehen, so hatten E. L. besorglich nit allain in khurtz den abfall der catholischen religion sonder auch das zu gewarten, das neben abnemung des schuldigen gehorsams gegen E. L. die stätt und märkht nichts ennders denn ain aufhaltung, versammlung und erzighung aller bösen verpottnen und verführerischen sekten sein . . . Das also E. L. annderst nit zu raten, als das sie vor allen dingen ire stat und merkht in der religion von den zwaien ständen ziehen und sonndern, auch sich ehe und zuvor gegen den zwaien ständen in nichte einlassen.“

²⁾ Srv. též radu císařovu ze 14. února 1572 (J. *Loserth*, *Die Reformation*, str. 193), ve které císař v tajnosti se zmiňuje o assekuraci dané rakouským stavům, odkazuje na své dřívější rady a přeje si, „dasz diese hochangelegene Sache zu einem fruchtbaren Ende und zu einem glücklichen Verstand zwischen ihm und den Ständen gedeihe“.

³⁾ J. *Loserth*, *Die Reformation*, 188.

⁴⁾ *Ibidem*, 209.

vání úřadu kazatelského, a řád ten na generálním sněmu v Brucku, na němž arcivévoda dal přítomným stavům a tudíž i městům 9. února 1578 příznivé ústní prohlášení, schválen. Všechny pak náboženské vymoženosti od r. 1572—1578 sebrány v jedno jako velká štýrská náboženská pacifikace. Ale tím již překročen vrchol evangelických úspěchů.

V Německu¹⁾ byly to zvláště konfessiijní a věroučné poměry, jež se mocně obrážely v náboženských myšlénkách v Čechách. Od roku 1555, kdy na říšském sněmu v Augsburgu vyhlášen byl náboženský mír, nastaly pro německý protestantismus klidné zevní poměry. Mír ten byl ujednán mezi stavy starého náboženství²⁾ a stavy „Augsburské konfesse“, „všichni ostatní však, kteří k těmto oběma náboženstvím nepříslušejí, v mír tento nemají býti pojati, nýbrž mají býti z něho zcela vyloučeni.“ Při tom zásada „cuius regio, eius religio“ byla slavnostně uznána. Mír ten posílil i v Čechách stoupence vyznání Augsburského a dával jim naději, že by mohli na základě vyznání Augsburského dosáti svobody.

V té době rozvíjel se německý protestantismus pod vlivem Melanchthonovým. Němečtí protestanté zvali se nejraději „evangelíky“ neb „reformovanými“, anebo „příbuznými Augsburského vyznání“³⁾ Jich věroučným vyznáním byla Augsburská konfesse, a to dle vydání z roku 1540.⁴⁾ Melanchthonovy „*Loci communes*“ a od r. 1552 „*Examen ordinandorum*“ byly prameny, z nichž bohoslovci čerpali své věroučné poučení, zatím co Luterův *Katechismus* byl předním pramenem náboženského vzdělání lidu a mládeže. Melanchthonův směr byl upevněn, když r. 1551 proti Tridentenskému koncilu evangelíci dolnoněmečtí přihlásili se k Melanchthonově *Repetitio confessionis Augustanae Saxonica*⁵⁾ a hornoněmečtí k spisu Brenzovu *Confessio Württembergica*, spisům to opírajícím se o konfessi Augsburskou dle znění z r. 1540. V „*Corpus*

¹⁾ Srv. J. F. A. *Gillet*, *Crato von Crafftheim und seine Freunde*. — H. *Heppe*, *Die Entstehung und Fortbildung des Luthertums*, 1863. — G. *Frank*, *Geschichte d. prot. Theologie I*. — Paul *Tschackert*, *Die Entstehung der luther. und der reformierten Kirchenlehre sammt ihren innerprotest. Gegensätzen*, 1910. — F. *Frank* a R. *Seeberg*, *Konkordienformel v R. E. X*. — F. *Kattenbusch*, *Protestantismus v R. Enc. XVI*.

²⁾ Poměry v církvi katolické v Německu v té době líčí deset dobrozdání o církvi katolické v té době ve spise W. E. *Schwarz*, *Zehn Gutachten über die Lage der kath. Kirche in Deutschland, 1573—1576* . . . Paderborn 1891. — Srv. *Joseph Schmidlin*, *Die kirchl. Zustände in Deutschland vor dem Dreissigjährigen Kriege*. I. Th. Österreich. Freiburg 1908.

³⁾ H. *Heppe*, *Die Entstehung*, 205. „Evangelisch“, „reformirt“, „der Augsb. Confession verwandt“. Sám Jakub Andreae v ten čas neuzívá názvu „lutherisch“ k označení svého výlučně luterského směru, nýbrž slov: „die Verwandten der Aug. Conf.“ a „die Evangelischen“.

⁴⁾ H. *Heppe*, 206—209.

⁵⁾ Obyčejně zvaná *Confessio Saxonica*.

doctrinae Christianae¹⁾ z r. 1560, vydaném r. 1560 v Lipsku, známém pod jménem Corpus Philippicum nebo-li Misnicum, sebrány byly přední spisy Melanchthonovy a vedle tří oekumenických symbolů staly se v Sasku a podle vzoru saského i v jiných zemích normou evangelického učení. Tak nabýval protestantismus německý u veliké většiny ráz středního směru melanchthonského, stojícího na základě vyznání Augsburského, ale přátelícího se s kalvinismem, jemuž Filipisté vycházeli vstříc zvláště v učení o večeři Páně. Přední zastanci tohoto směru melanchthonského byli na universitě vitemberské a lipské.

Než vedle tohoto prostředkujícího směru po smrti Luterově víc a více vystupoval do popředí směr jiný, později zvaný luterský m.²⁾ V čele jeho stáli theologové university jenenské. Kládli velice důraz na pravověrnost, opírajíce se při tom jednostranně o slova Luterova a hledíce s nedůvěrou na Melanchthona, jenž v Lipském interimu 1548 svou přílišnou povolností ovšem si zadal.³⁾ Především stáli proti zwinglianismu nebo-li sakramentářství, jež mírem augsburským bylo vlastně ze svobody v zemi vyloučeno. Ale i Kalvinisté, kteří se hlásili též jako příbuzní Augsburského vyznání pod ochranu Augsburského míru, ježto Kalvín vyznání Augsburské dle znění z r. 1540 též podepsal, byli těmito theologům pro své učení o večeři Páně podezřelí z zwinglianismu a tudíž i sakramentářství. Rozšiřovali tito theologové výtku tu útočně na všechny, kdo se neshodovali s jich vlastním výlučným stanoviskem, opřeným o slova Luterova.⁴⁾ Především odsuzují Kalvinisty,⁵⁾ ale stejně vášnivě i mírné Luterány, Filipisty. Proti tomuto snášelivému směru Melanchthonovu, jemuž stačí jednota v zásadách hlavních, a jenž při tom šetří volnosti ve věcech subtilních a vedlejších a dovede udržovati přátelské styky s Kalvinisty, jimž v učení o večeři Páně jest blízký,⁶⁾ vedou jednostranně luterští theologové vždy vášnivější boj.

Boj ten od r. 1570 přirostl se v Sasku, hlavním sídle Filipistů, k rozhodnutí. Profesori university vitemberské byli tenkrát skoro vesměs Filipisty, melanchthonské Corpus doctrinae

¹⁾ Paul Tschackert, Die Entstehung 545 a 614. Vedle tří oekum. symbolů obsahuje Augsb. konfessi, Apologii, Confessio Saxonica, Loci theologici, Examen ordinandorum a Responsiones ad impios articulos Inquisitionis Bavaricae.

²⁾ Teprve r. 1571 vyskytuje se prvé pojmenování „lutherische Kirche“ v dolnosaské konfessi a r. 1572 v Corpus doctrinae Brandenburgicum. Ale ještě potom neužívá se toho pojmenování v dalších luterských věroučných spisech k označení církve později po roce 1580 zvané luterskou, nýbrž jediné názvu „reformirte Kirche“ H. Heppel, 222.

³⁾ P. Tschackert, 505—514.

⁴⁾ Zvláště o jednostranně zdůrazněné učení o ubikvitě a manducatio oralis.

⁵⁾ Kalvín sepsal k jich obraně Defensio sanae et orthodoxae doctrinae de sacramentis.

⁶⁾ Nesdílil učení o manducatio oralis, ač skutečnou přítomnost těla Kristova a podstatné se sdílení Krista přijímá. Hauck Realenc. XII., 526.

Misnicum z r. 1560 bylo zákonně uznanou normou učení v zemi. Jeho výtah vydán r. 1571 jako katechismus¹⁾ vitemberský, který však ihned byl Selnekkerem, jakož i jenenskými theology prohlášen za sakramentářský, kryptokalvinistický, poněvadž nepřipouštěl učení o ubikvitě. Kurfiřt saský však zakládal si na tom, aby byl předním ochráncem luterství. Proto sice souhlasil s vitemberskými theology, pokud jménem pravověrného učení bojovali proti Flaciiovi a jiným theologům flaciánským, ale stál rozhodně i proti kalvinistům a nijak nechtěl dopustiti, aby kalvinismus nalezl v jeho zemích místo. Theologové saští uspokojili kurfiřta, vydavše 1571 spis Consensus Dresdensis,²⁾ přidržující se téhož směru jako byla Catechesis. Ač udržovali soukromé přátelské styky s mnohými Kalvinisty, k nimž ve mnohém se klonili, přece si počínali jako mírní Luteráni, kteří v souhlasu s kurfiřtem stojí mezi Kalvinisty a Flaciány, rozcházejíce se s oběma.³⁾ Než tu pojednou r. 1574 nepřátelská strana přísně luterská v Sasku, jejíž oporou byla choť kurfiřtova Anna a od listop. 1572 i dvorní kazatel Georg Listenius, nalezla v právě vydaném anonymním spise Exegesis,⁴⁾ jednajícím o Večeři Páně rozhodně proti ubikvitě, proti manducatio oralis a proti manducatio infidelium ve smyslu vitemberských theologů, vhodný podnět, aby vyhlásila je za kryptokalvinisty a tak zničila. I pohnula v lednu 1574 kurfiřta, aby provedena byla visitace university vitemberské i lipské i skladů knih a pátráno bylo po Exegesis jako knize kalvinské. Zabaveno⁵⁾ několik exemplářů i četné spisy theologů Zanchia, Oecolampadia, Bullingera, Kalvína, Martyra, Zwingliho. Pátráno po korespondenci podezřelých již osobností. Chotí Listeniovou zachycen dopis superintendenta Stöszla dvor. kazateli Schützovi, zabaveny listiny a dopisy jich obou i dra Peucera⁶⁾

¹⁾ Katechismus tento mluvící o tělu Kristovu místně určeném v nebi v rozporu s ubikvitou („Catechesis continens explicationem simplicem et brevem Decalogi, Symboli Apostolici, Orationis Dominicae... edita in Academia Wittebergensi et accommodata ad usum scholarum puerilium 1571“ Srv. P. Tschackert, str. 545), jakož i Confessio saxonica pro Tridentický koncil od Melanchthona sepsanou, jak Blahoslav dí, i Bratři oblíbují. (Viz str. 32.) Srv. Hauck Realenc. XII., 523.

²⁾ Pod názvem: Kurze christliche und einfältige Wiederholung des Bekenntnisses der Kirche Gottes in des Churfürsten zu Sachsen Landen.“

³⁾ Tenkrát r. 1573 vitemberští theologové opatřili nové vydání Bratrského vyznání, upravené Esromem Rüdigerem.

⁴⁾ Exegesis perspicua et ferme integra controversiae de s. Coena. Jejím autorem byl dle jedněch lékař slezský Joachim Curäus, dle jiných profesor vitemberský Pezel, zeť Melanchthonův, profesor medicíny Peucer, a profesor fysiky Rüdiger. „Mag man auch den Inhalt der Exegesis als Melanchthonismus bezeichnen, er deckte sich jedenfalls mit der Christologie und Sakramentslehre Calvins.“ P. Tschackert., 548.

⁵⁾ Také ve Vídni vydán zákaz ženevských a curyšských knih brzy potom na popud papeže Řehoře XIII. Jeho list císaři 15. květ. 1574. Theiner, Annales II., 206.

⁶⁾ V dopise jednom píše Dr. Peucer Schützovi: „Wenn wir nur Mutter Annen auf unserer Seite hätten, so sollte es nicht noth haben; den Herrn wollten wir auch bald kriegen“, a očekává od Schütze, že choť kurfiřtova pro jich stranu získá a též kurfiřta jim nakloní. Gillet, Crato I., 450. — Hauck, Realenc. XV., 230.

a jeho přátel, z nichž se dalo sestrojiti obvinění z konspirace proti spáse duší manželů kurfiřtských, a z dosti nepatrných a téměř bezvýznamných poznámek sestrojena žaloba z důvodů „vloudilého kalvinismu“, „konspirace za účelem zavlečení kalvínského učení“, „tupení knížete“ a j. Krutost kurfiřtova dovršila dílo: Dvorní kazatel Schütz, tajný rada Jiří Cracow,¹⁾ a zeť Melanchthonův, osobní lékař kurfiřtův Dr. Kašpar Peucer, uvěznění, a zvláště poslední dva vydání mnohemu trýznění. Na rozkaz kurfiřtův sepsal Pavel Crell s jinými theology v červnu 1574 Torgavské články, aby jako výraz pravého učení Luterova, Melanchthonova, Augsburské konfesse a Corporis doctrinae, byly předloženy saským theologům k podpisu. V nich výslovně se učí manducatio indignorum, jakož i manducatio oris. Kalvín, Beza, Bullinger, Petr Martyr a theologové heidelberští výslovně jsou zavrženi. Ale také ubikvita se odmítá.

Lipští theologové články podepsali, též ostatní duchovenstvo v zemi. Z vitemberských jen Jiří Maior bez výhrady, ostatní s výhradami — a vystěhovali se ze země, tak mimo theology i Esrom Rüdiger²⁾ z filosofické fakulty, i jiní. Rüdiger na přimluvu Languetovu a Cratonovu dosáhl útočiště u Jana z Žerotína jako vychovatel jeho syna, aby pak mezi Bratřími našel na čas působnost vhodnou jako rektor nově upravené školy bratrské v Ivančicích. Fakulta theologická ve Vitemberku obsazena theology novými. Od r. 1574 tu působí Pavel Crell, Kašpar Eberhardt z Míšně,³⁾ Jan Avenarius z Jeny, Martin Oberndorf z Mitveidy, směru luterského, ač ne nejkrajnějšího.

Událostí tou byla strana Filipistů nejen v Sasku, ale i v ostatních zemích velice zeslabena. Také ve Slezsku v Břehu musil žák vitemberský Ferinarius, rektor tamní vzkvétající vévodské školy, nástupce Jana Hederika povoláného do Jihlavy, opustiti svůj úřad o velkonocích 1575, když po mnohých vzrušujících jednáních 1572—1574 vévoda Jiří učinil pravidlem učení v své zemi normu stanovenou v kurfiřtství saském r. 1574, jež tudíž pro communi et catholico consensu reformatarum ecclesiarum má býti pokládána.⁴⁾

Tím vším byli Filipisté ještě více zatlačeni na levo k straně theologů heidelberských a tím i k straně zřejmě kalvínské theologů ženevských, a tak učiněn rozhodný krok k rozdělení německého

¹⁾ Zemřel v žaláři mukami ztýrán 16. března 1575.

²⁾ Na den sv. Michala 1574.

³⁾ Po jeho smrti pak roku 1575 Jan Bugenhagen. Viz dále hlavu 56.

⁴⁾ Události ty působily velice bolestně na Bratří. Senior Ondř. Štefan píše 8. února 1575 z Ivančic Dru Cratonovi (*A. Gindely, Fontes XIX., str. 406*): „Tragoedia illa Saxonica, vel quae iam in Silesia quoque in ducatu Brigensi exercetur, tantum abest, ut nobis placeat, ut dominum assidue oremus, ne eam in Boemiam quoque inferri patiatur, cum alias non sunt concordēs calixtini et crassi Lutherani.“ — Tím Bratří ovšem ještě více byli pohnuti, aby studenty své posílali místo do Vitemberka raději do Heidelbergu a Ženěvy.

a světového protestantismu na tři hlavní směry. Jednak se tu krystalisuje konservativní strana přísných výlučných Luteránů, v jichž čele stojí skupina theologů jako Jakub Andreae, Mik. Selnekker, Mart. Chemnitz, a mírnější David Chyträus, s vyloučením M. Flacia a jiných stoupenců nejkrajnějších směrů. Na druhém pólu se soustřeďují stoupenci směru kalvínského kol Theodora Bezy a jiných žáků Kalvínových, k nimž se druzí theologové heidelberští, jim v čele Olevianus a Ursinus. Mezi oběma směry stojí dosud mírná a prostředkující strana žáků Melanchthonových. Mnozí z nich, ač někteří kalvinismu zřejmě odpírali, událostmi v Sasku jsou zatlačováni přece jen směrem ke kalvinismu.

K tomu přispěli theologové přísně luterští dalším svým postupe m. Kdežto s druhé strany touženo bylo po jednotě všech evangelických stran a po vzájemné snášlivosti a společném postupu proti nepřítelům všechny je stejně ohrožujícím, a proto nabízena ruka bratrská všem těmto evangelickým stranám, theologové přísně luterští se svými knížaty usilovali nyní tím více o spojení toliko přísně luterských církví na základě výlučně luterské normy učení a o uplatnění této normy i mezi ostatními. Ale tím nutili ostatní tyto církve, aby též se vzájemně sdružily. Výlučně luterský směr zavrhl na konventu Lichtenbergsém v únoru 1576 autoritu a učení Melanchthonovo, postavil se na základ Augsburského vyznání a to — po prvé „prvého nezměněného“ (*Confessio Augustana invariata*), — jakož i Apologie, Luterových Katechismů a Šmalkaldských článků. A konečně sjednotil se po mnohých přípravných pracích na společné normě v knize Bergské, jež se stala jako *Solida declaratio* spolu s *Epitome* knihy Torgavské z r. 1576 společnou *Formulí concordiae* pro pravověrnou církev reformovanou r. 1577, a usiloval pak o to, aby pro ni získal knížata a bohoslovce ostatní.¹⁾ V čele tohoto hnutí z knížat stál kurfiřt saský a braniborský.

Naproti tomu strany druhé s falckrabím Janem Kazimírem v čele — Vilém, lantkrabě hessenský, a královna anglická dodávají straně významu — snažily se zabrániti rozdělení protestantů, usilující o sdružení všech evangelických stran na základě všem společném.²⁾ Jan Kazimír svolal na 26. září 1577 konvent do Frankfurtu (i Bratří byli zváni, ale nezúčastnili se), který se usnesl sepsati společné vyznání nové a žádati knížata německá, aby nedopustila zatracovati jiné církve, ale pečovala o jich pevnější spojení; nezavrhují Augsburské vyznání, nýbrž jen jest spor o jeho smysl v některých bodech. K sepsání společného vy-

¹⁾ Kurfiřt falcký Ludvík dal se získati, když v předmluvě vyhověno jeho námitkám. Také církve původně se vzpírající, lauenburská, švédská, holštýnská, pomofanská a štrasburská později se připojily. Podepsáno vyznání to hned r. 1577 a 1578 třemi kurfiřty, 20 knížaty, 4 svobodnými pány, 38 říšskými městy a asi 8000 duchovními.

²⁾ *J. Bidlo, Jednota bratrská, III., str. 155 atd.*

znání toho nedošlo; místo něho však vydána z usnesení francouzské generální synody v St. Foi (2. února 1578) kazatelem Salnarem z Castres jménem církve francouzské a belgické v Ženevě roku 1581 *Harmonia Confessionum fidei orthodoxarum et reformatarum ecclesiarum*.¹⁾

Zatím však strana přísně luterská získávala podpisy pro svou Formulu concordiae,²⁾ jež pak spolu s Augsburskou konfessí z r. 1530 a Apologií, jakož i s Luterovými spisy: Články Šmalkaldskými, Malým a Velkým Katechismem, tvoří normu učení pro církev výlučně luterskou jako *Liber concordiae*, jež vydán byl 25. června 1580 s předmluvou na památku 50letého jubilea Augsburského vyznání. Tím vším dovršeno rozdělení³⁾ evangelických církví v Německu, přidržujících se vyznání Augsburského. Jako výlučná strana luterská — jež se nyní také nazývá výslovně luterskou církví, zanechavši jméno „reformované církve“, jehož

¹⁾ Další titul zní: „*quae in praecipuis quibusque Europae regnis, nationibus et provinciis sacram Evangelii doctrinam pure continentur, quarum catalogum et ordinem sequentes paginae indicabunt. Additae sunt ad calcem brevissimae observationes . . . Quae omnia ecclesiarum Gallicarum et Belgicarum nomine subiiciuntur libero et prudenti reliquarum omnium iudicio. Genevae. Apud Petrum Santandreamum. 1581.*“ Spis ten probírá v 19 oddílech jednotlivá učení vlastními slovy těchto vyznání: Helvetica I. a II., Basiliensis, Bohemica (Bratrské vyznání), Gallica, Anglica, Belgica Augustana, Saxonica, Wirtembergica a Svevica. Nejedná se ve spisu tom o třídění, nýbrž o spojení vyznání těch. Spis ten chce býti pravým dokumentem unie, ovšem na základě učení církve francouzské a belgické, tedy reformované, klade důraz na souhlas i s církvemi přidržujícími se Augsburského vyznání a rozpor snaží se vyrovnati, anebo ukázati jej jako málo významný. Dí v předmluvě na listu 5: „*Haec causa fuit, cur Augustanam Confessionem, una etiam cum Saxonica et Wirtembergensi inserere in hac Harmonia voluerimus, ut facilius cognosci possit, et nos cum illis in propriis quibusque fidei capitibus consentire et quam paucissima superesse inter nos controversa.*“ — Konfessi Bratrskou otiskuje dle vydání z r. 1573 bez přímé účasti Bratří, kteří si počínali k této Harmonii zdržlivě. (Srv. *J. Bidlo*, *Jednota III.*, str. 171.) Br. *J. Felin* prohlašuje ve svém Rozebrání Obrany Sam, Martinia (vyd. 1902, str. 36), že Bratrská konfesse tu otištěná „není na místě obecní české vydána, a . . . Bratří žádného na to nenazovali, ale onino sami bez vědomí bratrského ji připojili“. V *Observationes* děje se zmínka o sporných bodech a tu i o učení o večeři Páně v Bratrské konfessi: „*Et quamquam utriusque verum sacramentum et hanc veritatem eius sacramentaliter et externo modo accipiunt, credentes tamen soli spiritualiter atque ita cum salute sua.*“ *Observationes* k tomu dí: „*Veritatis appellatione hoc loco intellige non fructum Sacramenti . . . neque ipsum corpus et ipsum sanguinem Christi . . . sed panem illum et vinum illud . . .*“ — Naproti tomu ve vydání Bratr. konfesse z r. 1607 in margine je poznámka: „*Pravou pak svátostí rozumíme věci duchovní a nebeské, jež jsou tělo a krev Páně.*“

²⁾ Srv. *Hauch*, *Realencyklopädie X.*, 732. (*R. Seeberg*, *Konkordienformel*.)

³⁾ *E. F. Karl Müller*, *Symbolik* 1896, 277. „*Indem die Konkordienformel Luther canonisirt, schneidet sie auf Jahrhunderte die Hoffnung einheitlicher Entwicklung des Protestantismus ab, und separiert das Luthertum, welches bis dahin noch immer als eine blosser theologische Richtung gelten konnte, als besondere Kirche von dem allgemeinen evangelisch-reformierten Christentum.*“

dotud se přidržela, církvim evangelickým ostatním⁴⁾ — stojí ti, kteří přijali Formulu concordiae, a tudíž i učení o ubikvitě, i s Damnamus všech jinak smýšlejících. Druhou stranu tvoří ti, kteří, vážíce si Luteru i Filipa i Augustany, přiklonili se k stoupencům Kalvinovým a utvořili německou reformovanou církev. Mezi nimi přední místo zaujímají theologové heidelberští. „Luteráni“ pak a tito „reformovaní“ zápasí mezi sebou o stranu střední melanchthonsko-luterskou, v níž valná část sdílí stanovisko Luterovo v učení o večeři Páně, ale váží si i Melanchthona a proto nepodepsala Formulu concordiae.⁵⁾ Strana ta, stojíc mezi oběma radikálnějšími stranami, právě proto kolísá mezi oběma, a svou touhou po sjednocení všech evangelických stran jest vedena k tomu, aby z valné části splýnula s tou stranou, jež jí vychází vstříc v podobné touze.⁶⁾

Z událostí v ostatních zemích vzbudila v Čechách obzvláštní pozornost noc bartolomějská ve Francii z r. 1572.⁷⁾ Vidělit Čechové ve vlastní zemi zásadní nepřátele evangelia v jich práci, a nyní poznali, jak bezohledně tito nepřátelé postupují, mají-li moc v ruce, aby bezbranné odpůrce zničili. Další toho doklady spatřovali v bojích domácích ve Francii a v Nizozemsku, kde vláda francouzská a španělská snažily se udusiti násilně a bezohledně hnutí evangelické. Zprávy o bojích těch budily živý zájem i v Praze.⁸⁾ Porozumívali, že jest svrchovaně třeba napsati síly, aby dosáhli zákonného uznání.

Příklad takového úspěšného postupu sjednocených stran viděli v Polsku, kde Luterští, reformovaní a Bratří v ten čas — 14. dubna 1570 — ujednali mezi sebou *Consensus Sandomiriensis*,⁹⁾ vzájemně se uznávající za bratry, a tak při vzájemném uznání svých parochiálních práv a církevních řádů umožňující si, aby mohli v lásce a pokoji

¹⁾ *P. Tschackert*, 625. Nejdříve název „*Reformiert*“ se ujal v tom smyslu v Anhaltsku.

²⁾ Formulí svornosti nepodepsali: Hessensko, Anhaltsko, Falc-Zweibrücken, Šlesvik-Holštýnsko, Dánsko, Frankfurt n./M., Gdánsko, Brémy, Špýr, Worms, Norimberk, Magdeburk, Nordhausen. — Slezska se jednání nezúčastnilo. — Také David Chytráus r. 1581 se prohlásil proti Damnamus reformovaných církví a proti ubikvitě při večeři Páně. I vévoda Julius brunšvický odepřel přistoupení z osobních důvodů. Jedni z nich sblížili s kalvinismem a utvořili církev reformovanou, druzí i na dále cítili se Luterány, třeba Formulí nepodepsali.

³⁾ I když se přiklonily k církvi reformované, přece i pak takové reformované církve, jež vzrostly z melanchthonismu, přidržují se vesměs vyznání Augsburského (Augustana variata), církve v Anhaltsku a Hessensku nejen Augustany, ale i Apologie, tak že o reformovaný charakter těchto dvou církví docela byl r. 1892 i vědecký spor. (Srv. *F. E. K. Müller*, *Symbolik*, 434, pozn. 2.)

⁴⁾ Srv. dále hlavu 28 a 34. Literaturu o události té viz *Zibrt*, *Bibliografie III.*, str. 456 č. 9564.

⁵⁾ Srv. *Hub. Languetus*, *Epistolae secretae* v *Arcana Seculi XVI.*

⁶⁾ *Dan. Ern. Jablonský*, *Historia Consensus Sandomiriensis*, Berolini 1731. — *Niemeyer*, *Collectio confessionum*. Str. LXIX—LXXI a str. 551—591. — *Jar. Bidlo*, *Jednota Bratrská v prvním vyhnání*. II., str. 141—177.

Rozpravy: Roč. XIX, Tr. I. Čís. 44.

pracovati vedle sebe¹⁾ za vzájemného dorozumění. Tento consensus in fide et religione christiana podepsali vedle vynikajících pánů četní zástupci různých vyznání jménem ostatních, jako Erasmus Gliczner, superintendent Aug. vyz. ve Vel. Polsku, B. Andreas Prasmovius, správce sboru Radziejovského, a B. Sim. Theoph. Turnovius,²⁾ jáhen, za Bratří, za něž 20. května podepsali i senioři B. Georgius Israel a Johannes Laurentius; jménem pak stoupenců Helv. vyznání zvláště senioři Stanislaus Sarnicius, Jacobus Sylvius, Paulus Gilovius a jiní. Všechna tři vyznání vzájemně prohlašují, že se navzájem uznávají za pravověrná a zbožná. O jediném sporném bodu, večeři Páně, vyznávají, že se shodli na podstatné přítomnosti Kristově³⁾ v pravověrném smyslu, jak je i v Confessio saxonica z r. 1551⁴⁾ projeven.

¹⁾ J. Bidlo zjišťuje ve spise Jednota Br. III. str. 41 atd., že Bratří 1578 měli v Polsku 37 sborů, ponejvíce ve Vel. Polsku, Kalvinisté měli v Mal. Polsku většinu, Luterští čítali ve Vel. Polsku as 20—30 sborů. Celkem bylo ve Vel. Polsku far 848. Duchovní z Jednoty byli na statcích šlechticů bratrských na farách svých pastores loci (od r. 1553), ježto jim páni ti jako patroni dosavadní katol. farností a kostely odevzdali ve správu. (Tamže str. 62.) — O počtu sborů evangelických v Polsku, zvláště pak reformovaných a bratrských, podává podrobnou zprávu *Adr. Regenvolscius, Systema Historico Chronologicum ecclesiarum Slavonicarum 1652*, str. 111—139, a pak 405—454. — *Dan. Em. Jablonski* ve zmíněné Historii p. 115 vyvrací zprávu Hartknochovu k r. 1595, „de plus quam centum ecclesiis, quas Reformati Augustanis eripuerint, ita ut vix una alterave ecclesia his supersit“, dokazuje, „cum palam sit... Augustanos in sola Maiori Polonia in hunc diem (p. 116)... plus minus centum ecclesias et oratoria, quorum Catalogum in manibus habeo, possidere... Quod vero ecclesiae istae Augustanae Reformatos, multo quidem minore ecclesiarum sed longe maiore nobilitatis numero gaudentes, non oppressores sed propugnatores strenuos patronosque semper expertae fuerint, ... patebit.“

²⁾ Turnovský, ač tenkrát mladý a teprve jáhen, měl v celém jednání přece význačný podíl. Napsal *Itinerarium Sandomiriense*, rkp., jehož použil *D. E. Jablonski* ve své *Historii Consensus Sandomiriensis 1731*. (Srv. tamže pozn. a na str. 37.)

³⁾ Piší doslovně, že se shodli „in sententia verborum Domini nostri Jesu Christi, ut illa orthodoxe intellecta sunt a patribus, ac imprimis Irenaeo, qui duabus rebus, scilicet terrena et coelesti, hoc mysterium constare dixit: Neque elementa signave nuda et vacua illa esse asserimus, sed simul reipsa credentibus exhibere et praestare fide, quod significant“. Sjednotili se u víře: „substantialiam praesentiam Christi non significari duntaxat, sed vere in coena (eo) vescentibus repraesentari, distribui et exhiberi corpus et sanguinem Domini symbolis adjectis ipsi rei, minime nudis, secundum sacramentorum naturam“. Mimo to prohlašují, že „articulum Confessionis Saxonicarum ecclesiarum de coena Domini ad Tridentinum concilium anno D. 1551 missae... pium agnoscimus et recipimus“. *Dan. E. Jablonski, Historia* p. 190. Toto znění bylo přijato, když Kalvinisté navrhovali: „convenimus, ut credamus et confiteamur substantialiam praesentiam Christi“, a Luterští místo praesentiam Christi chtěli praesentiam corporis Christi, a žádali, aby celý článek o Večeři Páně z *Confessio Saxonica* z r. 1551 byl v *Consensus* pojat. Prvé jim odepřeno, druhé povoleno. Srv. *A. Gindely, Gesch. d. B. Brüd. II.*, str. 86 a 87. — *J. Bidlo, Jednota bratrská II.*, 157.

⁴⁾ Praž. univ. XXI. L. 75. Odkaz na tuto konfessi zní takto: „Cuius confessionis haec sunt verba: „Et baptismus et coena Domini sunt pignora

Na základě této dohody slíbili si stoupenci těchto tří vyznání vzájemně se míti k sobě bratrsky, ponechati každému vyznání jeho řády a ceremonie, a konečně pečovati o to, aby ze všech těch vyznání bylo sestaveno společně vyznání¹⁾ jako norma učení.

Toto jednání bylo ovšem sledováno bedlivě se všech stran. K a t o l i c k á strana a zvláště papež pozorovali je s nevolí,²⁾ evangelíci, zvláště reformovaní, filipisté, Bratří a čeští stavové radovali se z celého postupu, přísní Luteráni měli pro to vše odsouzení.³⁾ Saský státník a přítel Bratří *Hubertus Languetus* z celého jednání vyvozuje velice případné poučení pro poměry české, když píše Bratřím: „Přál bych si, aby církev české, které usilují... o konfessi Augsburskou, s vašimi se úplně spojily: neboť, budou-li se i v nejmenším a třeba jen v obřadech od vás lišiti, lidé zlí v tom najdou příležitost, aby mezi vámi rozněcovali spory.“⁴⁾

et testimonia gratiae, ut antea dictum est, quae de promissione et tota redemptione nos commonefaciunt et ostendunt beneficia Evangelii ad singulos pertinere, qui his ritibus utuntur etc. Item. Nec admittuntur ulli ad communionem, nisi prius a pastore aut collegis eius auditi sint et absoluti. In hac exploratione interrogantur et erudiuntur rudiores de tota doctrina: et deinde absolutio promulgatur. Docentur etiam homines, sacramenta esse actiones divinitus institutas et extra usum institutum res ipsas non habere rationem sacramenti, sed in usu instituto in hac communione vere et substantialiter adesse Christum, et vere exhiberi sumentibus Corpus et Sanguinem Christi: Testari Christum, quod sit in eis et faciat eos sibi membra et quod abluerit eos sanguine suo etc.“

¹⁾ „Ritus autem et ceremonias uniuscuiusque ecclesiae liberos... relinquimus“ a dále: „ex mutuis Confessionibus compendium corporis doctrinae... eliceremus et in publicum ederemus.“

²⁾ *D. E. Jablonski, Historia*, 90—94.

³⁾ Srv. *M. Sam. Martinus, Obrana*, str. 177, o Hutterovi. — *Doklady i D. E. Jablonski, Historia*, str. 86, 87, 95.

⁴⁾ V *XII. sv. Bratr. arch.* fol. 1—11 (Čes. mus. Rkp. v opisu II. B. 3.) jsou akta týkající se tohoto jednání. — *Sen. Ondř. Štefan* píše 29. prosince 1573 Hubertu Languetovi do Vídně (*A. Gindely, Fontes XIX.*, 383): „Inanes fuisse metus et dubitationes meas ex litteris nostrorum didici... Scribunt autem capita quaedam concordiae, proposita aliquando ab orthodoxis, magno studio rursus ab omnibus recepta et approbata esse... Haec nimirum initia fuerint non aspernanda pacis et tranquillitatis publicae“. — *Languetus* píše pak 15. února 1574 (*Fontes XIX.*, 386): „Synodus celebrata Cracoviae offendit plurimos et praecipue pontificem Romanorum, quod scio e litteris scriptis Roma a viris magnae autoritatis. Nihil magis metuit pontifex, quam nostrorum consensum et coniunctionem, quae futura esset ipsi exitio, si institui posset: sed sunt inter nostros insani quidem theologi, qui omnia recta consilia respuunt, eaque re utilem operam pontifici navant. Vellem ecclesias Bohemicas, quas scribis expetere confessionem Augustanam, se cum vestris prorsus conjungere: nam si vel in minima re, et quae etiam ad caeremonias tantum pertineat, a vobis dissenserint, mali homines captabunt inde occasionem excitandi inter vos dissidia“. — *J. A. Komenský* píše ve svém *Ohlášení* (*J. Müller, str. 129*) o tom takto: „Předkové naši za Prvního Ferdinanda z Čech vypověděni nejprve v Prusích syncretismum s církvemi k Augšpurské konfessi se hlásějícími učinili léta 1549, potom v Polště l. 1570 porovnali se také s církvemi Augšpurské a Helvetské konfessi. Kteréhož porovnání posavad pěkný příklad

Tehdejší poměry politické utvářely se tak, že na jedné straně sice byly příznivy evangelickým stavům v Čechách v jich úsilí o vytvoření náboženské svobody, ale na druhé straně zase i velmi nepříznivy. Tenkrát ohrožovali Turci císařovu říši. Císař proto byl nucen vyjednávat s nimi o prodloužení příměří, chrániti říši před jich vpády, chystati vojska k dalším bojům a sbíratí peníze k tomu nutné, a to mnoho peněz. Proto byl nucen žádati stavy české o povolení vydatných daní. Jako v letech předešlých tak i teď předkládal sněmu z r. 1575 velice značné své požadavky berní. Záleželo na stavech, budou-li ochotni těmto neobyčejně velikým požadavkům vyhověti. Je přirozeno, že jako dříve, tím spíše teď, měli-li vyřídití královské předlohy, činili podmínkou splnění svých žádostí, týkajících se náboženské svobody. To nutilo císaře, aby stavům vyšel dle možnosti vstříc.

A podobně tomu bylo s druhým přáním císařovým. Syn jeho R u d o l f byl již králem uherským. Záleželo mu nyní na tom, aby byl k o r u n o v á n i z a krále českého, dříve než na podzim se sejdou kurfiřti v Řezně, aby pojednali o jeho volbě za krále německého. Ale měli-li býti korunováni za krále českého v čas, bylo k tomu potřebí ochoty českých stavů. A tu činili ovšem podmínkou zase splnění prosby o svobodu náboženskou.

Ale právě naopak sjezd ten v Řeznu a tamní jednání a zvláště volba nástupce ukládala císaři, aby dbal všemožně přísně katolických kurfiřtů, a tudíž zvláště i přízně papežské, aby dojíti mohl cíle bez větších překážek. I evangeličtí kurfiřtové sice měli tu rozhodující slovo a snažili se využití poměrů i pro své zájmy náboženské, ale konfesionální spory mezi německými evangelíky seslabovaly jich vliv a činily je k císaři ochotnějšími. Zvláště kurfiřt saský měl se k císaři přátelsky a povolně. Za to strana katolická dovedla plně vliv svůj uplatnit, aby dosáhla aspoň toho, by žádné novoty náboženské nebyly dovolovány.

Vliv¹⁾ papežský za Řehoře XIII. značně se povznesl a uplatňoval na všech stranách. V Římě bylo horlivě uvažováno, jak získati říši

v městě Toruni viděti jest, kdež ve všech čtyřech evangelických kostelích společně slouží kněží obojí. Němečtí zajisté jsou konfessi Augšpurské, svěcení akademického, polští našeho svěcení, protože se z Jednoty berou. A kází z jedněch kazatelnic jedněm a týmž posluchačům obojí, slouží také jedněmi a týmiž svátostmi u jednoho a téhož oltáře, jedněm a týmž komunikantům. A není při tom roztržek, když moudrý magistrát moudře regiment drží, a aby kněží společně Krista a ne sami sebe, evangelium Boží a ne hádky kázali, k tomu přidrží.“

¹⁾ O úsilí papeže Řehoře XIII. získati Římu říši, počítaje v ni i země české, viz B. Navrátil, Biskupství Olomoucké, 1909, str. 14—15, jakož i W. E. Schwarz, Zehn Gutachten über die Lage der kath. Kirche in Deutschland (1573—1576) nebst dem Protokolle der deutschen Congregation (1573—1578). Paderborn 1891, zvláště str. XIII—XXII. Tamže četné návrhy o získání říše Římu a protokoly o poradách německé kongregace, usilující o katolickou reformaci v zemích císařských.

německou opět církvi katolické. Navázány styky s knížaty a horlivě pěstovány, zřízena kongregace kardinálů, která by výhradně pečovala o rekatalisaci zemí císařských, collegium germanicum v Římě rozšířeno, a po Německu zakládány a rozšiřovány péčí a nákladem papežským biskupské semináře, řízené v duchu jezuitském. Tím vším vliv Říma rostl. A pro císaře v ten čas znamenal tím více, ježto se jednalo znova o uprázdněný p o l s k ý t r ů n.¹⁾ Již dříve se byl císař pro svého syna Arnošta ucházel o korunu polskou. Když byl nyní trůn znova uprázdněn, císař ucházel se o něj zase. Katoličtí diplomati dovedli při tom císaři dáti na jevo, že může jen tenkrát počítati na přízeň katolickou v Polsku a na katolické hlasy, bude-li jej předcházeti pověst katolického panovníka. Ač císař spoléhal i na evangelickou šlechtu v Polsku a ucházel se o její přízeň, přece polská volba přispívala k jeho závislosti na papeži, a nutila jej, aby nedovoloval náboženských novot,²⁾ jimiž by mohl vzbuditi nelibost papeže a svých katolických příbuzných, na nichž mu již v zájmu jeho četné rodiny velice záleželo.³⁾

Za těch poměrů nebyla zevní politická konstelace nikterak zvláště přízniva evangelickým stavům v Čechách. Záleželo ovšem, jak se utváří uprostřed těch poměrů výše již vylíčené domácí proudy české a jak důrazně se uplatní.

¹⁾ Jar. Bidlo, Jednota bratrská III., 31.—35.

²⁾ Srv. slova císařova nunciovi v hlavě II.

³⁾ Srv. přiznání císařovo v hlavě 32.